EESTI KIRJANDUSE SELTS.
ÜLEÜLDINE KIRJAKOGU
NR. 2/3.

JOH. KUNDER.

EESTI WANEMAD LAULIKUD.

HIND 3 M. 60 PENNI.

Eesti Kirjanduse Selts.
Üleüldine Kirjakogu
nr. 2/3.

Joh. Kunder.

Eesti wanemad laulikud.

J. Mällo trükk. Tartus.

Eessõna.

Selle raamatukesega annan ma esimese Eesti kirjanduse katse armsa Eesti rahwa kätte.

Eesseiswas raamatus ilmuwad meie wanemad kirjanikud, kelle töid meie õigusega kiitma peame. Nende tööde tähtsuse pärast on ka see raamat ühtlasi Eesti koolidele kirjutatud. Juba noorpõlw peab oma rahwa waimuelu äratajaid ja nende töid tundma õppima, nagu see iga muu rahwa juures wiisiks on. Kirjandus, iseäranis weel lõbukirjandus ehk kaunis-kirjandus, on ilma kirjanduse seletamise ja kirjeldamiseta nagu korraldamata aed. Seal on küll palju lillesid ja wilja sees, aga waataja ei näe muud, kui seda, mis tema ees maas on ehk mis tema pea kohal ripub. Ta wõtab sagedaste läheda halwa, ohaka ehk ussitanud wilja, sest et pilk kaugema hea juure ei ulata.

Et oma tööd lugejale ja õppijale kohasemaks ja asja näitlikumaks teha, olen ma tema üksikutes piltides kirjutanud ja igal pool ikka proowisid juure lisanud, nii et selles raamatus ka ühtlasi üks walitud laulude kogu on, mida koolides pähäõppimise ja muude harjutuste juures pruukida wõib. Eesti rahwalaulud on osast „Wana kandlest“, osast Dr. Weske, osast minu oma korjandustest wõetud. Tõlgitud laulud on wist küll asjatundjal ja õpetajal isegi teada, sellepärast jäi algupäraliste luuletajate nimetamine siit raamatust wälja.

Tuleb teise raamatu[1]) lõpul, kus ka Eesti kirjawara ajalooline edenemine ja tema kaswamine leida saab olema.

Peaks sellele raamatule Eesti koolis ja kodus siis ka uks lahkeste awatud saama! Seega oleks tema kirjutaja waew kõige ausamini ära tasutud.

Rakweres, Augusti-kuul 1886.

J. Kunder.

---

1) Teine raamat jäi kirjaniku surma pärast ilmumata.

Kirjakogu toim.

Sisu.

Eesti rahwalaul.

Laula, laula, suukene,
Liigu, linnu keelekene!

Nende ridade mõte on maailma loomisest saadik inimese rinnas liikunud ning teda on iga süda tunnud, aga üksi laulik on teda wälja ütelda mõistnud. Mis inimese südant nagu tundmata käega kord rusub, kord tõstab ja kiigutab, seda ei oska mitte teadusemees ega maailma-tark teisele sõnadega ütelda, seda oskab paljalt laulik oma ladusa suuga kandle keelil wälja meelitada. Ka sinu pinnal, Eestimaa, kõnniwad ja on inimesi kõndinud, kes su südame mõtteid laulu sõnades awaldanud, kes sulle kurwal ajal troosti ja rõõmupidul ülendamist on laulnud. Nende juure tahame nüüd minna ja nende kujusid ja töid, niipalju kui meie nõder jõud kannab, üles maalida.

Meie kõige wanem laulik on Eesti rahwas ise. Wana laulu wõime weel praegugi rahwa suust kuulda, kui ka harwa, aga mõne aastakümne pärast on ta eluküünal rahwa seas kustunud. Meie rahwalaulu wanadust ei wõi meie siin arwude najal mitte ära määrata. Aga wana ta on, wäga wana. Abi kaudu on leitud, et mõned laulud kaugelt peale tuhande aasta wanad on. Meie rahwalaul on täitsa ise laadi. Tema ilu on tema laias kuues, millel mitu ja mitu tuhat siilu ja siiwa, ehet ja ilu ümber on. Üks ainus mõte nõuab siin sagedasti küünrapikkuseid seletusi ja ütlemisewormisid, mis isegi weel sagedasti

asja loomu ja loogika wastu käiwad. Aga wana laul weeres niisuguses priiuses, et ta enesele kõik ära lubada wõis ja selle juures ikka weel rahwa pailapseks jäi. Just nagu ennemuistses jutus kõik wõimalik on, mida muidu ilmsi hullustuseks wõiks nimetada, nii on meie Eesti rahwalaulus ka kõik ilustused ja wäljaehitused lubatud. Ühtekokku wõetud, saame meie aga sest märku, et meie rahwal üks l a u l u a e g on olnud, mida meie tema noorest põlwest ja priist ajast peame otsima. Meie rahwa luule wägi ja wõim on wäga kõrgele lennata wõinud ja tal on wägewad tiiwad olnud. Meie wõiksime kokkuwõttes oma rahwalaulu üheks suureks, määratu kõrgeks majaks nimetada, mille katus ja tornid mitmet kirja ja karwa on, milles üksikud wähemad jutustajad laulukesed nagu akna ruudud ning kallid kiwid hiilgawad ning mille ümber muinasjutud nagu imeline mets on, täis mitmesuguseid puid, põõsaid, lilleilu, linda ja loomi, ning kõigest sellest kuuleb mõistja kõrw Wanemuise riiete kahinat ja kandle keeli, Eesti rahwa rõõmu hääli ja kurbtuse keeli.

Meie rahwalaulude wälimine worm on ka teist laadi, kui näit. Wene ja Saksa rahwalauludel. Eesti wanal laulul on täitsa oma kindel munder seljas. R i i m on meile siin wõõras; s a l m i d wõi s t r o o f i d on niisama wõõrad, w ä r s i d on meie laulude üksik ülesehituse materjal. Laulu wärsid (read) algawad ikka rõhuga, nagu:

1. Ilma neitsike ilusa,
   — U — U U —U U
2. Kõu tütar kähärpeaga,
   — U — U — U — U
3. Sinisirje linnukene,
   — U —U — U — U
4. Kas see sõrmukse sinuda?
   — U — U U — U U

Igas reas wõi wärsis on neli jagu, mida wõõra keele sõnaga *pedes* wõi Versfuss, s. o. „w ä r s i j a l g“ kutsutakse ning mis ikka nii koos seisawad, et ühe r a s k e silbi järele teine k e r g e silp tuleb. Niisuguseid „wärsijalgu“ kutsutakse *trochaeus* wõi *choreus* (ütle: trohheus, koreeus). Seega wõime lühidelt ütelda: Eesti rahwalaulude wärsid on neljajärgulised troheused. Et see laulu loomu nõudus on, sellepärast saawad wärsid sagedasti wenitatud, et aga see kuju wälja tuleks, nagu:

„Wara enne walgeeta“ jne.
— U — U — U — U

Sagedasti segawad end kolme wiimase troheuse asemele kaks daktilust *(dactylus)*, nagu ülewal nr. 1 ja 4. Kui kõne õige elawaks läheb, siis astub ka daktiluse mõõt, lõppes ühe troheusega, wärsi sisse, nagu:

Endine õnne ja ilu,
— U U — U U — U
Muistene kurbtus ja mure,
— U U — U U — U
Muistene kuldane kõne,
— U U — U U — U
Muistene lauliku lugu,
— U U — U U — U
Meelta mulle mõlgutamas jne.
— U — U — U — U

Kui troheuse kõrwal laulus ülepea weel teistest wärsi kujudest kõnet on, siis tuleb seda paljalt daktilisest kujust weel ette. Need mõlemad on meie rahwalaulus üksikud pruugitawad wärsi kujud.

Peale seda nimetame siin weel kaht asja, mis meie rahwalaulus ei puudu, need on: a s s o n a t s i o n ja a l l i t e r a t s i o n. Alliteratsion on konsonantide kokkuseadmine ühes wärsis, nagu:

Kalewi **k**angakse **k**udusin,
Lõuendiksa **l**õksutasin.

Just käsikäes käib niisuguste konsonantide kokkuseadmisega ka sarnane wokaalide kokkuseadmine wõi assonatsion, nagu :

See, kes weeres Wenemaale,
Kaswis **kau**niks **kau**bameheks jne.

Ilma nende kahe tingimiseta ei ole meie rahwalaulul midagi mõnu ; need on tema ilu ja ehted.

Meil oleks weel mõndagi Eesti rahwalaulude wälimisest ja sisemisest moest rääkida, aga meie ei arwa seda siin hädalt tarwis olewat. Meie wõime küll mõnda priiust ja uuendust oma uuema aja wärsside sisse tuua, aga sest wanast ilutingimisest, mille järele meie esiwanemad luulnud, ei tohi meie mitte kõrwale minna. Teise sõnaga üteldud: Meie luuletused peawad oma wormi poolest Eesti wana rahwalaulu põhjal seisma. Seda põhja üle pea ja kaela maha jätta, oleks meie luuletuseparadiisis üks patulangemine, mis surma oma tagajärjeks tooks.

Laula.

Laula, laula, suukene,
Liigu, linnu keelekene,
Mõlgu, marja meelekene,
Ilutse, südamekene !

Küll saad siis sa waita olla,
Kui saad alla musta mulla,
Walge laudade wahele,
Kena kirstu keskeelle.

Ema hool.

Millal maksan memme waewa,
Hea ema piima waewa,
Kahel käel kandemise ?
Oh minu hella eidekene !

Kudas sa mind kaswatasid,
Kaswatasid, kallistasid,
Üles tõstsid, hüpatasid,
Maha panid, mängitasid,

Suu juures suisutasid,
Kahel käel kiigutasid!
Wiisid põllel põllu peale,
Panid parmaste wahele,
Sületäie keskeelle:
Et ei tulnud tuuli peale,
Ei sadand sadu rumala,
Ega weerind wihmahoogu!
Millal maksan memme waewa,
Hea ema piima waewa,
Kahel käel kandemise!

Endine elu.

Oh seda endista eluda,
Kallist kasupõlwekesta,
Kui ma eidega elasin,
Marjaga maja pidasin!
Oh minu kallista koduda
Ja minu marjasta majada,
Ilusat isa aseta,
Kus ma kana kaswalesin,
Mari maasta tõuselesin!
Seal kaswid lapsed ladusad,
Tõusid tütered tõsised,
Ilma witsata wiledad,
Lepa urwata tugewad,
Kase oksata kasinad.

Uppunud wend.

Mul oli kolmi hella welle.
Ühe saatsin karjamaale,
Teise saatsin marjamaale,
Kolmanda welle kalale.

Weli tuli kodu karjamaalta,
Weli tuli kodu marjamaalta,
Tule ei welle kalalta.

Läksin welle otsimaie.
Käisin ära tüki teeda,
Tüki teeda, marga maada,
Mis mul wastu wõi tullessa?
Tuli agu alta metsa.
Mina aolta küsisin:
„Kas sa nägid neiu welle?"
„„Küll ma nägin, ei kõnele.""

Käisin jälle tüki teeda,
Tüki teeda, marga maada.
Mis mul wastu wõi tullessa?
Tuli päewa pealta metsa.
Mina päewalta küsisin:
„Kas sa nägid neiu welle?"
„„Küll ma nägin, ei kõnele!""

Käisin jälle tüki teeda,
Tüki teeda, marga maada.
Mis mul wastu wõi tullessa?
Tuli kulda kuusik-metsa,
Kägu kukkus kuuse otsas.
Mina käolta küsisin:
„Kas sa nägid neiu welle,
„Mere peale minneenna,
„Jõe peale jõudeenna?

,,Tal oli lootsik luiga luusta,
,,Mõlad mõtussa jalusta,
,,Ajurik hani sulista ;
,,Rüüd oli alla, särk oli peale,
,,Poe pussak keskeella."

,,,Küll ma nägin ja kõnelen:
,,,Weli oli wiibind wesina,
,,,Laia särki laineessa,
,,,Kübar jäänd wee helile.'"

Weli mul maksis Riia linna,
Welle pea Pärnu linna,
Welle jalad Järwa linna;
Kübar maksis kümme külada,
Pussak poole mõisicta.

Sõalaul.

Kes see tõi sõa sõnumida,
Kes kand waenu keelesida?
Harak tõi sõa sõnumida,
Wares waakus waenu keeli.

Kes peab sõtta minema?
Weli alles wäetikene,
Sõsar sõrme suurukene.
Ikka peab weli minema !

Weli läks aita ehtimaie,
Ema läks aita õppemaie,
Õppemaie, ikkemaie.
Sõts läks perra õppemaie,
Õppemaie, ikkemaie :
,,Weli, hella wellekene !
Aja selga sõa hame,
Pane jalga sõa sukad !
Aja selga sõa särki,
Alla karrane kasukas !

Kui saad sõtta minema,
Ära mine eesta sõda :
Ees see tuli punane.
Ära sõida taga sõa :
Taga on see suitsu sinine.
Keeruta kesketa sõda,
Alla haljaste odade,
Ligi lipu kandijata:
Keskmised koju tulewad.

Kui sa saad koju tulema,
Ära tule mere kaudu —
Meri on täisi meeste päida;
Ära tule Narwa kaudu —
Narw on täisi naiste päida ;
Ära tule Koiwa kaudu —
Koiw on täisi koolnusida.
Tule sa kohe koduje !
Tule oma tehtud teeda,
Kust oli isa enne käinud,
Enne käinud, jäljed jätnud.
Mis tal jäänud jalge peale?
Kuld tal jäänud jalge peale.
Mis tal sammusse sadanud ?
Hõbedat sammusse sadanud.

Kui tuli weli sõasta,
Sai ta isa nurme peale —
Hobu all tal hirnatelles,
Ratsu pead tal raputelles,

Kõrwi pead tal kõigutelles,
Linalakka liigutelles.
Sai ta isa wärawalle —
Hobu hirnus teista korda,
Ratsu pead tal raputelles,
Kõrwi pead tal kõigutelles,
Linalakka liigutelles.

Kui sai tare läwele —
Hobu hirnus kolmat korda,
Ratsu pead tal raputelles,
Kõrwi pead tal kõigutelles,
Linalakka liigutelles.

Pand ta mõõga katusasse,
Pistis püssi räästaesse.

„Tule wälja, mu isake!
Tule wälja, tunne poega!“

Isa tuli wälja, 'i tunnud poega.

„Tule wälja, emakene!
Tule wälja, tunne poega!“

Tuli ema, 'i tunnud poega.

„Tule wälja, wellekene,
Tule wälja, tunne welle!“

Weli tuli wälja, 'i tunnud welle.

„Tule wälja, sõtsikene!
Tule wälja, tunne welle!“

Tuli sõtsi, tundis welle.

Kust see sõtsi tundis welle?
Oma antud hammeesta,
Oma kirju kinnastesta,
Oma suurist sukkadesta.
Hame oli seljas Abja kirja,
Kindad käes käo kirja,
Sukad jalas Soome kirja.

„Weli, hella wellekene!
Aja mulle sõa juttu,
Kuidas sõas sõidetakse,
Wõi seal Rootsis raiutakse,
Riia alla reisitakse?“

„„Sõsar noori, linnukene!
Uha mu hobu porista,
Mõse mu mõõka weresta,
Pese mu saapad sawista, —
Siis ma ajan sõa juttu,
Kudas sõas sõidetakse,
Wõi seal Rootsis raiutakse,
Riia alla reisitakse.““

„Kas on sõas naine armas,
Naine armas, kaasa kallis?“

„„Sõsar noori, linnukene!
Ei ole sõas naine armas,
Naine armas, kaasa kallis.
Sõas on armas haljas mõõka,
Kallis kangepea hobune,
Kes päästis mehe sõasta,
Mehe poja Poolamaalta,
Sõtsi welle Wenemaalta.““

Kannel.

Kannel armas, kannel kallis,
Kannel kullakeeleline,
Awab hääle ärkamaie,
Lugusida lendamaie,
Laulusida lõõrimaie.

Tule, tule, tuulekene,
Wii minu kandle häälekene
Rõõmsa rahwa ridadesse,
Lustiliste laua taha,
Kussa pulma peetanessa,
Kussa lustil luisatakse,
Et saaks häälta ärgitama,
Et saaks südant sütitama!

Tule, tule, tuulekene,
Wii minu kandle häälekene
Leinaliste keskeelle,
Et saaks walu waigistama,
Kurwastusta kustutama,
Leinamista lepitama,
Nutu ohku uinutama!

Laulja neiu kodu.

Kus on kullella kodugi
Ja hellal eluaseke
Ja marjal magadus-paika
Ja taimel talu-toake?
Seal on kullella kodugi
Ja hellal eluaseke
Ja marjal magadus-paika
Ja taimel talu-toake:
Kus need kuused kumawad,
Lepad sirgeed sinawad,
Haawad noored haljendawad,
Kased walged kajawad.
Seal on kullella kodugi
Ja hellal eluaseke
Ja marjal magadus-paika
Ja taimel talu-toake.

Suu laulab, süda muretseb.

Kes meid kuuleb laulamaie,
Laulamaie, luulemaie,
See ütleb ilus olema,
Rõõmupäewi meid pidama,
Lustilaulu laulemaie.
Ma laulan läbi murede,
Läbi leinatse südame,
Läbi hooge hoogutelle.
Suu laulab, süda muretseb,
Silmad wetta weeretella,
Pale laseb laineeida,
Kulmud kulla tilkemeida.
Süda teaneb süüda palju,
Palju paksuda mureta,
Rinnad hoolta raskeeta.

O minu süda süsine,
Wõi minu pale punane,
Wõi minu meeli mustukene!
Eks wõind süttida põlema,

Kui ma sinda sütitasin,
Tunamullu hakatasin
Linasella riideella,
Takusella kangaalla,
Willasella, pehmeella!
Südames oli süte wakka,
Pealael lõke laia,
Põues oli tuli punane.

Ema haual.

Lähme eide haua peale,
Hauduja südame peale!

Eite hauasta kõneli,
Alta mulla muisateli:
,,Kessee hulgub uksillani,
Kes weereb wärawillani,
Kõnnib kalmu kaasillani?"

Mina warsi wastaelin:
,,Mina hulgun uksillasa,
Ja weeren wärawillasa,
Kõnnin kalmu kaasillasa.
Tõuse üles, eidekene,
Tõuse üles, tõsta peada,
Kergita kena juusta,
Näita su nägu ilusa!
Tõuse üles, eidekene,
Tõuse üles, anna armu!
Tõuse minu wakka walmista-[ma
Kirstu kaanta kinnitama!"

Eite hauasta kõneli,
Alta kaanta tõstis häälta:
,,Ei wõi tõusta, tütar noori,
Ei wõi tõusta, ei ärata!
Muru on kaswand peale mulla,
Aruheina peale haua,
Silmile sinine metsa,
Kulmule kulu punane,
Südamelle suuri saari,
Jalgule jalakas kõrge!
Sööda sina muru mullikaile,
Aruheina härgadelle,
Sinilille lehmadelle!
Murul on mullikad wägewad,
Aruheinal härjad suured,
Lehmad matsukat maguda!"

Kätkilaul.

Tule, tule, unekene!
Tule, uni, uksest sisse,
Astu, uni, aknast sisse,
Kuku lapse kulmu peale,
Lange lapse lau peale,
Sihi lapse silma peale,
Asuta aseme peale,
Wao lapse woodi peale!

Mina waene lapse wangi,
Käli kätkite alune,
Käed ei lõpe kätki pealta,
Sõrmed kätki sõudemilta,
Jalad kätki jalgudelta.
Muud naised uned magawad,
Käli käänab teise külle.

Mina laulan lastadana,

Suisutelen sulgedana
Kui see parti poegadana.
Maga kaua, kaswa suureks,
Kaswa suureks, karjaskäija,
Karjaskäija, marjatooja,
Orusta hobuse tooja,
Soost lehma lennataja!
See toob marja metsastagi,
Sinikad soo seesta,
Joowikud jõe taganta,
Murakud toob muilta mailta,
Pohlad põllu rajadelta,
Maasikad toob mägedelta.

Weere, weere, päewakene!

Weere, weere, päewakene,
Alanegi, ajakene!
Weere sinna, kus su welle,
Sõua sinna, kus sõsara!

Ega wiisi päewa weerda,
Wiisi aega alaneda.
Päewal oli palju tööda,
Sulasilla suurta tööda.
Päew soeb sulaste päida,
Laabib karjalaste päida,
Kullane hari käessa,
Laabilauda hõbene.

Neiul kuri elu.

Kuukene, päewakene!
Sina kõnnid kergeelta,
Sina paistad palju maada:
Wii sõna mu wendile,
Saada sõna sõsarille,
Et on neiul kuri elu,
Kanakesel kalki põlwe.
Saada siia tinasaani,
Heida hobu helmedesse,
Wii neiu Wiljandisse,
Kanna neiu karjamaale!

Külaskäik.

Etse ootke, mu omaksed,
Kannatage, kallid hõimud!
Las' tulla sügisekene,
Astu armas ajakene, —
Panen ma sulgu suure sea,
Maha tapan talwehärja,
Kunni orud õlut jookswad,
Mäed mängiwad missida.
Kui ma lähen omadelle,
Kui ma sõidan sõsarille,
Küpsetan kuu kukkeleid,
Päewa lapse pätsikesi,
Pesen hamet aasta aega.
Sain isa nurme otsa peale,

Welle nurme weere peale,
Seal minu hobu hirnatie,
Isa Harmi haugutie.
Wastu mul tuli hella welle,
Wastu õitsewad õeksed,
Summas mu welle sulased,
Paljus mu welle palgalised.
Üks seal riidles rinnussilla,
Teine taples taossilla,
Kolmas looka koputelles,
Neljas ohju hoidelie.

Sain mina Wirru wendasille,
Saaremaale sõsarille :
Ema läks ruttu rooga keetma,
Taat läks ruttu härga tapma,
Sõsar läks ruttu sõira sõkma,
Weli wirgast wiina tooma.

Emakene, hellakene !
Ära mine ruttu rooga keetma,
Ära mine äkki härga tapma,
Ega ma tule söögi tõttu,
Ega ma tule joogi tõttu,
Mina tulin omakseid kaema,
Armsaid taga ajamaie,
Tulin Wirru wendasille,
Saaremaale sõsarille.

Neiu noorpõlw.

Oh minu endist elukesta,
Kallist kaswupõlwekesta,
Kui olin oma kodussa,
Elasin isa taressa,
Weeresin welle põrandalla !

Kõndisin, kodu kõrises,
Tantsisin, tare tõrises
Isa helme helin alla,
Wenna tenga tilinalla,
Kaelaraha kabinalla.
Helmed helksid, tengad tilisid,
Noorte meeste silmad tilksid,
Kui need kurjad kutsi silmad,
Kui need kaledad kassi sil- [mad,
Tillukesed tiisu silmad.

Panin ma peergu purdesse,
Õlekõrre kõnnikusse, —
Ei murdund peergu purdeen- [na,
Õlekõrsi kõnnikunna.

Sain mina kurja koha peale,
Sain mina kaleda kaasaksa,
Sain mina wiletsa weerele,
Siis panin palgi purdesse,
Kõle kõiwu kõnnikusse :
Murdus palki purdeenna,
Kõle kõiwu kõnnikunna.

Kas ma seda ise murdsin?
Ei ma seda ise murdnud —
Seda murdis mure suuri,
Painutelles paha meeli.

Helise, helise ilma!

Helise, helise, ilma,
Kõmise, kõmise, kõrbe,
Hüüa wastu, hiisi suuri,
Laula wastu, laane laia,
Kuku wastu, kuusemetsa, —
Minu hea hääle wastu,
Lahedama laulu wastu,
Wiledama wiisi wastu,
Kumedama kurgu wastu!

Nooruse rõõm.

Ilugeme, kui me wõime,
Kärageme, kui me käime,
Noored noorella ealla,
Parajaila põlwedella!
Ma ise ilu tegija,
Alles rõõmu algejani;
Ilu kannan kaasuksana,
Rõõmu rätte nurgassana,
Naljalood narmaassa.

Sirtsuke.

Mis sa sirised, sirtsukene,
Mis sa leinad, lehelindu?
Miks sul härdas häälekene,
Miks sul kurwa keelekene,
Kurwa keele wärisewa?
Eks weel lepad lehteella,
Eks weel kased katteella!
Ei ole pori weel pinnala,
Ei ole tuule weel tormila.
Sirtsu kuulis, sirtsu kostis,
Sirtsu wastu sirises:
Pea tuleb pori pinnale,
Pea tõuseb tuule tormile.
Kured meil toowad kurja ilma,
Wilu ilma, winget tuulta,
Haned toowad hallatesta,
Külma koidula kallawad,
Kunni luiged lendawad,
Lumi taga neil tallerdab.

Neiukesed, noorekesed.

Neiukesed, noorekesed!
Ära te teineteista põlgke,
Teineteise riideida,
Kirikussa käienani,
Altarille astukilla.
Waadake see metsa peale,
Waadake wariku peale!
Kas need puud on ühe piku,

Laane ladwad ühe laiu?
Kas nad teineteista põlgwad,
Teineteise oksakesi?
Ühte kokku kummardawad,
Ühte paika painutawad.

Lõpp.

Olgu nõnda, jäägu jälle.
Nüüd on loo lõppemine,
Sõnajärje jättemine,
Olgu otsad hommeneksi!

Friedrich Reinhold Kreutzwald.

Kui meie lauliku ja kirjaniku Kreutzwaldi nime nimetame, siis nimetame meie ühtlasi ka selle mehe nime, kes Eesti waimuelu ülestõusmise hommiku on toonud. Küll helisesid weel Eesti rahwa suus laulud ennemuistseist kangelastest ja sõa müripatest, Eesti priipõlwest ja endisest ilust, aga need ei olnud suurele kogule enam pooltki arusaadawad, enam jagu pidas neid „laste leelutuseks“ ning mõned nimetasid neid koguni põrgu lauludeks, mis inimese hingeõnnistust ära kaotada aidata. Oli see siis ime, kui waimu-uni edasi kestis ja orjameel Eesti rahwa elu kätkil walwas ja käed teda kiigutasid, kes last millalgi hellasti ei tahtnud kanda. Kes aga wähegi kaastundja südamega ajaloo sisse waatab ning sealt mõne rahwa orjapõlwe uurib, küll see näeb, kudas see inimesesoo teotamine kõik maha rusub, mis enne inimese elu juuri jootnud ja tema südame sooni söötnud, — kudas wõis see lugu siis ka Eestis orjapõlwe ajal teisiti olla. — Küll kõlas õndsa keisri Aleksandri käsk aastal 1819 läbi Eestimaa: „Ma tahan, et mu rahwas prii!“ küll langesid orjaahelad eestlaste ihu ümbert maha, aga kes jõudis ehk kellel oli niisugune wõimusõna, ka waimu kütkeid korraga Eesti rahwalt ära wiia! Ehk kellel oli tõsine tahtmine seda teha? Wähedel wõõrastel küll, ning oma mehi ei olnud. — Seal aga saatis Jumal Eesti

rahwale ühe mehe, kes kui missionär põlises laanes pidi Eesti waimule wabaduseteesid tegema ja radasid raiuma. See oli meie õnnis Kreutzwald. Peaaegu üksi pidi ta oma armastusetööd tegema ja kurwastusega hüüdma: „Üksi lindu laulan ma lusti!“ — Nagu enamasti iga walgustatud waimu elutee kibuwitsu täis olnud, nii oli see ka Kreutzwaldi juures. Raske noorepõlwe ja õppimiseaja järele astus ta igapäewase tööraskuse sisse, mis ühe nõrgema waimu ammugi oleks iga isamaalise töö tarwis ära wäsitanud. Kreutzwald algas oma kirjatööd aastal 1840 ning on sest ajast saadik tähtsa kogu raamatuid Eesti rahwale kirjutanud. Rahwast äratada ja õpetada oli tema ülem püüdmine. Tema ei nõudnud mitte oma kirjatöö läbi raha ega rikkust, waid üksi suguwendade tulu. Ühes kirjas, mis kadunud laulik õndsale Adamsonile kirjutanud, lòeme selle kohta järgmisi ridasid: „Saaks Eesti rahwas ükskord nii kaugele, et kergitud parema põlwega ei mitte üksi raha, waid ka waimuwarandus ühel sammul edasi läheksid, siis tohiksime meie ka seda aega loota, kus meie kirjanikud — nõnda kui mõne teise rahwa hulgas — oma ülespidamist leiaksid, nõnda et neil tarwis ei oleks kirjutamise kõrwas weel teist ametit päewaliku leiwapalukese pärast otsima minna. Tänapäewal on mõnel kirjanikul kirjutamine üheksas amet ja wõib Jumalat tänada, kui ta kümnendat tunda ei saa. Suuremate, tuumakamate raamatute ilmumist ei tohi meie waremini loota, kui lugejate hulk kaswab, kes neid raamatuid ostab, ja teiselt poolt jälle nende kitsil silmil waatajate seltsike kahaneb, kes häid raamatuid sellepärast põlgawad, et nende läbi rohkem walgust wõiks rahwale tulla, kui mõne öökulli arad silmad kannatawad. Kosub aegamööda rahwa waim tuge-

wamaks, nõnda et aasta aastalt neid peale kaswab, kes oma silmaga usaldawad waadata ja oma jalaga teejuhi abita edasi astuda, siis saawad praegused, siin ja seal ülestärganud allikad wiimaks kõik üheks jõeks kokku walguma, mille woolamist tänased tõkked enam ei jõua kinnitada."

Meie ei wõi selle juure mitte pikemalt peatama jääda, waid peame Kreutzwaldist kui Eesti laulikust rääkima. Kreutzwald oli läbi ja läbi E e s t i laulik, kui kehastatud Eesti rahwuslik mõte. Seda õpime meie esiti tema töödest, iseäranis tema Kalewipojast, ja teiseks tema erakirjadest oma sõpradele tundma. Kalewipojaga on Kreutzwald Eesti rahwale tema endist prii põlwe, tema ilu ja elu, tema waimu- ja ihulikku wara näidata püüdnud. Tema on seal ü h e n d u s t kujutanud, mis iga edenemise ja kangenemise elujuur on. Ta on rahwa suust wälja otsinud ja üles pannud, et „noored mehed, mehina pojad, Wiru- ja Järwamaa wõsud, Harjumaa armsamad õed, Pärnu paremad piigad, Lääne lähemad langud, kuulge, oh kuulge mu kõnet!" Selles ei ole muud midagi üteldud, kui et: Wiru, Järwa, Harju, Pärnu, Lääne ja kuidas kõik nende maakondade nimed on, kui et need kõik ühendatud on, ühenduses elawad, üks ühendatud Eesti isamaa on, kellele lauliku ja rahwalaulu hääl kui ühele ainsale perekonnale kõlab. Ühendatud südametele ei ole Pärnu kaugel ega Wiru wõõras. Sellel ühendatud isamaal laulis prii rahwas omast Kalewipojast ja tema wõidukäikudest. Ning need Kalewipoja laulud pani Kreutzwald kokku, et nad orjapõlwest pääsnud Eesti lapsi pidid endisele ühendusele ja omast orjapõlwe unest ärkamisele ajama. See suur laul pidi tuimale rahwale ütlema: Mis sa magad, waata, su endisel pinnal on Kalew kõndinud! Ärka,

sa oled kuninglikust sugust! Selles laulus lehwib üks kitsendamata priius, ning lõbusa laulu läbi pidi ka meie praegune rahwas tundma õppima, mis see priius õieti on. Niipea kui üks rahwas õ i g e s t priiusest, mis mitte metslooma, hundi ehk karu, priius ei ole, aru saab, on ta juba märka suure sammu haridusele astunud. Eesti rahwa ärkamine priiusele on üks tema suurematest sammudest, mis ta meie õndsa Kreutzwaldi wirgutamise abil on astunud. Kreutzwald on oma Kalewipoja lauluga Eestis rahwuse isetundmisele põhja pannud; seal on rahwa suust wõetud laulu sõnad kirjaniku enese suu ja südamega ühte sulanud, nii ét neid raske lahutada on; — kirjaniku terwe hing ja waim on end seal otsekui terweks luuletajaks rahwaks wälja lahutanud ja waimustuse tiiwul üles tõstnud, mis kullana enne rahwa sees maas oli. Kui keegi arwab, et Kalewipoeg mitte luu Eesti rahwa luust ja liha Eesti rahwa lihast ei ole, siis on ta eksiteel. Mispärast? Sellepärast, et Kreutzwald ise omas tugewamas mehe-eas, kus mõte ja meel kõige selgemad ning inimene oma elumäe kõrgemal harjal seisab, kust ta oma terawama silmaga kõige kaugemale wõib waadata, et Kreutzwald just sel ajal ise oma käega Kalewipoja üle Saksa keeles järgmised sõnad kirjutas: „Ma olen ikka ja ikka omale kohuseks teinud, jutukõnes eestlastelt üleskirjutatud muinasloo riismed mitte paljalt üksikute rahwasõnadega, waid ka terwete kõnekäänakutega laulus tagasi anda, nii et ma hästi põhjendatud õigusega ütelda wõin: K a l e w i p o e g, n a g u t a p r a e g u s e s t ö ö s i l m u b, o n l ä b i j a l ä b i k u j u j a s i s u j ä r e l e E e s t i r a h w a ü d i, l u u, l i h a j a w e r i j a „m i t t e p a l j a l t s e l l e p ä r a s t ü k s E e s t i s ü n n i t u s, e t t e m a w ä l j a a n d j a e e s t l a n e o n“.

See tunnistus Kreutzwaldi enese suust on meile wäga tähtis ning seda peaksid kõik need mehed tähele panema, kellel see okkaks silmas on, et meil oma enese kangelaselaul on. Seda tunneb ja teab nii hästi sõber kui waenlane, et ühe rahwa kangelaselaulul selle rahwa kaswatamise ja harimise kohta wäga tähtis mõjudus on, ning õnn sellele rahwale, kellel niisugune laul on, ja — õnn sellepärast Eesti rahwale, et meil Kalewipoeg on. Pärast seda, kui Kreutzwald oma Kalewipoja läbi Eesti rahwale näidanud oli, et meil suur elu ja elamise-õigus maa peal on, hakkas ta õpetlikka raamatuid ja uuemaid luuletusi wälja andma, et seega rahwast mõistlikule elamisele ja mõistlikule priiuse pruukimisele kaswatada. Kõige selle juures ei unustanud ta ikka mitte ära rahwast priiuse tundmisele äratada, sest tema teadis, kui kedagi peab priiuses mõistlikuks kaswatatama, siis peab kaswatataw teadma, et temal priius on ning mis see priius ise on. Küll olid tal ka omad salajad ja awalikud wastased, aga neist ei hoolinud kirjanik midagi: Eesti rahwa ihuliku ja waimuliku priiuse tulewik kihutas teda kui sõdijat edasi. Ühes kirjas ütleb tema oma sõbrale Adamsonile jälle: „Niisugused ajamärgid wõiksid tunnistada, et Eesti öö lõpetus ikka ligemale jõuab ja lähema ehk kauema aja pärast meie põrmu küngaste üle uue päewa walgus saab tõusma! Selles lootuses puhkama minna trööstib lahkujat ja teeb puhkajale hauamulla kergeks, kui ta magama heites tohib ütelda: ehk on minu kantud liiwast ka mõned sõmerad parema aja templiehitamise tarwis kõlblikuks leitud. — „Edasi, edasi!" olgu tulew kiri iga Eesti lipu peal, kelle kandjatel asjade wahe selgeks on saanud. Siis wõime 1919. aaatal saja-aastase wabapõlwe mälestusepidust weel suuremat loota, kui minewa-aastasest

(1869) Tartus, kus mõni Eesti mees ehk esimest märku saanud, et tema tänini põlatud ja naeruks pandud pisukeses sugurahwa pesas rohkem kotkatiiwalisi poegi kaswamas, kui keegi oleks wõinud ette arwata."

Meie kadunud laulik teadis, et priius ja haridus ilma ristiusuta Eesti rahwale midagi tulu ei too; sellepärast kandis ta ka heade ususisuliste luuletuste eest hoolt. Tema ,,Rahu nurme lilled" on nende luuletuste keskpaik. Need südamlikud laulud on nagu pärlid meie waimulikus kirjawaras, mida nad ka Saksamaal juba aastakümnetest saadik olnud, kus neid kirikherra Witschel luuletas. Ühes Kreutzwaldi kirjas seisab: ,,Ei mitte usu kommetes, waid südames peab usk elama ja sealt wälja tulles tegudes awalikuks tõusma." Selle põhjusega käiwad ka kõik tema waimuliku sisuga luuletused kokku. Raamat ,,Rahu nurme lilled" ehk kuidas ta algusnimi on: ,,Morgen- und Abendopfer in Gesängen" s. o. ,,Hommiku- ja õhtuohwrid lauludes," peaks igas Eesti peres leida olema, kus usku mitte silmakirjaks, waid südame tarwiduseks peetakse.

Kreutzwald oli kurwa ja sügawa tundmisega laulik, just nagu meie rahwa lauludes end Eesti luuletus awaldab. Siit ei leia meie mitte, et läbistikku neis üks rõõmulik hääl heliseks, waid paljalt siit ja sealt leiad sa mõne rõõmu- ja hõiskamiselaulu, kuna põhjustoon ikka kurblik ja murelik on. Selle põhjustooni sees oli ka Kreutzwald suureks kaswanud; tema suust kuuled sa ikka mõtteid, mis kas muret wõi kaebamist, elutühjust wõi surma kujutawad. Aga kõikidest käib üks kõrge paleuslik waim läbi, mis lugejat nagu mulla pinnalt ülespoole tahaks tõsta; kõik, mis ta ümberpanemiseks wälja walinud, on sügawa- ja ausamõttelise waimu sünnitused. Ja see ep see on, mis

ühe lauliku suremataks teeb. Kui tema luuletused nagu kotkad kõrgel lendawad ja kaljude peal istuwad, kuna muda maas seisab ja ussikesed mullal roomawad, siis on neil õige mõnu ja jumalik jõud sees. Kui meie siin nagu mööda minnes selle mehe peale waatame, kes Kreutzwaldiga ühel ajal töötas, s. o. J. W. Jannsen, siis leiame, et nende mõlemate wahel otsatu suur wahe on. Kuna Jannsen oma aja rahwale häid meelejahutamise- ja jutulugusid ümber pani ja lihtsaid laulusid lõi, tegi Kreutzwald mõnes kirjas küll ka seda, aga teiselt poolt lendas tema waim hoopis kõrgemale: õpetus ja waimustus pidi tema töödes olema ning rahwa silmi tulewiku poole awama. Jannsen kirjutas oma ajale, aga Kreutzwald püüdis rahwast tulewikusse kaasa wedada waimustamise, äratamise ja õpetamise läbi. Oh kui mitmed ja mitmed nooredmehed on waimustuses põlenud, kui nad Kreutzwaldi luuletusi lugesid! Ja kui meie praegu Eesti laulukogude sisse waatame, kui palju Kreutzwaldi järeleaimajaid ei leia meie sealt! On ju meie tuttaw laulik A. Reinwald oma esimestes luuletustes täitsa Kreutzwaldi waimust aetud ja juhitud. — Rahwa sekka ei ole Kreutzwaldi laulusid palju laulmiseks läinud. Rahwa sekka ei lähe aga ka Schilleri ja Lermontowi laulud laulmiseks mitte, sest et nende sisu selleks liiga kõrge on.

Kreutzwald on omad laulud, mis ta Eesti keele ümber pannud, just nii wälja otsinud, nagu Eesti rahwuse meeleolu ja mõtlemisewiis seda nõuab, — nad on tõsised, enam kurwa ja murelikku meelt äratawa tuumaga. Saksa laulik Lenau näis kõige enam tema meele järele olnud olewat. Lenau on see mees, kes kurbtust, elutühjust ja muret armsamas ja ütlemata ilusas wormis kujutab; tema luuletustest, kui nad ka

nagu lille õied ilusad on, kõlab ikka nagu waikne kauge kirikukella helin wälja, mis matjaid surnuhauale saadab. Ja siin ehk wõis Kreutzwalti tema enese ütlus weel toetada, mis ta Kalewipoja soowitusesse üles pannud:

Üksinda lindu laulan ma lusti,
Kukun üksi kurba kägu,
Häälitsen üksi igatsusi,
Kunni närtsin nurmedella.

Needsamad Lenau laulud on rasked ümber panna, ning Kreutzwald on nad sellepärast ka ümberpanemise asemel ü m b e r t e i n u d. Mõned laulud on ta meistriosawusega walmistanud, nagu näituseks esimese laulu „Wiru laulikus". Lenau sõnad käiwad nii:

Weil' auf mir, du dunkles Auge,
Uebe deine ganze Macht,
Ernste, milde, träumerische,
Unergründlich süsse Nacht!

Nimm mit deinem Zauberdunkel
Diese Welt von hinnen mir,
Dass du über meinem Leben
Einsam schwebest für und für.

Kreutzwaldi omad:

Wiibi mu peal, sõstrasilma,
Tee kõik wägewusetöö,
Pehme, tõsin', unenäolik,
Põhjamata magus öö!

Wõta nõiduspimedasse
Seda ilma minu käest,
Et sa minu elu üle
Üksi kõigud igawest.

Ma ei wõi siin ka seda laulu nimetamata jätta, mis meie lauluisa lauludest kôige parem oma wormi kui ka tõlke poolest on. See on Lenau laul : Die Liebesfeier.

Armastuse pidu.

Ta enda kirjul laulul ronib
Nüüd lõoke õndsast õhu sees,
Üks laulikute kiitus sonib,
Mets õhkab täies õilmekees.

Seal on, nii pikalt silmad [käiwad
Altarid üles ehitud,
Ja kõik need tuhat südant [hüüdwad :
,,Teid lustipeole kutsutud !"

Sui lillesid on sütitanud
Kui küünlad metsas põlema ;
Lust iga hinge paisutanud
Seal ohwri jõkke minema.

Schilleri, Bürgeri, Klopstocki jne. laulud on wähema osawusega ümber pandud, aga siiski ikka nii, et neid meistrilauludeks peab nimetama.

See wiiks meid liiga kaugele, kui meie kõiki Kreutzwaldi luuletusi tahaksime läbi waadata, see ei ole ka sugugi minu nõu olnud, ehk ma oleksin pidanud siis suure raamatu nende üle kirja panema. Mina tahtsin paljalt mõne reaga selle mehe tähtsust näidata ja tema mälestust uuesti elusse kutsuda. Ja niisugust elussekutsumist on tarwis. Teie teate, et sellel suurel waimul enne elu lõppu weel üks õnnetus pidi juhtuma. Tema tunnistas oma Kalewipoja, millest ta enne ütles, e t s e e t e m a k õ i g e t ä h t s a m t ö ö o l l a, m i s t a J u m a l a a b i g a l õ p e t a d a w õ i n u d, ja e t s e e E e s t i r a h w a ü d i, l u u, l i h a j a w e r i o l l a, tema tunnistas ,,Õpetatud Eesti Seltsis" selle töö kui w õ õ r a s t e s t r i i s m e t e s t k o k k u k o r j a t u d l o o k s. Mitut isamaa poega ehmatas see wana rauga nõtrus

ära, ja weel seda enam, et wanamees omad wiimased sulesünnitused just selle wastu pööras, mis ta enne õpetanud ja milleks ta wana ja noort waimustanud. Et see õnnetus temale mitte Jumalast ei olnud saadetud, sellepärast wõime ütelda, et pahad inimesed, kes Eesti rahwale midagi tähtsust ja tähtsat waimusünnitust ei soowi, on meie lauluisa mõtted, kellele kõrge wanadus enam kindlust ei jõudnud anda, ära seganud ja teda siis niisuguste segaste mõtete awaldamisele meelitanud . . . Unustagem oma armsa lauluisa eksitus ära ja tõstkem tema mälestus au sisse! Tema on E e s t i laulik, meie esimene ja kuulsam kirjamees. Mõtelgem, kui mitu teist rahwast waataksid uhkusega niisuguse mehe peale, kui ta nende oma oleks! Peame meie siis neist järele jääma? Ei! Kreutzwald on meie au ülendanud, — saagu ta nimi meie juures ikka au sees peetud Meile on ta oma Kalewipojaga ammugi juba ühe niisuguse ausamba üles pannud, mis nagu Kungla kuld kaugele, kaugele üle Eesti raja wälja paistab. Ühe rahwa madal waimuhariduse järg awaldab ennast ka selles, kui tema ei mõista oma töömehi austada ega nende tööst aru saada. Meie ei taha mitte üks niisugune rahwas olla. See mees, kes priiuse ja edenemise eest on wõidelnud, jäägu meile igawesti kalliks ja tema nimi seisku kuldtähtedega meie südames.

„Küll siis Kalew koju jõuab
„Oma lastel' õnne tooma,
„Eesti põlwe uueks looma."

Meie priiuse üle on Kreutzwald end ikka rõõmustanud ning meie rahwa waimupriiuse kallal järeleandmata tööd teinud. Tema wõttis lauliku Wilhelm Hauff'i priiuselaulu kätte ja tegi temast Eesti laulu.

Ei siin ole enam wõõras waim sees, waid siin on see wägew waim sees, kes rahwusewahet ei tunne, waid kes, kui jumalik õhk, terwest maailmast läbi lehwib ja ennast priiuseks nimetab. Selle lauluisa osawa tööga lõpetame omad laused. See laul on wäärt, et meie kõik teda oma lauluisaga ikka kaasa tunneme ja kui puhkama läinud suguwenna pärandust austame.

Priiusele.

Mis wara waikselt minu põues tuikas,
Kui nooreks meheks olin ärganud,
Mis unenägudesse lahkelt luikas,
Kui öösel rahul olin puhanud,
Weel koidikul, kui hääl, mu kõrwas huikas
Ja ärksal lõkkeks üles puhutud —
Mul julgusega südant, hinge täitis:
Kas see kõik üsna wale kuju näitis?

Mis kõrw mul oli kuulnud wanast põlwest,
Kui Eesti maast ja rahwast räägiti,
Mis hiljemini tähtistaewa wõlwest
Mul Looja wägewusest ilmut'ti;
Mis silm mul nägi orjakütke sõlmest,
Kuis pärispõlwes rahwast piinati —
Ma tundsin sest, et süda õhkas sooja:
Ei ole õnnepäew weel läinud looja.

Sa waikne öö ja sina, armas kannel,
Teil olen sala mõtteid awaldand;
Nüüd tunnistagem waiksel õhtutunnil,
Mis kurbtust teile olin usaldand,
Mis minul kuuldes, nähes, hädas, õnnel,
Ja mis mul lootes südant paisutand.
Oh priius, priius! sulle olin laulnud
Ja mõtteluulel sinu nime kiitnud.

Ja wäsind päike polnd weel alla läinud,
Seal priius juba orjakütkeid taob,
Ja Eesti rahwas õnnepäewa näinud,
Kui õhtu-udu pilwest maha waob ;
Kas oled, priius, meil ka wõõrsil käinud,
Et pimeduseudu silmist kaob?
Oh, wiibi weel, et sinu kotka tiiwad
Ka waimu kütked Eesti rahwalt wiiwad!

Laine ja elu.

Laine weereb laine jäljel,
Wetewoode weeretusel,
Kiigel kalda kalju wastu,
Lõhkeb wahtus wastu kallast,
Tuisatelles wete tolmu,
Märga auru kallastele ;
Aga ei too sõnumida,
Kostmist iial küsijale.

Laine weereb laine jäljel,
Wetewoode weeretusel,
Kiigel kalda kalju wastu,
Lõhkeb wahtus wastu kallast.
Meie elu lainekesed
Weeretawad, õhtuwilul
Kõikudelles, kaljukünka,
Mätta muru-waiba alla ;
Tähe silmad waatwad tae-
Kuu waatab kõrgeelta, [wast,
Päike paistab rõõmupalgel
Lahkujaida magajaida.
Aga keelt ei ole kalmul,
Sõna iial tähte suussa,
Kuu ei oska kõneleda,
Ega päike pajatada,
Küsijale wastust anda.

Palumine.

Wiibi mu peal, sõstrasilma,
Tee kõik wägewusetöö,
Pehme, tõsin', unenäolik,
Põhjamata magus öö!
Wõta nõiduspimedasse
Seda ilma minu käest,
Et sa minu elu üle
Üksi kõigud igawest.

Udu.

Sa, pime udu, katad nüüd
Mul orgu jõega,
Ja mäega tükis metsa hüüd,
Kõik päewa terad ka.
Wii ära, et su ööde saab
Kõik kauge laia maa,
Wii ära, mis mind kurwastab
Ka möödaläinud a'a!

Tuletorn.

Küll waatab tuletorn siit
Nüüd selge silmaga. [ööd
Sa waene läewnik, kui maru
[wööd
Ja kaljud petwad sinu teed,
Siit leiad warju sa ! —

Kül waatab rannast igatsus
Kaug' elumerele ;
Ju ärkas tule kumedus,
Siin, laewnik, lille warjutus!
Ei tulnd üks laewuke. —

Mure.

Seal astub päike wärawast.
Öö ruttab koju kiiremast,
Kus metsi, urkasid.

Oh, mure, lenda koju ka,
Eks taha põuest lahkuda?
Kus kodu sinul — hauas.

Öö.

Jah, öö on püha, pühad
[need, kes lahkund,
Ja mõtted pühad meie süda-
[mes;
Kui weri elusoojusest on jah-
[tund
Ja tulew siht meil awal silma
[ees.

Mis päewal meie mõttesse
[ei mahtund,
Sel öösel waba wolidus on
[käes ;
Seal woolab pimeduses meie
[weri,
Kui waiksel õhtul tuulest
pääsnud meri.

Igawene arm.

Üks muistelaulik olnud kuulutanud,
Et hing, kes wäsind elu koorma all
Ja wett ei leidnd, mis teda karastanud,
See tõstku waade üles kõrgemal'.
Üks arm, üks abi pole otsa saanud,
Sest lõpetus on üksi kaduwal.
Kel kindel usk, et wägew Jumal taewas,
Sel wäsimust ei tule elu waewas.
Üks armujõgi woolab läbi ilma,
Ta lainetel ei tule lõpetus.

Kes ujuwad, ei märka iial külma,
Waid südant kütab armu palawus.
Kui lõpeb tee, siis wõtab taewa hõlma
Neid kaswandikuks wastu igawdus.
Kel himustus on saada jõe kalda,
See astku liikmeks armastusewalda.

Soowituseks Kalewipoja laulule.

Laena mulle kannelt Wane-
[muine !
Kaunis lugu mõlgub meeles:
Muistse põlwe pärandusest
Ihkan laulu ilmutada.

Ärkage, hallid muistena hää-
Sõudke sala sõnumida, [led !
Parema päewade pajatust
Armsama aegade ilust.

Tule sa, lauliku targa tütar !
Jõua Endla järweesta ;
Pikalt ju hõbedases peeglis
Siidijuuksid silitasid.

Wõtkem tõe woli, wanad
[warjud !
Näitkem kadunud nägusid
Wahwama meeste ja nõidade
Kalewite käikisida.

Lendagem lustina lõuneelle,
Paari sammu põhja poole,
Kus neid kasusid kanarpikus,
Wõsu õitseb wõõral wäljal.

Mis mina kodunurmelt
noppind,
Kaugel wõõral wäljal kün-
[nud
Mis mul toonud tuule hoogu,
Lained lustil weeretanud ;

Mis mina kaua kaisula kand-
Põues peidula pidanud, [nud
Mis mina kaljul kotka pesas
Ammust ajast hellalt hau-
[dund :

Seda ma lauluna lõksate-
Wõõra kuulijate kõrwu; [len
Armsamad kewadised kai-
Warisenud mulla alla, [mud

Kuhu mu lustina lõõritusi,
Kurwastuse kukutusi,
Ihkawa meele igatsusi
Koolja kuulmesse ei kosta.

Üksina lindu laulan ma lusti
Kukun üksi kurba kägu,
Häälitsen üksi igatsusi,
Kunni närtsin nurmedella.

Tolm ja põrm.

Kas nägid rukkipõldu sa,
Kui õitses tolmates?
Eks tunnud, seda waadates,
Sa rõõmu südames?

Kõik elu idud warjab tolm
Kui uinurüpe sees,
Nii kaua kui õitsmise and
Meil seisāb silma ees.

Mis kaduwon, see peab kui
Siin hauda langema [põrm
Ja ootma, kunni Looja hääl
Saab hüüdma: „Tõuse sa!“

Mőődaläinud aeg.

Ehatäht, sa kahwatanud,
Pilgud, waatad kurwalte,
Jälle on üks päew meil läinud
Waikse surma rahusse;

Kerged õhtupilwekesed
Ruttawad kuu paistele,
Koowad kahwad roosikesed
Surnu pärjaks päewale.

Matus uinund päewadele,
Waikew möödaläinud aeg!
Sina matad südamele
Kurbtust kõik ja õnnistust.

Teejuhataja.

Kui sügisel sa kureparwe
Näed lendma kõrgel taewa
all,
Siis mõtle: loodud sund on
tarwe,
Mis linnud ajab omal a'al.

Kes nende käigil juhatajaks
Seal kõrgel õhu radadel?
Kas juhtumine iial tohiks
Neid tallutada pikal teel?

Oh tunne,hing,siin tallutajat,
Kes sulle teed ka juhatab:
Kui ükskord põrmu paelu-
[tajad
On katkend, mis sind kam-
mitsab.

Laul.

Ma teretan sind, hommik,
Sind, kaste, suwe õhk!
Sind, waikne metsa kohin,
Sind, sinitaewa wõlw!
Ma küsin: õrnad lilled,
Kas mulle õitsete?
Ma küsin: linnukesed,
Kas mulle laulate?

Kes teretab mind jälle
Sui õhus, kaste sees?
Kes waatab, kui ma ohkan,
Mis minul silmades? —
Kes ütleb mulle: Lille,
Sa pead mull' õitsema?
Kes küsib, kui ma laulan:
Kas laulad mulle sa?

Jää rahul, süda, keda
Ei ükski tereta!
Ja laula rõõmsad laulud,
Ehk küll ei sunnita!
Lill tahab üksnes õitsta!
Lind laulab endale,
Seepärast õitse, laula
Ka sina endale.

Wiru laulik.

Kellel taewas kallist kinki,
Lausa lauluannet annud,
Mõisterikkust pähä pannud:
Seda istutagem pinki
Pajataja laua taha,
Et ta laulu lahutelles,
Õilmekesi otsutelles
Lepitaks maailmas paha.

Laulu loodi siia ilma
Inimeste laste iluks!
Läheb elutuul meil wiluks,
Tõstkem taewa poole silma,

Waatkem sätendawat karja:
Päike, kuu ja taewa tähed
Needap Looja laululehed,
Kosutawad laulja sarja.

Kes, kas päewal — keskel
Taewa kirja tähendelles, [ööl
Muret, waewa wähendelles,
Troostiks tuleb meile tööl:
See on sündind õnnekaimu,
Keda Jumal ehitand,
Ilma peale lehitand —
Sütitama meie waimu.

Igatsus.

Oh, kui selle oru põhjast,
Mis siin rõhub udu külm,
Päästa wõiksin wangi ohjast,
Oh, mis õnnelik siis silm!
Sealt mul paistwad kallid
[luhad,
Haljad, noored igawest!
Oleks tiiwad mul ja oimad,
Siis ei hooliks kaugusest.

Kaunid laulud helisewad,
Mis kui taewarahu hääl,
Kerged tuuled wihisewad
Õhku lilledest, mis seal.
Kuldsed õunad, kuldsed
[marjad
Hiilgwad paksust lehtedest,
Õitserikkad lillekarjad,
Kel ei talwe närtsimist.

Oh mis kena luusil käia
Seal, kus ala päikse paist,
Igatsewa hinge täia
Hingata neist kallimaist.
Aga jõgi e. s mind keelab,
Mis nii kurjast kohiseb
Kui mind kõrge laine neelab:
See ju mõttes walu teeb.

Waat, üks lootsik lainte kii-
Aga sees ei tüürimeest, [gul,
Julgest kargan siss' ja —
sõidul!
Elaw hing a'ab purjedest;
Uskma pead sa, julgustama,
Jumalailt ei panti saa:
Ime saab sind juhatama
Sinna, kus see imemaa.

Kewade.

Sealt tuleb suwe kaunim
Kõik teda armastab, [poega,
Nüüd wälja rõõmu hüppu-
Ja lahkelt teretab. [sega

Ta hakkab warsti nalja kius-
Neid tempa tegema, [tel
Mis tema muidu mehikesel' —
Wa' talwel' teinud ka.

Ta päästab priiks kõik jõe-
Ehk talw küll tõrkunud, [kesed,
Mis külma jää lõksatused,
On wangis pidanud.

Ju lähwad lained rutust
Nüüd tantsil käraga, [teele
Ja pilkawad, et külma wäele
Ots tulnud korraga.

Poiss rõõmustab, kui nemad
Seal alla woolawad, [kiirelt
Ja kui nad kaldalt õilme pii-
Ta kuju maaliwad. [relt

Seal naerab lahkelt muru-
Et pääsnud kurbtusest, [ema,
Ja wõtab rõõmsa näoga oma
Soe kaissu pojukest.

Kelm pistab eide põue näpu
Ja tõmbab peitusest
Nüüd wälja kauni kullerku-
Ja mõnda lillekest. [pu

Ta saadab omad lahked
Küll orgu, mäele: [huuled
„Ma olen tulnud, wiige, tuu-
See sõnum kõigile!" [led,

Ta tõmbab südant, armu-
Teil taewa õnnele, [kesed,
Ja wiskab omad laululee-
Lõokesed, õhusse. [ked,

Emakeel.

Sest a'ast, kui elu käigil
Ma noorelt kodunt läind,
On mitmed keelemurded
Mul huulte üle käind.

Mu emakeel, mis kätkist
Ma olin pärinud,
Ei läind mul iial meelest,
Ei saanud unustud.

Kui hiljem kuulsad mehed
Mind sõbraks nimetand,
Kätt andes kõrges paigas
Mind lahkelt teretand ;

Siis igatsus mind ajas,
Et wõõrais mägedes
Ehk waikses metsa warjus
Ja kaunis orgudes

Ma pidin laulu looma,
Kust hüüdis Eesti hääl,
Mis mõnda südant wõitnud
Ja mitmel keele peal.

Küll läksin rõõmu palgel
Ja ilu südames :
Kui kaugelt nime kiitus
Mul helkis kõrwades.

Kui nõnda, kaugelt tulles,
Ma koju tõttasin
Ja kohast läksin mööda,
Kus üles kaswasin ;

Ja wiimselt mäe kingult,
Kust üles wiis mind tee,
Ma uhkelt alla waatsin
Waik warju orusse ;

Siis ütlesin ma rõõmsast :
Oh, õnn, ma tänan sind !
Mis wäike läksin wälja —
Sa tõstnud suureks mind.

Kõrbes.

Eks see ole ilmaaegu,
Armsad sõbrad, ütelge :
Et me liiwakõrbe kaudu
Elurada uurime ?

Puistab meie jalg ka põrmu
Jälgi oma jooksuga,
Warmalt, nii kui kullid lindu,
Tuleb torm neid neelama.

Üksi ja ka hulgakeste
Aeta rahumaale meid,
Kutsub tuhat lipukeste
Lehwimine rändajaid.

Meie rändame kõrbe ära
Mõistatuse kauguse ;
Süütab kõrwe päewa tera
Igatsemist hauale ;

Süütab tuli igatsemist
Siit maalt külma kalmule,
Kus ei meie pisaratest
Lõpe janu liiwale.

Wäljarändajatele.

Ei wõi mul silm teid teele minnes
Siin näha kurwastuseta,
Kui mitu elas waikses õnnes
Ja oleks surnud rahuga;
Ei puudund leib, ei puudund serwe,
Ei kukrus rahakopikas,
Kõht oli täis ja keha terwe:
Mis häda teid siis kihutas?

Oh Eesti piigad, hellakesed,
Kel noorus läigib palgetel:
Kas omal maal teid peiukesed
Ei tuleks wiima sügisel?
Kus eit ja eide-eite leidnud,
Mis Jumal neile osaks pannd,
Kas seal ka õnn ei teile hoidnud,
Mis kõige parem armu and?

Küll saate kaugelt igatsedes
Te nutma kauget Eestimaad!
Kus lehtis metsad kohisedes
Teid kattes lahkelt warjawad;
Kus küla kaewud, lättekesed
Teil wäsind keha karastand,
Ja põõsas laululinnukesed
Teil kurba südant rõõmustand.

Seal lagedal ei metsa wilu,
Nii kaugel kui silm ulatab,
Ei puud, ei põõsakese ilu,
Mis kurba südant waigistab,
Ei allikat, kus magus wesi
Sul tuleks kastma kuiwand keelt;
Mis immitseb, on soola rõsi,
Ehk loiku langend pilwe teelt.

Üks laul kullamaalt.

Oh häda sel, kes pergel
Mul õnne waletand!
Oh häda mul, et kergel
Ma kodu kaotand!
Siin arwsin, leian ma üsna kuld'
Ja piima, koort ja mett; —
Küll olen siin leidnud walu [tuld.
Oh Eestimaa!
Oh Eestimaa, kus leiba ja [wett.

Küll olen targaks saanud,
Mind häda õpetand,
Küll olen haletanud,
Ei nuttu lõpetand!
Siin laialisel lagedal
Ei paku tuttaw kätt,
Ma olen üksi taewa all.
Oh Eestimaa!
Oh Eestimaa, kus leiba ja [wett.

Kui lindusid näen lendma,
Siis soowin tiibu ka,
Mis mind siit saaksid kandma,
Ja tõttaks minema;
Ja iga päew pean mõtlema:
Mind tühi wale pett!
Ja ikka uuest kaebama:
Oh Eestimaa!
Oh Eestimaa, kus leiba ja [wett.

Nüüd lehitseb küll lepik
Ja ööpik tõstab häält,
Mind hüüdwad käkk ja sepik
Ja tuhat õnne sealt.
Oh sinna jäi mul ema haud
Ja kirik, kus ma tõtt
Küll kuulsin, siiski süda [raud.
Oh Eestimaa!
Qh Eestimaa, kus leiba ja [wett.

Oh kui mul metsa kohin
Weel ükskord kõrwa saaks,
Weel ükskord tuule wuhin
Kirik'kella kuulutaks!
See langeks siin mu hingele
Kui kallis taewa lätt,
Ma läheks rahul surmale.
Oh Eestimaa!
Oh Eestimaa, kus leiba ja [wett!

Oh häda neil!

Oh häda neil, kes waimutuult ei märka,
Kui tema läbi ilma hakkab puhuma!
Nad on kui puu, kes waremalt ei ärka,
Kui muld ta juurtelt läinud laintega,
Et wõsukest sealt ülesse ei tärka,

Kust juurtel kindlust wõinud kaswada.
Kui haljas mets, — on närtsind tema lehed:
Nii närtswad waimutuule wastasmehed.

Enne ja praegu.

„Soowiks jälle sinna paika,
Kus ma ükskord õnne näind,
Kus ma elus, kus ma unes
Kaunid noorusaastad käind!“

Nõnda igatsesin kaugel
Kodupaika waatama,
Arwates seal wanas kohas
Wana õnne õitsema.

Wiimaks mul nüüd õnneks
Tutwa orgu astuda, [antud
Aga kojutulijale
Teine lugu meelega.

Nii kui sõbrad teretawad,
Teretab mind mõni paik;
Aga süda läheb nukraks:
Minu armsad kadund kõik.

Ikka weab weel teerada
Läbi metsa pimeda,
Aga õhtu ei too ema
Wastu tutwa sammuga.

Ehk küll teretes su kohin,
Jõgi, hüüab kiwisid,
Siiski sõber mul on kadund,
Kes siin rääkis sõnasid.

Looja wägewuse tööd.

Kõik taewad jutustawad,
Oh Jumal! Sinu nõu;
Maailmad kuulutawad
Su kätetööde au!

Päew räägib teisel' päewal'
Su imewärkisid,
Öö ööle awaldawad
Su armu märkisid.

Ei sõna wõi küll olla,
Ei kõnet leida ka,
Kus nende häälte kõla
Ei peaks kuuldama.

Sest nende häälte tiiwad
Lenn'd mere põhjani,
Mis sõnumid neist wiiwad
Maailma otsani.

Ta kõrgel maja teinud
Algmises päikesel,
Kes nii kui peigmees läinud
Ju wälja koidu eel,

Ja rutand oma teele —
Kui rõõmus wahwa mees;
Kes taewa laotusele
Teeb walgust kumades.

Jehoowa käsk on winge,
Jääb ikka muutmata;
Ta juhatab mu hinge
Ja teeb mind targaks ka.

Su tunnistus on tõsi,
Jehoowa! mis mul saab;
Su sundmine kui mesi,
Mis südant rõõmustab.

Jehoowa seadus selge,
Mu silmil walguseks;
Ta kartus on kui wälge,
Mis seisab igawest.

Jehoowa kohus: tõde
Ja õigus ühtlane;
Neid ihaldagu mõte,
Kui kulda ahtlane.

Weel enam kui kuldpreesi!
Nad palju selgemad.
Ja magusam kui mesi,
Mis kärjed warjawad.

Nad tuletawad meele,
Mis kohus sulastel,
Kui jääwad Sinu teele,
Mis palgaks pärijel.

Kes eksitusi märkab,
Kõik salapatud ka?
Kui salapatt meid wõrkab,
Siis aita, lunasta!

Ka uhkeist keela ära
Siin oma sulast Sa,
Et nende wale kära
Wõiks otsa lõppeda.

Jehoowa! minu kalju,
Mu kõnet kuule Sa!
Mul wigadusi palju:
Oh wõta halasta!

Pühapäewal.

Keda päike, kuu ja tähed kiitwad,
Keerub tõstab kuldse kandlega,
Keda minu süda rõõmupäewal
Nii kui hädas isaks hüüab ka,
Wägew Waim, kes täidab kõik maailmad,
Süda palwes kutsub Jumalaks,
Keda sügaw tarkus ei wõi mõista,
Inimesel usk teind tuttawaks:
Kuule mind Su austuse päewal,
Kus mul rahu ümberringi käes,
Kuule minu palwet koidu piirel,
Lahkelik, Su herranduse wäes,

Issand Jumal, las mind armu leida,
Kui mul süda wagas armus keeb,
Armu, kui ma inimlikult räägin,
Sa, kes igawest kõik tead ja näed.
Pean ma eksituse orjaks jääma?
Las mind tõe riigis olla prii!
Peab meil pimedus siin rada peitma?
Kingi mulle tarkuskoitusi.
Wõib ilm ülekohtus õnnel olla?
Õigus olgu minu õnnistus!
Wõib patt südamele palka anda?
Minul õnnis olgu wabadus!
Rõõmu leidku kõik head inimesed,
Rahu olgu maa peal omadus!
Woorus olgu rahwal aukrooniks,
Pühaks paigaks neile armastus!
Pime eksitus tõi ilmal waenu —
Kõige suurem patt on kadedus;
Templites ja südametes õitsku
Armastus, usk, lootus, kannatus!
Hingamine, püha rahu lehwib,
Sinu kiitust loomus pühitseb.
Kellad hüüdwad. Millionid rändwad
Püha kotta, kus kõik palwet teeb.
Õnnista! Sa südameid meil tunned,
Talluta neid tõsiduse teel!
Nende laulud olgu hinge ohwrid,
Nende tõotus olgu puhas meel!
Wii kõik rahwad, kes weel õues seiswad,
Tõsiduse pühandusesse.
Ja kui wiimne tunnike meid kutsub,
Isa, siis meid kõiki õndsaks tee!

Uue aasta õhtul.

Looja, Sinu öö mind wõtnud kaissu,
Uinund aast mul seisab mõtetes,
Rõõmud kõik, mis minust mööda läinud,
Lahkund sõbrad wilus haudades —
Inimesed närtsiwad kui lilled,
Keda talwe külmad näpistand —
Langewad kui sügisesed lehed
Närtsimisel maha kolletand.
Kuule, waikne kohin ligi, kaugel —
Tuul on sinu rõõmud puistanud;
Waewalt, et sa nende jälgi nägid,
On nad juba hauda langenud. —
Elu-Issand, inimesed kaowad,
Kui neid surma tuuled puhuwad,
Sinna, tänna kustub elu küünal,
Wiimsed rõõmu leeked jahtuwad. —

Tohiksin ma selle üle kaeb'da,
Et surm wiimist käiki lõpetab
Ja et suurest elu alliksoonest
Mädandus kui rõõm end kosutab?
Ei! Mis kõigil osaks oli antud,
Peab wist kõige parem olema;
Kuhu kõige rahwa sugud langwad,
Sinna wõime kergelt langeda.
Aga kunni elutund weel wältab,
Tahan rõõmu temast maitseda,
Osa wõtta sest, mis mulle antud,
Lootes rahulikult elada;
Tänada Sind iga õhtu ehal
Lisaks pandud elupäewa eest,
Ei ma kanna muresid muid põues,
Kui et paraneksin südamest.

Rahu olgu kõigil inimestel,
Nüüd ja suure päewa algusel!
Kannatuses, lootes, armus, usus
Annan Sulle, Jumal, tänu weel!

Ei mul ole muret homse pärast!
Tänades ja armus uinun ma,
Isa, kui ma ükskord ilmast lähen,
Saan Sind lahkudes weel tänama.

Johann Woldemar Jannsen.

Kes ei peaks meie seast seda nime J. W. Jannsen tundma, „Postipapat“? Wist ei ole küll kellegi Eesti kirjaniku tööd nii kaugele rahwa sekka tunginud, kui selle mehe omad. Tema waimulikka raamatuid „Siioni kannelt“ ja „Ohwri altarit“ tunnewad küll kõik need, kes lapsepõlwes niisuguses majas elasid, kus Jumala sõna loeti ja kuuldi. Tema „Eesti laulik“ on tänapäewani weel kõigil pool tuttaw, kui ka mitte nii enam, kui ta umbes wiieteistkümne aasta eest oli. Jannsenist wõime peaaegu nagu Saalomonist ütelda, et tema laulude hulk kolm tuhat on. „Siioni kandle“ kolmes jäos on isegi peale 1000 laulu, „Eesti laulikus“ on neid 125 tükki ja neid laulusid, mis tema omas „Missioni lehes“, „Postimehes“ ja selle lisalehes ning palweraamatutes ilmutanud, ei ole ka mitte wäike hulk. Ühe sõnaga: lauliku Jannseni luuletuste hulk on ühe luuletaja tarwis juba natuke liig.

Kui meie tema luuletused sidumata kõnes ka weel tema laulude otsa jatkame, siis wõime tema kirjadest hea kuhja raamatuid saada. Kõige selle kirjawara üle on raske üht ühist otsust anda; meie peame siin summaliselt arwama. Aga et asja hoopis kergemaks teha ja Jannsenit kui kirjameest selgemalt näha, peame meie tema tööd kahte jakku jagama ja mõlemaid jagusid täitsa lahus hoidma. Kui meie mõlemate jagude alla oma kriitikalise otsuse numbri paneme, siis ei tohi meie neid ka mitte kokku arwata ega nende läbistikust arwu wõi wäärtust Jannseni tööde

määrajaks panna. — Meie peame Jannseni esiteks kui lauliku läbi katsuma ning teiseks kui jutumeest arwustama. Need on tema kaks külge ehk meie kaks Jannsenit.

Kui meie Jannseni kui luulekirjaniku peale waatame, siis peame esiotsa kohe ära ütlema, et tema ei ole mitte luuletaja, nagu Kreutzwald ja teised, waid on laulik, laulja. Jannsen on sõna ja wiisi ühe korraga wälja toonud. Temast wõime ütelda, et ta omad laulud, niipalju kui neid on, kohe wiisi järele on loonud. Ühes wiisiga woolas tema suust sõna wälja; wiisi najal lõi tema Saksa keelest laulusid Eesti keele ja wiisi najal sünnitas tema omad emakeelsed laulud. Ning seda mõtet kinni pidades näeme meie ka, et tema luuletused kerges keeles, enam otsekohesest ütlemisest, kui sügawast järelemõtlemisest wõi põuepõhjasest tundmusest on sündinud. Seda kõike näeme meie tema tõlgetest. Schiller'i „Laul rõõmule" ei ole mitte südamega „ümber tuntud", waid enam tundmisega ümber lauldud. — Seda peame meie siin kõige suuremaks Jannseni kiituseks nimetama, et tema omad laulud oma aja rahwa arusaamise ja waimu nõudmise kohaseks on mõistnud luua. See tuli muidugi tema laiemast rahwa enese tundmisest ja sellest, et tema rahwa seas elas ning mitte aega ei saanud, oma keelt kuskil ülearu ära harida ega oma meelt liht tundmist äratawatest asjadest ära wõõrutada. Tema lauludest unustatakse aja jooksul küll enam jagu — wõi suurem enamus — ära, aga seda aega ei saa keegi Eesti kirjanduseloo kirjutaja mitte tähele panemata jätma, millal need laulud ilmusid. See aeg ja temast arusaamine omal parajal ajal on Jannseni lauludele nende tähenduse annud. Sel ajal ei nõudnud kogu rahwa uinuw waim sugugi teist moodi

toitu ning sellest nõudmisest sai Jannsen õigesti aru. Praeguse aja kohta, kus igal pool Eesti metsa oksil juba mitmed wäga kenad laulud kõlawad, ei wõi meie ega keegi teine enam Jannseni laulusid kõige paremateks kiita ja niisugune töö ei saaks nende omaaegset tähendust sugugi muutma. Tulgu küll uusi laulukogusid juure, wana „Eesti laulik“ leiab ikka ka lugejaid, sest kelle meelest läheksid need liht laulud ära! See raamatuke wiib neid, kes maal sündinud ja kaswanud, lapsepõlwesse tagasi. Jaanipäewa laulud, õitsilaulud, talguselaulud jne. — eks need ole Eesti maarahwa elutarwiduse piirist tärganud? Jannseni isamaalaulud, nii wabalt kui nad ka ümber pandud ja luuletatud on, tunnistawad ometi, et nad soojast südamest on tulnud, kes laulda tahtis ja teadis, kellele tarwis laulda ja keda tarwis laulma õpetada. Jäägu nad ka edaspidi Eesti rahwa seas helisema! Kui meie siin need laulud nimetamata jätame, mis Jannsen Saksa keelest ümber pannud. siis wõiksime meie teda tema luuleliste sünnituste järele Matthias Claudiuse laadi laulikuks pidada. Kes mõlemate töösid lugenud, saab wist küll meie mõttes olema.

Jannseni tähendus Eesti rahwa kirjanduse kohta ei ole mitte aga tema lauludes, waid tema kõnekirjades, juttudes. Lauludega jääb tema praegu hulga teiste taha maha, aga tema jutupuhumise wastu ei ole meie teada siiamaani weel kedagi teist tulnud. Tema jutukirjad ilmusid „J. W. Jannseni kirjade“ nime all. Sealt wõib iga lugeja meie ütluse kohta tunnistusi wõtta. Nii wäga suure sisuga ei ole Jannseni jutukesed mitte, nad ei ole ka liiga pikad ega keerulised. Mis neid tähtsaks teeb, see on: nende lihtrahwa meele päraline ja eluwiislik sisu ning — see kullane keel ja kõnelemine. Iseäranis lahketes ja

mõlgulistes jutukestes tuleb tema kõneosawus täiesti makswusele. Natuke näituseks. „Juudi rätsepp“ algab nii:

„Elias on üks aus ja kuulus nimi ja tähendab meie keeles: Jumal on Issand. Üks Juudi rätsepp kandis ka seda nime. Ta käis alati mõisast mõisa ja õmbles, et nõel käes wälkus. Juudi õmblus peab küll palawa nõelaga tehtud olema, aga Elial oli tööd küllalt; ju ta wist külma nõelaga õmbles. Juut on juut! Ta õmbles ja mõtles, ja mis ta mõtles, kellele ta seda ütles. Pärast tuli asi wälja ja siis oli hilja. — Ühes mõisas — mõisa nimest ei ole lugejatele kasu midagi — õmbles Elias talwe otsa. Suur mõisa, palju rahwast, kupjad, kiltrid, mõisa poisid, kõik tahawad ilu sat westi, pikka püksi, nokaga mütsi, saterkuube ja tulupkasukat. „Juut, anna walu! Ole mees!“. . .

— Senikaua kui Eesti ladusast keelest ja osawast jutupuhumisest lugu peetakse, saadakse ka Jannseni kirjade järele küsima. Need saawad tema nimele Eesti kirjanduses paraja paiga alal hoida aitama. Jannsenist kui ajakirjanduse mehest ei ole meil siin asja rääkida. Praegu elab wana rauk Tartus; jalg hauas, teine äärel. Pidagem ikka omas meeles Eesti kirjanikku Jannsenit, sest ta on seda ära teeninud!*)

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
Kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial teal
See suure, laia ilma peal,
Mis mul nii armas oleks ka,
Kui sa, mu isamaa!

Sa oled mind ju sünnitand
Ja üles kaswatand;
Sind tänan mina alati
Ja jään sul truiks surmani!
Mul kõige armsam oled sa,
Mu armas isamaa!

Su üle Jumal walwagu,
Mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
Ja wõtku rohkest õnnista,
Mis iial ette wõtad sa,
Mu kallis isamaa!

*) J. W. Jannsen suri 1. juulil 1890. „Kirjakogu“ toim.

Eesti laul.

Eesti wennad,laulgem rõõm-
Kiitkem oma isamaad! [sast,
Tuhat suuga hüüdkem wah-
[wast,
Et kõik rahwas kuulewad :
Eesti maad ja Eesti rahwast
Meie süda armastab ;
Aitku Jumal kõrgest taewast
Meie kallist isamaad!

Eesti metsad kohisegu
Eesti meeste laule ees ;
Eesti pojad meestest kuulgu,
Õppigu ju nooruses
Eesti isamaale laulma,
Kes meid kõiki sünnitand,
Seda maad ja paika kiitma,
Mis meid üles kaswatand.

Igal pool, kus Eesti rahwas
Elawad, seal kuuldakse,
Et neil isamaa ka armas,
Temal kiitust lauldakse.
Eesti meel ja Eesti süda,
Eesti laulud meie suus:
See on armas kõigil kuulda,
Wana küll ja ikka uus.

Tere, isamaa ja laulud,
Eesti wennad hulgani!
Hoidke kohe omad sammud,
Jääge truiks surmani!
Löögem kätt ja olgem
[rõõmsad,
Eestimaa on kallis maa.
Meie laulud olgu kuulsad,
Kuulus meie isamaa!

Kewadel.

Kui ju jõed rõõmsast jookswad,
Metsad lehtis kohawad,
Kui ju lilled wäljal õitswad,
Linnud metsas laulawad ;
Kui ju karjad wäljas käiwad,
Lapsed wainul huikawad :
Siis on õiged laulupäewad,
Mis meil palju rõõmu saatwad ;
Siis on rõõm!

. Laskem siis, oh laulu wennad,
Omad laulud kõlada!
Kewadised päewad kenad,
Wõiwad südant awada.

Rõõm see tahab lauluks saada
Iga wäikse linnu suus.
Wõtkem, wennad, rõõmustada :
Wana sui on jälle uus !
Meil on rõõm !
Taganege mured, waewad,
Kallis kewade on käe ;
Pehme tuul ja soojad päewad, —
Mured surgu laulusse.
Rõõm meid kandku, hellad wennad,
Laulu tiiwul ülesse.
Päike teeb nüüd ilmad soojaks,
Ärgu jäägu süda külmaks.
Meil on rõõm !
Kullerkupud, jaanililled,
Waatwad lahkest meie peal' ;
Rõõmu laulwad linnu keeled,
Rõõmu karjalaste hääl
Kui kõik loomad rõõmu tundwad,
Et nüüd kewade on käe,
Lauldes see eest tänu andwad,
Looja armu tunnistawad :
Siis on rõõm !

Noorte meeste nõu.

Wennad, noores põlwes wõt-
Käsi lüües, kõwast ette, [ke,
Oigust nõuda surmani.
Kasu sest ehk kahju tulgu,
Rõõmu see ehk kurbtust teh-
Õigust tehkem alati ! [ku :
Halla juuksid austage,
Kehwade eest julgest seiske,
Trööstke neid, kes risti all ;
Püüdke rahu, hoidke truudust,
Kergitage waeste puudust :
See on armas Jumalal !
Õigust nõuda, rahu püüda,
Rõõmuga kõik käsku täita,
Ligemisi armasta,
Uhkuseta wagad olla,
Kõige eest, mis paha, hoida :
Meie nõu on lõpmata !

Südamerahu.

Õhtukellad on ju hüüdnud,
Kõik maailm läeb magama;
Päike loojas, tähed tõusnud,
Tule, Looja, walwama!
Jah, kel süda sees ei kaeba,
See wõib kallis rahus maata,
Kunni homme rõõmuga
Jälle üles ärkab ta,
Oma Loojat tänama.

Lapsepõlw.

Kui need õhtukellad
Armsast hüüawad,
Soojad wihmatilgad
Waikselt langewad:
Siis mul tuleb meele
Lapsepõlwe aeg,
Ning ma tõstan hääle
Jälle, kui üks laps.
Kui need taewa tähed
Öösel hiilgawad,
Rohi, lilled, lehed
Kaunist lehkawad:
Siis ma uuest mõtlen
Lapsepõlwe peal',
Ning sest põlwest kiitlen:
Kallis oli see!
Oh kui mitmed mured
Waewawad mind nüüd!
Ja neil, kes on suured,
On ka suured süüd.
Oh et wõtaks mina
Rõõmsast uskuda,
Nagu lapsepõlwes
Ikka tegin ma!

Õhtu.

Sa tuled, waikne õhtu,
Ja katad jälle maad;
Sa teed, et minu laulu
Ka teised kuulawad.
Ju päike läheb looja
Ja orud aurawad;
Sa, helde kaste tooja,
Kõik lilled niisutad!
Kõik jääb nüüd wait ja [tasa,
Ka linnud oksades
Ju otswad oma pesa
Ja puhkwad magades.
Jah, tule waikne õhtu,
Ja kata jälle maad,
Et wäsind ihud rahu
Su hõlmas leiawad.

Rahu!

Tasa waob udukate
Wäljade ja metsa peal;
Taewa tähed astwad ette,
Meile paistma ülewel.
Uni langeb meie peale,
Kõik maailm läeb magama;
Rahu kurwa hingedele,
Waikne öö, nüüd saada sa!

Lydia Koidula.

Meie ei pruugi küll kellegi ukse peale koputades küsida: Kas tohime sisse tulla? Sest armas külaline on ammugi juba majas tuttaw ja kes teda sealt tahaks wälja tõsta, sellel peaksid üleinimlised käed olema ja — ega needki seda ei jaksa, sest kes kord meie waimukambris seisab, see ei saa isegi enam sealt wälja, weel wähem wõiksid üleinimlised jõud teda sealt kaotada. Uinugu armsa lauliku keha küll muru all, aga tema laulu waim lehwib nüüd ja seni, kui meie end tunneme, igas wastuwõtjas südames ja ärganud Eesti majas. Selles, mida meie luuletaja Kreutzwaldi juures kiitsime ja Jannseni juures tähendasime, ei olnud seda mitte, mis Koidula lauludest meile wastu kõlab; see on ühe Koidula oma enese sõna sisse mahutatud: „Tõsta pead, mu õiekene. Koit on saanud isandaks," see on: Ärka, prii Eesti rahwas!

L. Koidulale oli see õnn osaks saanud, et ta oma tööd maa peal juba näha wõis, kuna teised laulikud taewast selle peale maha waatawad. See on ehk küll arusaamata sõna, mis meie siin ütlesime, sellepärast wõlgneme lugejatele tema seletuse, millega meie ka ei ihnusta. Koidula lauluaeg oli tema wanemate päewade sees juba mööda, ehk teise sõnaga üteldud, see Koidula, kes Eesti rahwale oma ilulaulud pakkunud, ei olnud wiimsel ajal enam niisuguseid edasi pakkumàs, ja seda on aeg tõeks tunnistanud. Koidula lauluaeg oli tema neitsipõlw, ning kui meie tema laulusid õige nimega tahame nimetada, siis paneme neile nime „neitsilaulud". Tema neitsipõlwes on nad sündinud

ning lauluneitsiks saawad nad ka jääma; niisama puhas on nende sisu, kui neitsi puhas, rõõmus, kurb ehk igatsew süda on. Sest saadik, kui Koidula mehele läks, on tema luuletamise jaanipäew mööda. Mõned sünnitused, mis sest saadik on ilmunud, ei saa ammugi nende wastu, mis tema neiusüda sünnitas. Mitmes laulus on tema Eesti lõhede üle kaebanud ning tunnistanud, et need tema luulelusti tuule kannud; aga sellega ei ole meie sugugi ühes arwamises. Meie arwame, et lauliku enese elupõlw oli selle waikimise toonud. Mureta neiust sai noorik ja majaema; elu astus oma mitmekülgsete nõudmistega perenaise ette ning see armastus Eestimaa wastu ja see hõiskaw rõõm, ta õige lein, mis teda neiuna laulma kihutasid, jaotasid end nüüd abikaasa, laste ja maja elu peale ära. Kui kolm osa ühest terwest ära wõetakse, siis ei ole tähtsus enam wiimse weerandi sees. Armastus abielus ei taha mitte iga kord lauludes rahwa ette minna, iseäranis weel siis, kui ta tõsine ja rohke on; — kes rikas on, see ei räägi omast rikkusest mitte hea meelega ilma ees. Muidu oleks see ju ülekohus olema, kui keegi sellepärast ei laula, et tema sugurahwa seas lõhed on; kui sel korral ka rõõmulaul waikib, aga silmapisarad saawad ometi lauluks. Laulik on just maailma wiha ja waenu lepitama saadetud. Õnnis Kreutzwald laulab:

„Kellel taewas kallist kinki,
Lausa lauluannet annud,
Mõisterikkust pähä pannud;
Seda istutagem pinki
Pajataja laua taha,
Et ta laulu lahutelles,
Õilmekesi otsutelles,
Lepitaks maailma paha."

L. Koidula sidumata kõnest on kõige tähtsam algupäraline töö tema naljamäng „Säärane Mulk“, tõlgetest on kõige parem „Jamaika saare wiimsed Maroonlased“. Kuna J. W. Jannsen just jutumees oli, on tema tütar laululind. Esimene ja wiimne laulude kogu, mis Koidula wälja annud, on tema „Emajõe ööpik“. See raamatuke on täis armsaid luuletusi, kui neist ka wäga palju ümber on pandud. Õige ilusasti on ümber pandud Freiligrath'i laul „O lieb', so lang du lieben kannst jne.“ Luuletaja teised laulud ilmusid osalt „Eesti Postimehe“ kalendris, osalt C. R. Jakobson'i koolilugemise raamatutes, siis „Eesti luuletustes“, siis weel kõige wiimsemad „Olewikus“. — Tema isamaalised laulud on iseäranis head, ning meie ei eksi sugugi, kui meie neid siin esimeste sekka Eesti keeles loeme. Mõni laul, nagu „Süda, kuis sa ruttu tõused kuumalt rindas tuksuma“ on niisuguse südametundmisega luuletatud, et meie teda lugedes just kui laulikut ennast kuuleksime ehk teda omas südames tunneksime; meie kuuleme nagu õhkamist: „Oh, ei jõua iial öelda ma, kuis täidad südame!“

„Eesti muld ja Eesti süda,
Kes neid jõuaks lahuta!“

Kui meie kõik Koidula laulud läbi katsume ja tõesti ka südamega läbi tunneme, siis wõime ehk järgmise kuju teha. Laulik ei ohka mitte enam orjapõlwes, ta ei oota oma luuletustes ka midagi imetegu Eesti rahwale, waid ta südames on täitsa priiuse tundmine, mis ütleb: „Prii Eesti pinnal astu nüüd rutemalt ja katsu edasi rühkida; looda kitsikustes: Aeg annab arutust.“ Koidula laulud on meie südames ikka niisuguse tundmuse äratanud, nagu ärkaksime unest ning wäljas on kewadine päew; teeme ukse lahti: Lillelõhn ja linnulaul ning — wannikut kandes sei-

sab luuletaja wäljas. See kuju kõlbab iseäranis tema isamaaliste laulude kohta. Tema „Miks sa nutad, lillekene“ ja „Meil aia-ääres tänawas“ on üliilusad rahwamõttelised laulud, „Meil aia-ääres“ ongi peaaegu rahwa lauluks saanud. Seda laulu wõime ilma suurt kiitust tõstmata wõi oma laulusid ülemäära ülistamata, kõige paremate sekka arwata, mis ülepea kultuura rahwaste kurbtundelistes (sentimental-lüürisch) lauludes on loodud.

Üht asja peame Koidula lauludes weel kiitusega nimetama, s. o. tema riim. Kus tal riim on, seal on ta enamiste hea, ja kus teda taheti kõrwaliseks asjaks pidada, seal on hea laulu sisu läbi tema puudumist nägemataks teha katsutud. Koidula ei ole mitte riimi ori Hea meelega näeksime meie ka mõne muu lauliku juures selle järeleaimamist. Isegi Kreutzwaldi Lembitust leiame meie riimisid, mis laulu ilu kahandama kipuwad. Ka leiame meie õige rohkel wiisil Koidula lauludest alliteratsioni ja assonatsioni (waata rahwalaul!), neid pea iluehteid Eesti laulu keeles.

Meie wõime uhked oma Koidula peale olla, sest mis Luise Brachmann, Helmina von Chezi, Karoline Pichler, Ida von Düringsfeldt, Betty Paoli jne. luuletanud on, sellest on mitmed Koidula laulud paremad.

Lõpuks paneme siia weel järgmise lookese üles. Kui Dr. Kreutzwald alles „Kasulist kalendrit“ kirjutas, siis oliwad juba ilmunud mõned esimesekesed Koidula sule sünnitused „Oja weski mölder“ jne. Kreutzwald hakkas oma kalendri sabas neiut pilkama ja luuletas kositawast tüdrukust peigmehele:

„ . . . . . wõta
Leeme kulbi liigutaja, —
Talla maha kirjaneitsid jne.
. . . .“

Aga pärast, kui „kirjaneitsi“ wälja astus, siis ei leidnud wanamees kiidusõnu küllalt. Meie lugesime kord ühes kirjas, mis õnnis mees laulikule A. Reinwaldile kirjutanud, Koidula üle neid sõnu: „Jah, selle kätkis on Wanemuine juba laulnud ja teda kiigutanud!“ Olgu see Kreutzwaldi tähtis sõna ka meie kirja lõpetus.

Mu isamaa on minu arm.

Mu isamaa on minu arm,
Kel südant annan ma,
Sul laulan ma, mu ülem õnn,
Mu õitsew isamaa!
Su walu südames mul keeb,
Su õnn ja rõõm mind rõõm-
[saks teeb.
Mu isamaa! –

Mu isamaa on minu arm,
Ei teda jäta ma,
Ja peaks sada surma ma
Seepärast surema!
Kas laimab wõõra kadedus,
Sa siiski elad südames,
Mu isamaa!

Mu isamaa on minu arm!
Ja tahan puhata,
Su rüppe heidan unele,
Mu püha isamaa!
Su linnud und mul laulawad,
Mu põrmust lilled õitsewad,
Mu isamaa!

Sind surmani.

Sind surmani küll tahan
Ma kalliks pidada,
Mu õitsew Eesti rada,
Mu lehkaw kodumaa!
Mu Eesti wainud, jõed
Ja minu emakeel,
Teid kõrgeks kiita tahan
Ma surma tunnil weel!

Kuis, maa, nii hellalt kannad
Su lapsi käte peal,
Neil annad leiba, katet
Ja wiimast aset weel!
Tõest, armsam on mul hingda
Su põues, Maarjamaa,
Kui wõõral piiril õnnes
Ja aus elada!

Kuis on su pojad wagad,
Nii waprad, tugewad,
Su tütred nagu lilled,
Nad õitswad, nägusad!
Ja sinu tuul ja päike
Sind õitsel hoiawad,
Ja kõrge kotka tiiwad,
Kuis hellast kannawad!

Ja tihti siiski leian
Su silmas pisaraid!
Mu Eestimaa, oh looda,
Pea ajad muudawad!

Meil tulewased tunnid
Weel toowad kinnitust!
Käi kindlalt! Pea kõrges!
Aeg annab arutust!

Mu meeles seisab alati.

Mu meeles seisab alati
Mu hiilgaw isamaa!
Kus rahwas waikne, südamlik
Ja lootuses nii kannatlik:
Mu armas, kallis maa:

Kuis kukulind siin kõr-
[gelt hüüd',
Kuis metsad kohawad,
Ja orud rahus hingawad,
Kus lehed kaunilt hiilga-
[wad
Ja ehad punawad.

Weel kõlab keel siin kind-
Ta wanal põhjusel; [laste
Weel mäed siin juttu westa-
[wad
Ja orud kõnet kannawad,
Suus sõna lehtedel.

Ja Eesti poegist tunnistab
Neil sõna, rikas hääl:
Nad wahwad wõitjad sõda-
[des
Ja kündes käiwad, külwa-
Siin isa pinna peal. [des

Eesti muld ja Eesti süda.

Süda, kuis sa ruttu tõused
Kuumalt rinnus tuksuma,
Kui su nime suhu wõtan,
Püha Eesti kodumaa!
Head olen näind ja paha,
Mõnda jõudsin kannata,
Mõnda elus jätta maha —
Sind ei iial unusta!

Sinu rinnal olen hingand,
Kui ma waewalt astusin;
Sinu õhku olen joonud,
Kui ma rõõmust hõiskasin;

Minu pisaraid sa nägid,
Minu muret kuulsid sa,
Eestimaa, mu tööd, mu lau-
Sul neid tulin rääkima! [lu—

Oh, ei jõua iial öelda,
Maa, kuis täidad südame!
Sinu põue tahan heita
Kord ka wiimse unele.
Ema kombel kinni kata
Lapse tukswat rinda sa;
Eesti muld ja Eesti süda —
Kes neid jõuaks lahuta!

Kallim kingitus.

Kuulen ühte nime
Kõlawat,
Taewa wõlwist wastu
Hõiskawat!
Kuu ja tähed temast
Keerawad!
Temast lille õilmed
Õhkawad!
Temast lindude laul
Pajatab!
Metsa kohin temast
Tunnistab,
Eha tulel tungib
Põue mul,
Hüüab kulla kiirest
Koidikul!
Aja ratas weereb
Wuhinal,
Päewad päewi sundwad
Tuhinal —
Ikka nende keerul,
Ikka sa
Kuuled ühte sõna:
Eestimaa!
Ja su oma süda,
Kuulata:
Kudas oskab wastu
Hõisata!
Heliseb nii waljult
Päew ja öö
Südamest see sõna
Tagase.
Jumalatel andeid
Palju on,
Nende kätte pandud
Rõõm ja õnn —
Kallimat neil kinki
Polnudke
Kui et sugust sündsin
Eestlane!

Kaugelt koju tulles.

Eestimaa, Eestimaa,
Kes mind wõtnud üles kaswata!
Eesti leib, mul üksi magus maitsed —
Eesti piir, mind ikka kindlast kaitsed —
Tänu isale! et tereta
Wõin sind jälle, kallis kodumaa!
Eestimaa, Eestimaa —
Ei ma kauem wõinud kannata.
Oh kui külmalt wõõras päike paistab!
Wõõras keel, kuis ta nii kangelt kostab!
Igal pool sind nägin, kuulsin ma,
Minu õitsew, lehkaw kodumaa!

Eestimaa, Eestimaa —
Ei su häält wõind iial unusta!
Wõõraid laulikuid ma kuulsin palju —
Wanemuise laste kandle laulu
Keegi tunnud — seal siis hüüdsin ma:
„Koju jälle tahan rännata!“

Eestimaa, Eestimaa —
Sidet nad mul tegid siidiga:
Laula, meelitas mind wõõras neiu,
Ja ma laulsin: „Eesti pruut ja peiu,
Neid ma üksi tahan ülenda!
Minu armu warjab kodumaa!“

Eestimaa, Eestimaa —
Jälle nüüd su piiri nägin ma!
Ja kui nuttes suud su mullal annan,
Kõrgesse käe taewa poole tõstan:
„Sinust iial enam lahku ma,
Kodumaa, mu püha Eestimaa!“

Mu isamaa, nad olid matnud.

Mu isamaa, nad olid matnud
Sind raske, musta kattega,
Ei muud su mulla pinnast tõusnud
Kui werelilled õitsema.
Ja ahelas sa ennast wäänsid
Ja orja ikkes ohkasid,
Ja waikseks, waiksemaks siis läksid —
Siis une surma hingasid.

Kuussada aastat lendsid mööda,
Ei elu tähte annud sa,
Kuid imelikult kõndis tasa,
Üks muistue jutt weel üle maa:

Kuis enne prii su rahwas olnud,
Kord Kalewite wapper kond,
Ja kuda omal põhja pinnal
Kord Eesti rahwas pesitand.

Ja kus su pisar maha langes,
Sealt laulud tõusid ülesse,
Ja taewa linnud rääksid, pilwed,
Su walust teine teisele
Ja tuuled kõnet wastu wõtsid,
Neid kandsid põhja piirile,
Ja kiwi hoonest sisse tungsid
Nad ühe isa südame.

Üks sõna läbi ilma kõlas,
Et õnnes hõiskwad miljonid:
„Ma tahan, et on prii mu rahwas!“
Ja orja ikked langesid!
Prii oma pinnalt jälle leiad
Nüüd Eesti rahwa pesakest,
Ja õitsew Eestimaa, sa hüüad:
„Au Aleksandril igawest!“

Su priiust olid matnud.

Su priiust olid matnud
Nad, püha isamaa!
Ja kuube enda wahel
Nad wõtsid jagada.
Ja äädikat sull andsid
Nad suhu, seadisid
Su haua ääre hoidjad, —
Siis rahus hingasid.

Ja kaugelt seisid kaite
Su lapsed waluga, —
Ei sõnaga nad julgend
Su haual astuda,
Sest pitser oli pandud
Ta peale wägewast
Ja õues õitses ööse, —
Ei nähtud tähekest,

Waat, elukoide tõuseb
Su haua äärele,
Üks ingel astub äkilt :
„Nüüd tõuse ülesse !“
Ja surma kiwi weereb,
Koit särab, naeratab, —
Noor priius, walges riides
Maailm sind teretab !

Ja pasunad ja kandled
Tall' wastu hõiskawad,
Ja rõõmu pärlid silmas
Ta wastu wõtawad !
Ja „Hosianna !“ kõlab
Sust läbi, isamaa ! —
„Sind, armu Jumal, kiitkem,
Sa wõtsid halasta !“

Miks sa nutad, lillekene!

Miks sa nutad, lillekene,
Nupud täis sul pisaraid ?
Kas sa rasket hinge walu,
Hellake, ka tunda said ?
On sul Eesti pind karääkind,
Waikne öö sul teada ann'd
Ennemuistsest rõõmupõlwest,
Kadund õnnest pajatand ?

Tõsta pead, mu õiekene :
Koit on saanud isandaks !
Oma terad hiilgwalt saadab,
Et nad nuttu kuiwataks !
Kui ta lõuna walgust puis-
Üle õitswa Eestimaa, [tab
Oh, kuis tahame tal tänu,
Õis, siis wastu õhata !

Kodu

Meil aia ääres tänawas,
Kui armas oli see !
Kus kasteheinas põlwini
Me lapsed jooksime.
Kus ehani ma mängisin
Küll lille, rohuga,
Kust wana taat käe kõrwas
Tõi tuppa magama. [mind

Küll üle aia tahtsin siis
Ta kombel waadata :
„Laps oota,“ kostis ta, „see
On kiir küll tulema ! [aeg
Aeg tuli. Maa ja mere peal
Silm mõnda seletas —
Ei pool nii armas polnud seal
Kui küla tänawas !

Jälle isamaal.

Ütle, kus sa siis nii kaua käinud
Oma kuldse kodu pinnalta ?
Mis su süda otsima sealt läinud

Wõõralt maalt ja wõõralt linnalta?
Kas ehk langes mõni kuldsem leidus
Sulle rüppe rändamise teel,
Mis sa sala oma põue peidus
Paigal hoiad meie silma eel?

Nõnda isamaised hellad tuuled,
Päike, linnud, helde ema pind,
Nõnda teretajad armu huuled
Wõtwad imestelles wastu mind.
Mis mull wõimatumal kosteks anda?
Lootust Looja loonud igal pool,
Armastust ja usku tahtnud panda
Iga põue tema kaitsew hool.

Üks on päike igas taewas läitmas,
Wana wiisi tema soendab,
Üks on mure, meelt ja mõtet täitmas,
Üks on ilu, mis meid soendab!
Üks on südamete headus, paha,
Kus ei inimesed kisama?
Lein ja lust on igal pool meil kaha —
Aga üks on ainus: isamaa!

Siin 'ep üksi taewal tõsist sooja,
Sooja ilmutab mu rahwa rind,
Siit 'ep üksi, lahke laululooja,
Waga Wanemuine, leian sind.
Mitte maru armuta ei lõhu,
Kõwu kända tema kangetab,
Jälle tõstab tuul, mis tema rõhu
Laial luhal maha langetab.

Kindlamat ei ole kuskil lootust,
Ega usku kuskil õigemat,
Kuskil armastusel enam lootust,
Ega mure kannet leigemat:

See'p see ongi minu läikiw leidus,
See'p see haawand hinge parandus —
I s a m a a mul seisab põue peidus,
I s a m a a mu ülem warandus!

Ööpik.

Mis laulu laine lahkeste,
Ööpik, ööpik!
Käib kullakeeli südame?
Ööpik, ööpik!
Wait wainud, puu ja põõsas-
Mis hõbe helin imelik? [tik,
Ööpik, ööpik!
Tark Taara linnuke,

Kes kuningaga kewade —
Ööpik, ööpik!
Sa lootust toonud tagasi,
Ööpik, ööpik!
Mis wait meil seisis salajas,
Sul keele peal nüüd liiku-
Ööpik, ööpik! [mas,
Tark Taara linnuke.

All õhkab wäli, mets ja
Ööpik, ööpik! [maa,
Pilw sõuab kõrges pilwega,
Ööpik, ööpik!
Ja kodu poole, häbelik,
End kumardamas Hämarik:
Ööpik, ööpik!
Tark Taara linnuke.

Ükshõiske hääl, üks ainuke,
Ööpik, ööpik!
Käib läbi kõige looduse,
Ööpik, ööpik:
Ja ohwri leeki süda ka
On pannud põues põlema!
Ööpik, ööpik!
Tark Taara linnuke.

Mu isamaalt kaugel.

Mu isamaalt kaugel, kus sündinud,
Kus armu pisart ma walanud:
Siin lilled kannawad õilmeid ka —
Üht Eesti laulu neil laulan ma!

Mu isamaalt kaugel, seal kumawad
Ka koidu pilwed — kuid särawad!
Päew lõunal läigib siin, õhtul ka —
Üht Eesti laulu tal laulan ma!

Mu isamaalt kaugel: siin lendawad
Ka linnud, pilwed! Oh õndsad nad!
Teil pea kas näha ehk kodu ka?
Üht Eesti laulu neil aulan ma!

Laul, kuhu sa tõttad? — Kas teada mul?
Hing, hing, kus sa wiibid? — Oh tean küll!
Mu Eestimaa, Eestimaa! Päew ei öö
Laul, nutt ja mõte sealt tagane!

Ema süda.

Üks paigake siin ilmas on,
Kus warjul truudus, arm ja õnn:
Kõik, mis nii harw siin ilma peal,
On peljupaika leidnud seal.

Kas ema südant tunned sa?
Nii õrn, nii kindel! Muutmata
Ta sinu rõõmust rõõmu näeb,
Su õnnetusest osa saab!

Kui inimeste liikuwat
Au, kiitust, sõprust tunda saad,
Kui kõik sind põlgwad, wihkawad,
Kui usk ja arm sust langewad —

Siis ema süda ilmsiks läeb!
Siis weel üks paik sul üle jääb,
Kus nutta julged igal a'al:
Truu, kindla ema rinna na'al!

Mõnd kallist südant kaotsin,
Mis järel nuttes leinasin,
Aeg andis teist mull' tagasi:
Ei ema südant — iialgi!

Üürikene.

Õieke, õieke,
Ära nii hellaste õilmitse!
Lilleke, lilleke —
Kiire on kaduma kewade!
„Köidab kord külmade uha mind:
„Täna weel wõidab mind luhapind —
„Üürike elu! sind teretan ma
„Õilmetega!“

Lõoke, lõoke,
Hõiskamist unustad aegsaste!
Linnuke, linnuke,
Salaja sammumas sügise!
„Saagu siis seotud korra keel!
„Suwe wiis südames, hõiskan weel!
„Üürike elu, sind teretan ma
„Lauludega!“

Põueke, põueke,
Tungi su tuksumist tagase!
Inime, inime —
Tiiw pandud aastatel õlale!
„Magus jah magades mullassa!
„Täna weel laske mind hõisata!
„Üürike elu: weel hoiab ta mind —
„Helise rind!“

Lained.

Ojakene, woolad mööda rutuga,
Sinu kärmed lained, ei nad kannata.
Wiibimata, kiirest tõtwad edasi,
Tagasi ei pööra nendest üksigi.

Waata, kalda äärel lilled õitsewad,
Lehed kahisewad, linnud laulawad,
Aga laine jooksu pea midagi —
Wahutades tõtwad nemad edasi.

Kas sa jõudsid näha, kuhu jõe wees
Igaüks neist jäänud? Suure hulga sees
Kaob lugemata üksik laineke, —
Ei ta iial pööra enam tagasi.

Inimese elu näitwad lained mull':
Kiirest lähwad tunnid, päewad mööda sul;
Tagasi neist kõigist tule üksigi —
Kuis neid pruuksid, nõnda hingad wiimati!

Kui päewa kära —

Kui päewa kära aega
Ei and sul palwele,
Siis astu õhtul õue
Ja waata ülesse:

Waat, wagusi nad hiilgwad
Ja waatwad ülewalt,
Sind teretawad tähed
Kui isa silmad sealt.

Nii päewad, kuud, nii aas-
Neid nägid taewa teel, [tad
Nii päewad, kuud ja aastad
Neid näewad hiilgwad weel.

Kuis annab see sul jõudu,
Kui ühes silmaga
Sa tähtis taewa poole
Wõid südant ülenda!

See käsi, kes neid seadis,
Et korda mööda nad
Kõrg' taewa laotusel
Seal lendwad, piirawad:

See wägew käsi hoiab
Ka mind siin mulla peal; —
Tal kuulda ingli kannel —
Ja pesas linnu hääl.

Ma tean: ta — kas päewal
Mind kära kurwastab —
Kord waikset õhtu rahu
Mul kodu walmistab.

Ja rindus südant tasa
Hääl püüab waigista:
„Hing, kannata ja oota —
Sa pöörad koju ka!“

Sügise mõtted.

Juba kase ladwalt lehed langwad,
Kõle tuul käib üle kesamaa, —
Aasta kellal rõõmu hääl on lõppend :
Wiimseid tunda hakkab lööma ta.

Kena päike, kas sa wäsind oled ?
Pikkamiste pead seal tõstad sa ;
Kurwalt oma laste peale waatad, —
Sügise neid riisub armuta.

Kõrged pilwed, nagu hirmust aetud,
Üle maa ja mere lendawad ;
Kure hääled haledaste hüüdwad,
Koju poole nemad tõttawad.

Koju poole ! Kodu — magus sõna !
Süda, kannata ! Ei sinagi
Kaua enam oota ! Koju poole
Kutsub Isa sind ka wiimati !

Õhtu rahu.

Päew looja läind, öö edeneb,
Nüüd waikseks nõmm ning maantee jääb,
Ja õhtu rahus saadab ta
Kõik päewa kära waikima.

Mets waikseks jääb ja oruke,
Kõik linnud ammu waguse ;
Waat, lilleke ning hallikas
On unenägu nägemas.

Ta langeb, kaste, ülewalt
Ja tolmu wõtab kõrre pealt,
Ja ehatähe kulla silm
Sind teretab, sa waikne ilm !

Sind teretab, kui tahaks ta
Sull', üksik süda, ütelda:
„Jää wait ka. ära nuta sa,
Jää wait ja uinu magama!

Wangistus.

Kui lapsukesel kätki sees
Ei tule uni peal',
Siis ema hellast kiigutab,
Ta waigistaja hääl
Pea walu nutul otsa teeb;
Ta laulab armuga:
„Jää wagusi, mu lapsuke,
Ja uinu magama!“

Mu süda, tihti soowisid
Sa lapse kombel ka,
Mis elu iial ilma peal
Ei wõi sull' jagada.

Siis ema kombel meelitab
Sind mõistus tõega:
„Jää wagusi, mu lapsuke,
Ja uinu magama!“

Kõik okastee peal kõnnime
Me üles taewasse,
Kus isa käed lahti on
Ta wäsind lastele.
Kord surma ingli saadab ta
Meil hellalt ütlema:
„Jää wagusi, mu lapsuke,
Ja uinu magama!“

Siis täna!

Oh, kui üks paik maailmas
Sul on, kus hirmuta
Sa oma wäsind peada
Wõid julgest toeta;
Kui tead, et sinu rõõm ka
Teist meelt wõib rõõmusta;
Kui tead, et sinu walu
Teist südant koormab ka.

Oh kudas oled õnnis
Sa mitmest tuhandest!
Kõik tühjad ehted wiska
Siis kiirest südamest,
Ja tee sel õnnel ruumi,
Mis kõigist ülem on,
Mis ajaliku õnne
Ja austuse kroon!

Sest oleks sinu oma
Maailma warandus,
Kõik ajalikud ehted
Ja aud su pärandus:
Kui keegi sinu õnnest
Ei wõta osa ka —
Sa oled sandist waesem
Siis kõige waraga!

Küll mõni, kelle nime
Ja rikkust kaetseb
Su hing — ta warjul nuttes
Üht südant igatseb!

Oh kui niisugust süda
Sa leidsid, täna sa
Siis silma weel — tõest õnd-
Sa oled nimeta! [saks

Su oma südant.

Miks tahad sa maailma
Au, kiitust otsida?
Kui põhk nad pöörwad kõrwa
Tõest iga tuulega.
Su oma südant muuda,
End pühaks kojaks sa:
Sealt arusaamist nõua,
Mis kuskilt 'leia sa.

Kui õigust tegid, ärgu
Maailma tänu õnn
Sul olgu; parem tänu
Su tegu ise on.
Su kõrwa ikka leidku
Su wenna häda hääl,
Su süda lahti olgu
Ta walul igal a'al!

Ja kui ei keegi aru
Su hinge nutust saa, —
Ei pea neid sa põlgma,
Seepärast wihkama;
Üht paika leiad ikka:
Su oma südame —
Sa, kuhu teistelt kõrwa
Wõid peita silmawee.

Kui mõistad õiget wiisi
Ta sõna kuulata,
Ka rikast wara pruuki:
Tõest õndsam oled sa,
Kui rahwa hale meele
Ja rõõmukisa all!
Su südames — seal oled
Sa õigel isamaal!

Maailmale ära ütle.

Silm, üles taewa poole tõuse,
Kui koormab waew sind, ahas-
[tus,
Seal tähe paistel jõudu nõua,
Kui siin sind kiusab kadedus.
Ja leiad pisaraid weel, nuta,
Oh warjul nuta, salaja! —
Maailma nähes aga iial,
Hing, ära walu ilmuta!

Kui rumalus sind, õelus lai-
Oh püüa wõtta salaja [mab,
Uut jõudu, kinnitust ja loo-
Tööd uues usus alata. [tust,
Sul hingab rinnas kohtu-
[mõistja,
Kui õigust tegid, eksisid
Maailma ees oh ära iial,
Hing, näita, kuidas wõitlesid!

Ja õnnistab suur Jumal armus
Su kätetegu, — leidsid sa
Teist südant kes truu armastu-
Kõik tahab kanda sinuga; [ses
Kui rõõmupuna palges kumab
Õnn südant ajab tuksuma :
Oh kadedat maailma ära
Siis hüüa, seda kaetsema !

Käi sirgel sammul õiget rada!
Ei kuningaid — kas kähiseb
Maailm ka — tohi sina karta,
Kuid kuri weri wäriseb !

Su Looja ette öösel warjul
Sa omad põlwed nikuta
Ja palu: „Sinu sõna sündku!“
Maailma — ära rooma sa.

Ja tuleb ülewalt sul, süda,
Kord kõige raskem karistus,
Siis täielt muu kõik maha jää-
[gu —
Kust tuleb haaw, sealt paran-
Ja tahaks lõhkeda ka süda[dus
Jää wait, jää wait ja kannata!
Kui sina tead ja Isa taewas —
Maailma — ära hüüa sa!

Matuse kell.

Kella helin orust tõuseb—
Keda kellad hüüawad ?
Laulu hääled kõrwu kost-
[wad —
Keda lauljad saadawad ?

Surnuaia ukse tiiwad
Raskelt lahti langewad,
Haua poole rahwas pöörab,
Surnu kellad hüüawad !

Wärisedes hauda langeb
Lillepärg, mis rõõmsalt sa
Altari ees täna palwes
Pähä pidid panema. —

Nüüd sind surma ingel wõt-
Armu kaenla hellaste! [nud
Nüüd sul mulla põhja tehtud
Kitsas kamber unele !

Kella helin orust tõuseb —
Keda kellad hüüawad ?
Surnuaialt hääled kostwad—
Noorikut nad matawad !

Mihkel Weske.

Meie tuleme nüüd selle mehe juure, kelle nimi Eesti rahwa seas ja kaugel wäljaspool kodupiiri wäga sagedaste on nimetatud ja weel kaua nimetama saadakse. Weskel kui keeleuurijal saab muidugi suurem tähendus olema, kui laulikul, aga sellepärast ei wõi meie teda ometi jälle kui laulikut austamata ega nimetamata jätta. Üks jagu eestlasi saab olema, kes Wesket kui keeleuurijat iseäranis saab meeles kandma, kuna teine jagu teda jälle kui laulikut austama saab. Üks armastab üht, teine teist. Meil aga on siin nüüd Weskega kui laulikuga tegemist.

Niihästi keele kui laulu sisu poolest on laulik Weske iselaadi. Kuna meile Kreutzwaldi kujudest üks kõrgemale püüdew, ideaalne wõi paleusline laulik wastu waatab, kes meie elu tühjust meile kujutab ja silma ülespoole waatama sunnib; kuna J. W. Jannsen rahwa seast wõetud lugusid kujutab ja liht laulusid wiiside tarwis nagu peast laulab, ning kuna Koidula jälle täies nooruse õhinas sooja südamega end isamaa prii pinnale toetab, läheb Weske talu hurtsikusse ja hakkab seal laulma ja ütlema, mis ta näinud. Ehk ta hüüab jälle: „Minge üles mägedelle jne.“; kutsub pidurahwa kokku ja kuulutab neile laulus:

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt
Käib Lääne mere rannale
Ja Munamäe metsalt, murult
Käib lahke Soome lahele?

See on see maa, kus minu häll
Kord kiikus ja mu isadel,
Sest laulgem nüüd ja ikka ka :
See ilus maa on minu kodumaa !

Kord läheb laulik wainule ja laulab. Ehk meie näeme teda omaksid jumalaga jätmas, nagu laulus : ,,Kui mu kallist isa talu jumalaga jätsin ma jne." ehk jälle : ,,Kui kallist kodust läksin ma kurwalt kaugele jne." Kellel läheks jällegi Weske pidulaul ,,Hellad welled, astkem kokku" ehk ,,Waigistage kõne kõmu jne." meelest ? Ühe sõnaga ära öeldud, on Weske laulik, kes rahwa seas laulab, tema kurbtusest ja rõõmust osa wõtab, teda laulus kuulutab. Kõikidest tema lauludest paistab meile loomulik ilu wastu, need laulud on nagu rahwa südamest ja isamaa loodusest wõetud. Neis jutustakse ka enamiste ikka mõnda asja, nii et meie neid laulusid tundmiserikasteks lugudeks (lyrisch-episch) wõiksime nimetada (,,Eha täht ja weli"). Aga jätame niisuguse nime andmise seekord kõrwale. Kui meie kõik Weske laulud kokku arwame ja siis neist läbikaudse otsuse wõtame, siis käiks see otsus nii : Weske seisab kui laulik ühe küljega wanade Eesti rahwalaulude sees ja teisega uuemate kunstlaulude sees. Mitte wälimise wormi poolest ei seisa tema rahwalaulude küljes ja sees kinni, waid oma mõtete kujutamise, lihtsuse ja ütlemisewiisi poolest. Meie wõiksime weel näitlikumalt rääkida ja ütelda nii : Weske on wana rahwalaulu ja kunstlaulu wahel kui ühendaja liikme wõi lüli looja. Seda on ta iseäranis sellepärast, et tema sees end praegune rahwas, kui uuemate rahwalaulude looja kogu, end nagu kehastab. Rahwas; kes kunstlauludest magu on tundma hakanud, wõõrdub ikka enam ja enam päris rege-

wärsist ära ja luuletab lihtsaid lugusid uue eeskuju järele. Ja selle wahe on Weske nii hästi sisus kui wormis mõistnud osawaste omandada. Meie asi ei ole siin mitte seletada, kas Eesti laulikud end just wana regewärsi külge kinni siduma peawad ja wanu laulusid kõigiti eeskujuks pidama. Tahame selle peale teine kord waadata. Muud kui nii palju lubame siin omast pealkirjast kõrwale minna ja ütelda, et Eesti regewärss uuemate laulikute poolt kui iseäraline luuleworm wõiks tähele pandud saada. Nagu sakslastel harilikkude wärsi wormide kõrwas oma Alexandriner, Nibelungen-Strophe jne. on, olgu meile wana regewärsi weere. — Weske lauliku tegewust wõib minu arwates kolme ajajärku jagada.

Esimene ajajärk: Weske kui laulik noorel põlwel kodus ja Leipzigi missioni majas. Sellest ajast ei ole meil küll trükitud laulusid käes, aga neist lauludest on mitmed ja mitmed Wiljandimaal, Paistu kihelkonnas, Holstres jne. rahwa suus ning arwatakse neid seal, kes teab kelle tööks. Aga Weske tööd.

Sel ajal lõi Weske mitmed wäga kaunid laulud. Weske õepoeg Peter Ainson oli omas noores põlwes osaw wiisi weeretaja ja kogus hoolsaste tema laulusid, ning terwes wallas ja ümberkaudses lauldi neid. Nende ridade kirjutaja oli seekord Paistu kihelkonna koolis, kus ta nägi, et neid laulusid kõigile poole nõuti ja wälja kirjutati. Nad on kõik tunderikkad ja kenad luuletused, mis lauliku tõsisest waimuandest tunnistust annawad. Mitmed neist oliwad ka tõlked. Ilus algupäraline laul sellest ajast on :

Oh mis ilus, armas,
Kena kõndida
Waiksel õhtul wäljas
Rahu rõõmuga!

Tähed taewas paistwad
Ime hiilguses,
Kenamast kuu kumab
Hõbe ehtedes jne.

Tartu gümnaasiumi õpilasena tõlkis Weske Ladina keelest laulu „Gaudeamus igitur" Eesti keele, mis otsekohe laiali lagunes. Laul algas nii:

„Wennad, rõõmustagem end,
Et weel noored oleme!
Pärast rõõmust noorepõlwe,
Pärast waewast wanapõlwe
Hauda meie läheme."

Kui wald Holstre kroonumõisa oma kätte sai, siis pidasiwad peremehed jaanipäewa ajal mõisas ilusa pidu, õndsa Keisri Aleksandri II. auks, ja seal oliwad Weske laulud, mis õndsa koolmeistri Adamsoni juhatusel pidu ilustasiwad.

Teine ajajärk: Leipzigi ülikoolis olles luuletas Weske mitmed laulud, millest ta pärast mõned omas laulude kogus „Laulud wiisidega" ära trükkis. Aga see aeg ei näidanud tal muud olema, kui töö ja õppimise aeg.

Kolmas laulujärk Weske elus on tema pärastised eluaastad. Sellel ajal on ta mitmed laulud loonud, mis oma wäärtust Eesti kirjanduses mitte ei kaota.

Lauliku nimi on Weskel Eesti kirjanduses kinnitatud ning soowida on, et tema töödest midagi trükile kaotsi ei jääks. Tema enese sõnad „Eesti sugu elagu!" saawad ka tema lauludele ikka elu õiguse kinnitama.

Pühanduse laul.

Waigistage kõne kõmu,
Kuulge tõsist laulu nüüd!
Kuulge, sõbrad, tõe sõnu,
Mehed, tõe laulu mõnu,
Kõla wastu, koori hüüd!

Meie armsal' isamaale
Lausa, laulud, kõlage!
Isamaa, sa helde, püha,
Kuule meie laulu iha:
Meid su hoidjaks pühitse!

Püsitse meid, üliarmas,
Ikka hoidma Eesti meelt!
Hoidma wabaduse idu,
Parandama Eesti pidu,
Kosutama Eesti keelt!

Löögem, wennad, käed [kokku,
Tõstkem silmad taewa pool':
Isamaa, sind armastada,
Eesti elu ülendada
Olgu ikka meie hool!

Kaugele sa, hääl, nüüd kõla
Üle kõige isamaa!
Ärata kõik Eesti sugu
Kuulma meie laulu lugu!
Igaühte äráta!

Kodumaale.

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt
Käib Lääne mere rannale,
Ja Munamäe metsalt, murult
Käib lahke Soome lahele?
See on see maa, kus minu häll
Kord kiikus ja mu isadel.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin teretawad metsa ladwad
Nii lahkelt järwi, rohumaid;
Siin taewa wihmal oras wõsub
Ja päike paistab wilja päid.

See on see maa, kus minu häll
Kord kiikus ja mu isadel.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin kaswab Eesti meeste sugu
Ja sammub wabadusele;
Siin kaswab priskelt Eesti neiu
Ja sirgub Eesti mehele.
See on see maa, kus minu häll
Kord kiikus ja mu isadel.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin tõstab rahwas põllu rammu
Ja matab endist wiletsust;
Siin püüab rahwas waimu walgust
Ja wõidab wõimsalt pimedust.
Oh tõotagem südamest
Me mehed olla igawest'!
Ja laulgem nüüd ja lõpmata:
Sa kosu, kaswa, kallis kodumaa!

Sõa laul.

Laske lipud lehwitada,
Mõõgad, teed meil raiuge!
Jumal juhib wõidu rada,
Wärise sa, waenlane!

Wägi marsib, kasak ajab,
Mõõgad, odad wälguwad,
Sõa käsusõna kajab,
Sammud kõigutawad maad.

Jäta püha Lääne pinda,
Waenlane, siin näed meest!
Koju poole kääna rinda
Kättemaksja meeste eest!

Wandugeme püha wannet,
Eesti mehed, wanduge;
Isamaad, me Looja annet,
Hoidkem ikka wapraste!

Jooksku higi, jooksku weri:
Andkem waenlasele tuld!
Waba olgu Lääne meri,
Waba Eesti muld, sa kuld!

Ilus isamaa.

Minge üles mägedele,
Tuule õrna õhule!
Waatke alla oru põhja
Üle lille hiilgwuse!
Waatke, kudas oja keerleb
Läbi luha läikiwa!
Ja siis hüüdke alla orgu:
Ilus oled, isamaa!

Waatke, metsad pilwe poole
Tõstwad latwu uhkuses;
Kuulge, kudas kaasik kohab
Lehkawates lehtedes!
Waatke, jõed, järwed läikwad
Metsa wirwendusega!
Ja siis hüüdke hõiskel metsa:
Ilus oled, isamaa!

Waatke, rohke rukis hällib
Uhke nurme nõlwadel!
Tõuwili tõotab anda
Rohket saaki sügisel!
Wiljapuude okste otsas
Hiilgwad anded iluga!
Ja siis hüüdke üle nurme:
Ilus oled, isamaa!

Waatke karja lustipidu
Leherikkas lepikus!
Kuulge karjalaste laulu
Wastuhelkjas wõsikus.
Waatke, kudas kõrgel wõlwil
Taewas helgib sinaga!
Ja siis hüüdke taewa poole:
Ilus oled, isamaa!

Isa sõnad.

Minu isa ütles mulle:
Prii on jälle meie maa,
Prii on jälle meie rahwas,
Armas poeg, sest rõõmusta!

Kuidas priius meile tuli,
Ütle, isa, minule?
Isa ütles: Priius tuli
Kui see koidutäheke!

Priius hakkas meile paistma
Kui see kume wara-koit,
Priius hakkas helendama
Kui see lõkkew koiduloit.

Priius tõusis kui see päike
Koidu kuldse kaisu seest:
Orjapõli puges ära
Kui see udu päikse eest!

Mina uuest isalt nõudsin:
Kas meilt priius jälle kaob?
Isa kostis: Ei ta kao!
Priius tõuseb, orjus waob!

Wõiwad ohjad jõge hoida,
Kui ta kohab kewadel?
Kes wõib priiust paelu panna
Kui ta paisub paistusel?

Kes wõib meie metsal hüüda,
Kui on käes kewade:
Kaasik, ära aja kasu,
Lepik, ära lehitse!

Kes wõib orasele hüüda:
Ära wõrsu, wõsu sa!
Kes wõib haljal aasal öelda:
Ära hakka õitsema!

Kes wõib tõusjal päewal
Weere jälle tagasi! [hüüda:
Teda pilw küll warjab wahel,
Aga päew on ometi!

Aleksander andis käsku:
Priius, paista Eestimaal!
Priius Eestimaal nüüd pais-
Jäägu paistma igal a'al! [tab,

Lahkumine.

Kui mu kallist isatalu
Jumalaga jätsin ma,
Tundis minu süda walu,
Mis ei wõi ma ütelda.

Wärawalt ma üle wälja
Sõitsin wenna saatusel,
Sõitsin üle nurme selja,
Kust weel kodu nähtusel.

Wend mul ütles: Ära nuta,
Ära enam kaeba nii!
Mina wastu: Ära rutta,
Siit näen kodu wiimati!

Hoia hobust kinni wähe,
Las' mind waata tagasi,
Ehk ei saa ma enam näha
Isatalu iialgi.

Jumalaga, isamaja,
Nurm ja niit ja karjamaa!
Taewas anna, mis teil waja,
Jumal teid küll õnnista!

Igatsus koju.

Kurb siin kaugel on mu süda, meel,
Kaua pean wiibima siin weel?
Minu mõtted käiwad alati
Leina lauldes koju tagasi:
Ei ma waene koju minna saa,
Kaugel mu kallis kodune maa.

Kõrged pilwed käiwad kärmeste,
Lennul läbi päikse läikuse;
Minu kodu a'ab neid igatsus
Waatma, kuis seal õitseb iludus:

Ei ma waene koju minna saa,
Kaugel mu kallis kodune maa.

Püha päike, taewa kuningas !
Walitseja ilmas ilusas :
Laota hiilgwaid jooni laiale
Kodu õite üle soojaste !
Ei ma waene koju minna saa,
Kaugel mu kallis kodune maa.

Wiige wihma, pilwed wiledad,
Niisutage minu isamaad !
Päike, wõsu, metsa õnnista,
Kelles enne karja kaitsin ma !
Ei ma waene koju mina saa,
Kaugel mu kallis kodune maa.

Wõõrsil.

Miks nii kurb on minu süda?
Miks nii mures minu meel ?
Meel on mures, kurb on süda,
Et ma kaugel kodust weel.

Tali, külm ja kuri, läheb,
Kätte tuleb kewade ;
Suwi, soe ja sume, läheb,
Kätte jõuab sügise.

Tuleb kewade aeg kätte,
Tooming tõttab lehile,
Kaasik lehtil lehiteleb,
Kuusel kaswab käbike.

Tuleb sügise aeg kätte :
Tõtwad lehed toomingust,
Kasest lehed kahanewad,
Käbi kukub kuusikust :

Aga mult ei kurbtus kao,
Isamaale - igatsus,
Ei mult muret ära murra
Wõõra ilma iludus.

Wõõral maal on uhked lin-
Külad kenad, ilusad ; [nad,
Wõõral maal on laiad jõed,
Mäed märka kõrgemad.

Aga minu isa kodu,
Isa tare, kambrike,
Wäike küla, kink ja oja —
Armsamad nad minule

Põhjamaa teretamine.

Sa wana, sa priske, mu põline maa,
Sa ilus, sa armas, lahke, waikne!
Oh tere, sa armsam, sa lõbusam maa,
Su metsad, aasad, nurmed, taewas, päike

Sa muiste ju olid me kodune maa,
Sind ammu mu rahwas hüüdis auga!
Mis muiste, see oled sa täna weel ka,
Mu põhja mulda mulle tehke hauda!

Metsa käik.

Nüüd waata, kuhu tahad,
Seal haljas iga paik,
Seal õitsewad kõik oksad
Ja elurõõmus kõik.
Nüüd tulge, noored, wanad,
Et metsa marsime,
Nüüd astu meie seltsi
Sa, lahke neiuke.

Waat', jõed teed meil näit-
Ja ojad usinad, [wad
Ja lõokeste laulud
Meid ikka saadawad.

Waat. kase ladwad waatwad
Mäelt alla armsaste,
Ja rohud teretawad
Alt lahkest' ülesse.

Nüüd lille hingeõhku
Meil tuuled kannawad,
Nüüd päike woolab elu
Ja ehitab kõik maad,
Ja siniwõlwil warjab
Meid taewas armuga.
Küll oled sa nüüd ilus,
Lai, kauge ilmamaa!

C. R. Jakobsoni haud.

Wändra jõe haljal kaldal
Kerkib küngas puude all,
Liiwa sõmer teda matab,
Haljas muru teda katab,
Keda leinab Eestimaa.

Rändaja seal silmaweega
Kaebab künka ääressa:
„Oh, miks lahkusid sa ära,
Oh, miks läksid meilt nii wa-
Poolel jätsid Eesti töö!“ [ra!

Leske kaebab, pisar palgil,
Langeb künka najale :
,,Kodus laste nutu kisa :
,,,,Kunas tuleb koju isa,
Wõtab Linda põlwele ?""

,,Mil siis jõuab koju kaasa,
Lapsi hüüdma naerule ?
Tule koju, armastaja !
Pooleli on jäänud maja,
Lesk ja lapsed warjuta !

Kuula, ladwult waikne ka-
Hüüab hilju: ,,Rändaja ! [hin
Heldest ehita mu maja,
Waigista sa nutu kaja,
Edenda mu Eesti tööd !"

Wastu kostab kahinalla
Kõik see Eesti mets ja maa:
,,Heldest ehita mu maja,
Waigista sa nutu kaja,
Edenda mu Eesti tööd !"

Ehatäht ja weli.

Üle eha ilu sirab
Hele ehatäheke.
Minu weli närbis noorelt,
Anti wara hauale.

Lehekuul mets lehitseles,
Rohtu tärkas rohkest maa ;
Haigeks jäi mu helde weli,
Wõitles suisa surmaga.

Üksi kurb ma käisin karjas,
Oja ääres nutsin ma ;
Aga silmapiiste ojad
Ei wõind welle aidata.

Weli kirstus hauda kanti,
Järel jäin ma leinama,
Kuusik leinas, kaasik kaebas,
Kaebama jäi karjamaa.

Kari waatas kurwalt ümber,
Kuhu jäänud karjane,
Küla noorus oli norgus,
Leina laulis linnuke.

Kewade sai jälle kätte,
Mets läks jälle lehile ;
Wõsa tärkas, idu ärkas —
Aga ei mu welleke.

Hele ehatähekene,
Tereta mu welle sa !
Ütle, et ta minu meeles
Ikka armas otsata.

Carl Robert Linnutaja.

Linnutaja nimi sai laulu läbi ,,Mul isa lapses rääkis" kõige esiti tuttawaks. See laul lagunes esialgu käsikirjana laiali ja sai igal pool tuttawaks. Pärast, kui Jakobsoni Lugemiseraamat ilmus, saiwad selleläbi ka tema paar teist laulu tuttawaks. Jakobsoni kui lauliku töö ei ole mitte laialdane ega suur; tema algupäralisi laulusid on ehk 16 tükki. Nende seas on kõige paremad ,,Oh, mu ilus isamaja," ,,Mul isa lapses rääkis" ja ,,Kuhu on kõik lilled jäänud". Sellegipärast peame meie tema nime seal nimetama, kus meie oma kõige paremate laulikute nimesid nimetame. Tema tähtsus Eesti rahwa kirjanduses on wäga suur. Jakobson on esimene Eesti rahwa-kirjanduse arendaja olnud; tema on oma kooli lugemiseraamatutes Eesti kirjanikkude töid piltideks kokku seadinud; ta on seal esimest korda mõnuga näidata tahtnud, et meil ka kirjawara on. Ta on osawal kombel sinna raamatusse kõige paremad tööd Eesti kirjandusest, iseäranis luuletustest, kokku korjanud. Seda wõis ta muidugi sellepärast osawusega korda saata, et ta ise terawa kriitikaga luuletaja oli. Seeläbi on meile juba meie esimene kirjanduse lugu, üks ,,Eesti kirjanduse pildisaal," walmistatud. Peale seda on Jakobson ka ümberpanemises oma osawust näidanud. Tema paleuslik luulewaim otsis omale Saksa keelest ilusamad ja tähtsamad lood eestistamiseks wälja. Schilleri ,,Paleused" (Ideale) on tema kõige parem tõlge, nii hästi keele kui ka sisu poolest. ,,Laul kellast" on ka õige hästi korda läinud, nagu seda paar proowi meie kogus

näitawad. Weel tuleb seda Jakobsoni teenistust auga nimetada, et tema Eesti wanale rahwalaulule on tee rahwa sekka uueste awanud. Mida Kreutzwald nagu materjaaliks walmistas ja kogus, seda on Jakobson esite mitmes laulus järele aimanud ja siis ühtlasi Eesti noorema soo kätte kanda püüdnud ning seega armastust meie wanemate waimuwara wastu äratanud ning meie teadmist selles, et meil ajalooline minewik on, kinnitanud. Jakobsoni äratuse peale on Koidula ka oma ilusamad isamaalised laulud laulnud, on Kunileid omad paremad lauluwiisid loonud. Jakobsoni püüd oli, kus aga wõimalik, ka asjalisi (real-) kirjatöid luuletuste läbi lugejale nagu enam südame ja meele külge siduda ja armsamaks teha. (Waata: „Seadus ja Teadus põllul.") Igal isamaa ja rahwa armastajal on ikka luulewaimu olnud, mis teda igapäewaste wõitlemiste sekka ja elu wirusse maha lamada ei luba, waid mis teda ikka kõrgemal hoiab, mis tema silmale nagu edulipp on ja tema südant ning meelt tõstab ja waimustab. Kui Jakobson mitte paleuslik luuletaja ei oleks olnud, ei tea, kas tema südames siis see armastus Eesti rahwa wastu oleks pesitanud ning kas tema siis seda oleks ära teha suutnud, mis ta teinud on. Sellepärast saagu ta meist ka kui luuletaja tervetatud ja austatud!

Wõõrsil.

Oh mu ilus isamaja,
Oh mu kallis kodumaa,
Ohkan teie õhku taga,
Waene wõõrsil hingata.
Taewa tuuled,
Armu huuled,
Kandke koju mu terwised!

Weel pole kadund kõik.

Mu isa lapses rääkis,
Küll mitmel waiksel ööl,
Kuis Eesti priius-põlwe
On ihkand nende meel.

Kuis Eesti wahwa waimu
Nad muljund mudasse,
Ja rahwa orja-kütkel
Siis heitnud hädasse.

Seal läks mu meel nii härdaks,
Et nuttes hüüdis hääl :
Te, Taara muistsed tuuled,
Oh tõuske jälle teal!

Nüüd magab isa mullas
Ja meheks tõusnud ma,
Ei enam kurbtuskeelil
Nüüd taha kaebada.

Sest Taara tammikutes
Weel kuulen kanget häält;
Kõik ennemuistsed tuuled
Ei ole kadund sealt!

Jälle meie seas.

Uhkas lääne rannas raske udu,
Liikus ligi tuule tiiwul,
Kattis maa, kui wiirastuse kudu,
Mattis taewa suisa siiwul.

Priius, kes see kewadises kaisus
Otsis Emajõel koitu —
Tundis surma ette udu tõusus,
Põgenes talt nuttes peitu.

Põhjas tõusnud hiling, jälle wiinud
Ära pilwe hirmuajad,
Wiha wilistusel maha löönud
Tema wäewõimu majad.

Priius ei ka enam seisnud peidul,
Sõuab uuest meie seas;
Kõnnib jälle wõõrsiks noorel koidul,
Mõlgub õnne-mõtteid peas

Minu kannikene.

Unemõttes uupi sõudes
Läbi waiksest waarikust,
Leidsin, allikale jõudes,
Sinilille saarikust.

Kallis, lahke kannikene,
Ei sind taha kitkuda,
Ära kohku, kaunikene,
Ei sind maha sõtkuda.

On mul kodu aiakene,
Lahke, armas minule,
Seal üks waikne kohakene,
Kallis lill, ka sinule.

Selle koha saan ma andma
Sulle elupaigaks pea,
Sinna armule sind kandma,
Sest ma olen sulle hea.

Muusika.

Waewab walu minu waimu,
Warjab teda udu kate,
Otsib troosti ohkamisel,
Ilma et see ilmuks kätte —
Muusika, siis sinu süles
Julgusele ärkan üles.

Sadab rõõm mu südamesse,
Süütab teda nagu säde
Põlema, kes pea kustuks,
Ei ka seletaks, kus tõde —
Muusika, mind jälle wõtad,
Õige teele muga tõttad.

Lähen ma kord siit
[maailmast,
Mulla ihust lahkudessa,
Tõttan üles Taadi juure,
Taewast rahu otsidessa —
Muusika, su õndsad hääled
Kuulen siis, kui taewa keeled.

Sina, suure Taadi tütar,
Taewast ilma ilmund neiu,
Kes sa mind mu elu eas
Saadad, kui üht saadud peiu,
Muusika, mu elulaewa
Juhid läbi maa ja taewa.

Öö mõtted.

Käiwad ööse minu mõtted kodu,
Siis mu kulmult uni kadund pea,
Silmist langeb pisarate sadu,
Et ma wahel isegi ei tea.

Aastad tulewad ja jälle läewad,
Et ma wanaema pole näind,
Mööda on ju kümne aasta päewad ;
Igatsus mul tihti wõõrsil käind.

Ihkamine tõstab waljust hääle,
Wanake kui ära nõidund mind ;
Mõtlen ikka wanakese peale :
Emakene, Jumal kaitsku sind !

Wanaema arm ei ilmas wäsi,
Seda wiimsest kirjast tunnen weel;
Näen, kuis wäriseb seal tema käsi,
Kudas hale olnud tema meel.

Ema on mul ühte puhku mõttes.
Kümme aastat jõudsin elada,
Kümnest pikast aastast mööda tõttes
Saanud kord ta kaela ümber ma.

Isamaal on igawene iga,
On üks tugew maa mu isamaa
Oma kuuse, kase metsadega
Mina teda ikka näha 'i saa.

Ei ma sinna nõnda ihkaks minna,
Kui mu wanaema poleks seal;
Millaski ei wõi ta hukka minna,
Aga ema wõib mul surra teal.

Seni, kui ma kodust ära läinud,
Sai seal mitmel sõbral surma löök;
Kui ma mõttes nende haual käinud,
On, kui käiks mul läbi hinge mõõk.

Oh, mu süda paisub suures waewas,
Kui ma mõtlen selle hulga peal,
Mõtlen, et mu ema wõtaks taewas
Enne ka, kui kostnud mul ta hääl!

Andreas Hofer.

Nad Mantua linna wangi
Truu Hofri wiisiwad,
Seal Mantua linnas hukka
Siis teda mõistsiwad;
Ta sõjawende südames
Keeb hinge waew, sest häda
Nad näewad isamaa. [sees

Käed selja peale seotud,
Andreas Hofer käis;
Samm kindel, süda julge
Ja surma-wahwust täis.
Ta tihti seisis surma ees,
Kui waenlastele teda wiis,
Et kaitsta isamaad.

Kui aga wangikojast
Nii wälja tõttas ta
Ja oma sõawendi
Seal nägi paelus ka,
Siis hüüdis: ,,Jumal teiega
Ja äraantud rahwaga
Mu kallil isamaal!"
Ei trummi meeski enam
Wõind lüüa tugewast,
Kui Hofer wälja astus
Nii linna wärawast.
Seal seisis ta, prii paelteski,
Ta ihu nõuti surmale,
Et kaitses isamaad.

Ta kästi põlwil' heita;
Ta hüüdis: ,,Ei te saa!
Ma tahan seistes surra,
Kuis wõidelnd teiega!
Weel kord mu hääl siin kõla-
Mu armas rahwas elagu [gu:
Ja minu isamaa!"
Nüüd wõetakse paelad
Ta ümbert surma eel,
Ja wiimast korda palwet
Seal teeb Andreas weel.
Siis hüüab: ,,Hästi trehwake!
Oh, kuis te halwast lasete!
Jää terweks, isamaa!"

Hektori lahkumine.

,,Tahad, Hektor, ära minult tõtta,
Kus Ahilles tõotand sind wõtta
Ohwriks sõbra Patroklusele?
Kes saab siis su poegi õpetama
Sõdima ja taewast austama,
Kui ta mõõk sind saatnud surmale?"
— ,,Kallis naine, too mu surma-oda,
Ei sa hoia mind, et möllab sõda,
Sest mu peale loodab Ilion.
Jumalad mu poja saawad kaitsma!
Peaksin aga päästja surma maitsma,
Meid kord ühendab Eliision." "
,,Ei saa ilmas ma su wõitmist waatma
Leinates su mõõk jääb kambri maatma,
Otsa meie kuulus sugu saab!
Lähed sinna, kus ei päikest paista,
Kaebduskeeled kunagi saa seista,
Leete jõkke ka su arm seal jääb."

— „Kõik mu mõtted, kõik mu ihkamised
Olgu muidu Leete osalised,
Aga minu arm ei lõpe seal!
Kuula! waenlane ju möllab — ruttu
Wööle pane mõõk ja jäta nuttu!
Leetes minu arm ei kustu teal.“ “

Paleused.

O minu kuldsem eluiga,
Kas lahkuda sa tahad tõest
Su rõõmude ja waludega,
Mu juurest jõuda kõigest wäest?
Kas ühtegi ei wõi sind wiita
Su lahkeil kujutustel weel?
Ei, sinu laineid sõudes siita
Ju näen ma aja kiirusteel.
Ju kustunud te walendused,
Mu noore ea teede paist;
Ju kadund kallid paleused,
Ehk küll mu süda põlend teist;
Ka lõppend usk, kes asju ootis,
Mis waim mul ise sünnitas,
Ning jumalikus jooksus lootis
Ja ettetäheks kinnitas
Ah, nagu Wanemuise kannel
Kord härdast kõlas läbi maa,
Et põrm end tõstis lille annel
Ja kiwid tõusid elama:
Nii heitsin noorusarmu tujul
Ma loodust oma hõlma ka,
Kunni ta elawuse kujul
Mu rinnal hakkas hingama!
Ta, osaldes mu armu tulda,
Mu keelel aimas rääkima,

Ja, tõttes muga waimu walda,
Kõik ilma tegi leekima;
Seal elasiwad puu ja õied,
Mul allik laulis jalge ees
Ning elule mu waimu köied
Ka tõstsid, kus ei hinge sees.
   Seal täitis wägew püüdus rinda,
Kui tahaks teda lõhkeda,
Ja soowis elu sisse lenda,
Et sõnaks, teoks lahkeda.
Kui suur see elu seal ei näitnud
Nii kaua, kui weel punga sees:
Kui wähe aega pärast täitnud,
Oh, wäeti, mis mu silma ees!
   Kuis tõttas wahwa julgusega,
End täitsa õndsaks pidades,
Seal noormees, seltsis walgusega,
Edasi elu radades.
Küll üle taewa piiri näitis
Ta tööde ettetähendus;
Ta waim kõik oma alla heitis,
Ning kaugustest sai lähendus.
   Kui kergelt käis ta läbi ilma,
Kõik raskust wõitis uhkeste!
Ja kus ta kõnd', tad wõtsid hõlma
Ta seltsilised lahkeste.
Õnn näitas ennast kuldsel troonil,
Arm oma kauni palgega,
Ka au seal astus tähte kroonil,
Ja tõde tõttas hulgaga.
   Ah, aga ju kesk tee peal heitsid
Need seltsimehed harwale,
Üksteise järel tasa peitsid
Mu eest nad endid kõrwale,

Õnn oli kergel jalal lendand,
Ei tarkus jõudnud tüürile,
Ning kaksipidi mõtted rändand
Mu tõe-usu piirile.

Ma nägin aupärga kandwat
Küll mitu kõlwatumat meest,
Mu armuaega ära lendwat
Peal' elukewade mu eest.
Pea üksi oma rada sõitsin,
Tad nägin waikseks minewat.
Weel hea, kui lootuskuma leidsin
Mu teede taewal sinawat.

Mu suurest seltsi hulgast tegi
Kes üksi oma truudust tõeks?
Kes seisab trööstides mu ligi,
On surmani mul kauniks toeks?
Sa, sõprus, kes sa ime-wäega
Mu haawu mõistad paranda,
Ja oma armsa, lahke käega
Mu elukoormat wähenda.

Ja sina, töö, kes sõprust kosis,
Kus ta mu waimu rahutand,
Sa, kes weel millalgi ei wäsind,
Küll lõid, ei aga lahutand;
Ja ehk küll iwakesi asud
Nüüd igawuste külge sa,
Aegade wõlast siiski tasud
Minutid, päewad, aastad ka!

Ema maimine.

Toomi tornist
Hüüab seal
Leina laulu

Kella hääl.
Ta üht hinge saadab kurbdusohtus,
Et ta aru annaks wiimses kohtus.

Oh, seal abikaasat kantaks,
Laste ema mulda pandaks,
Walju surm neil wõõrsiks käinud,
Naine mehe hõlmast läinud,
Lahkund armsaist lastest ka,
Keda ilmal toonud ta,
Oma rinnal imetand,
Hellal nimel nimetand —
Pere ühenduse side
Katki kistud igawest;
Hauas hingab tema pide,
Hingab wiimast unekest;
Kus ta armusõna kajas,
Truuil hoolel lõpmata.
Seal nüüd leseks jäänud majas,
Sunnib wõõras armuta.

Kiriku kella walamine.

Mis tule abil mulla alla
Siin tõttame pea walama,
Saab kõrgelt torni kambrist alla
Weel kaua meitest kõlama,
Saab mitmeks põlweks ulatama,
Ja liigutama südameid,
Saab kurbadega kurwastama
Ja kinnitama palujaid.
Mis maa peal inimeste lastel
Siin muutlik saatus läkitab,
Sest kuulutab ta kõrgel astel,
Sest kaugele ta ilmutab.
Maailma tallitustest eemal

Peab taewa all ta kõikuma,
Kus pikse pilwed seltsiks temal
Ja taewas hiilgwa tähtega;
Sealt tema hääled alla kostku.
Kui kewadine rahu-ilm,
Ja rahwa südant taewa tõstku,
Kus tähtel walwab Taadi silm.
Mis püha on ja igawene,
Ta suu sest andku teadusi,
Ja lõppes ajast tunnikene,
Ta hüüdku tema lendusi.
Tal endal südant küll ei antud,
Siiski sest kõnelgu ta keel,
Mis taewast meie peale pandud
Ja mis meil juhtus eluteel.
Ja nagu tema hääle-hea
Me kõrwus ruttu kaonud,
Nii õpetagu ta, et pea
Kõik ilma asjad waonud.

Ringikäigu laul.

Eesti pojad, edasi
Astkem oma radasi!
Laulgem rõõmu Loojale
Pidupäewa toojale!
Lipumees
Rongi ees
Lehwitagu lippu käes!
Lauldes rõõmu radasi,
Eesti pojad, edasi!

Friedrich Karl Johann Kuhlbars.

Friedrich Kuhlbarsi kohta peame ütlema, et tema luuletusi enam lauldakse, kui tema nime nimetatakse. See tuleb küll osast, peale tema tähtsate laulude, sellest, et Kuhlbars oma nime nimetamist ega trükkimist ise heameelega ei soowi. Noh, siis ütleme ka meiegi siin kuulsa Uhlandiga:

Pühaks peame meie waimud,
Aga nimi tühi hääl.

Kuhlbars on oma waimuharimise käigi juures alati ka selle peale rõhku pannud, kuidas tema waim ka kirjanduse põllul sügawamat haridust wõiks saada. Tema on, nagu meie teame, end ühelt osalt nagu luuletajaks ette walmistanud. Kuhlbarsi suurem lust oli juba noorest põlwest saadik kirjanduse lugu uurida. Selle juures ei püüdnud ta mitte üksi otsusi suurte meeste tööde üle teada saada, waid nende töid ka ise lugeda. Iseäralise himuga katsus Kuhlbars end Saksa õpetatud meeste, nagu Gervinuse, Gottschalli, Kurtzi jne. töödega tutwustada ning selle läbi sügawamat pilku selle suure kirjanduse tagawarasse heita. J. Scherri üleüldise kirjanduse loolised tööd awasiwad talle ka teiste rahwaste waimu wara. Nende waimusünnituste kallal, mida õpetatud mehed ja haritud rahwad sisu kui wormi poolest eeskujulisteks nimetawad — klassikate seltsi arwawad — on Kuhlbars end harinud. Iseäranis wanade kreeklaste ja roomlaste kunsttöid ja luuletusi nimetakse klassilisteks sünnitusteks. Nende sünnituste ajal mängis muinasjutuline jumalate usk maa peal, ning inimene oli ühe oma waimu osaga

nagu isegi jumalate seltsis; kunstnik lõi kujusid, laulik lugusid, mille sisu ise just luuletus omas täielikus tähenduses oli. Selle luule kullase wõi õitse aja mõnu tõstab aga iga tundja südame tiibu ja paneb teda laulma. Wana Kreekamaa oli ühe alasinise ja selge taewa kaare all, tema ilusad metsad ning mäed ja jõed andsiwad luuletajatele asja lauluks, kuna marmori mäed kunstnikule ilusat walget kiwi kujutamiseks andsiwad. Sinna wana imemaale on meie aja kuulsamad laulikud tagasi waadanud ja sealt luule- ja eeskujusid toonud, mis nende eneste ajalegi wana kuulsa nime „klassiline aeg“ on tagasi saatnud. Kes ihu ja hingega luule sisse tahab tungida, see peab enne selle wana ja uue klassilise aja waimu sünnituste sisse tunginud olema, sest siin saab tema tundmine seletatud ja kannel hääleldatud. — Seda on meie laulik Kuhlbars hoolega teha püüdnud. Kes siis klassiliste sünnitustega tuttaw on, see näeb ära, et Kuhlbarsi algupäralistes sünnitustes waim on, mis mitte täna sündinud ei ole, waid mis nagu kaugelt wanast ajast üles waatab, ehk meie Eesti wanaaegse kuju najal üteldud: Meie kuuleme Kuhlbarsi luuletuses mardust hüüdma, seda Eesti klassilist mure ja rõõmu häält kaugest minewikust. Kuhlbarsi lauliku-tähendus saab minu arwates ikka selles olema, et tema muinasaja kujusid on elustama hakanud, et tema — ütelda — ühes Eesti klassilise luuletuse alustaja on. Mida Kreutzwald rahwalaulus, regewärsis, meie wanast ajast on laulnud, seda laulab Kuhlbars uues wormis. Kõik tema luulekujud — ma arwan siin tema algupäralisi luuletusi — elawad kaugel minewikus, meie esiwanemate seas. Tema uuemad tundmust-äratawad laulud on kas isamaalised ehk muidu wirgutajad. Aastal 1868 astus Kuhlbars oma esimese tähtsama tööga rahwa ette, see on tema

„Laulik koolis ja kodus.“ Selles raamatukeses on laulik 48 laulu awaldanud, kellel osast Saksa rahwa wiisid, osast kunstwiisid on. Laulud on Saksa keelest ümber luuletatud. See raamatuke oli omal ajal üksik ilmalik kooli laulmise raamat, aga ühtlasi üks armas raamatuke. See raamatuke oli ühe teise raamatu „Wanemuine ehk neljakordne laululõng“ (1870) eelkäija. Selle teise raamatukese läbi on Kuhlbars oma lauliku-pärja saanud ning see jääb talle ka seni kui Eestis laulu hääl kõlab. Wäikene on see laulude kogu küll, aga seda tähtsam. Selle raamatukese andis Kuhlbars Eesti Kirjameeste Seltsi asutamise ajal wälja, kelle kaasalustaja Kuhlbars ka ise oli. Tartu laulupidu (1869), milleks ta Tarwastu laulukoorile „Eestimaa, mu isamaa“ oli loonud, andis laulikule Eesti ärganud elust märku ning äratas ka omalt poolt tema luule aimusid Laulik walis omale Eesti muinasajast ilusamad kujud wälja ning lõi neist laulusid, mis meie kõige ilusamate laulude seas nimetatud saawad. „Kui Kungla rahwas kuldsel a'al“ on keele ilu ja sisu poolest meie praeguse luulewara seisu järele üks kõige ilusamatest Eesti lauludest, kui mul tema esimese salmi kokkuseade kohta ka wähe ütlemist oleks.

Wiimasel ajal ei ole Kuhlbars awalikult enam oma laulusid ilmutanud. Aga tal olla käsikirjas mõndagi weel seismas, nii et meie tulewikus selle rikaste annetega lauliku käest weel mõndagi ilulaulu kuulda saame. Tema laulude wärsid on lihtsad, keel selge kui kuld, sisu walitud. Kõlagu tema laulud Eestimaal ikka jälle uue jõuga!

Eestimaa, mu isamaa.

Eestimaa, mu isamaa,
Kuis mul kallis oled sa!
Murrawad ka maru tuuled
Taara wiimsed tammepuud,
Siiski hüüdwad minu huuled:
„Eestimaa, sull' annan suud!“

Eesti waprad wanemad
Waimu wallast waatawad.
Peas neil paistwad pärli kroo-
nid,
Wõidu laulud kõigil suus,
Kojas kuninglikud troonid,
Kuldsed kandled palmipuus.

Eestimaa, su mehe meel
Pole mitte surnud weel!
Nõuab surm ka rohket lõi-
Suure sõa käraga, [kust
Truuiks jääme isamaale
Wiimse were tilgani!

Wanemuine.

Kui Kungla rahwas kuldsel a'al
Kord istsid kotta sööma,
Siis Wanemuine murumaal
Läks kandle lugu lööma.

Sealt saiwad lind ja lehepuu
Ja loomad laululugu;
Siis laulis mets ja mere suu
Ja Soome rahwa sugu.

Siis Endla piiga, woolas wiis,
Sai noori päiwi näha,
Ja Muru eide tütred siis
Tall pandsid pärja pähä.

Ma mängin mättal, hiie teel
Ja õhtu hilja õues,
Ja Wanemuise kandli keel,
See põksub minu põues.

Enne.

Kui hüüdis künnilind: Öö
Ja Koit ei tahtnud tulla.[pikk!
Siis ehas hellalt hämarik,
Et süda suutas sulla.

Laul.

Wennad, wõtkem wahwast laulda,
Laulgem rõõmsast südamest!
Mets, ja maa ja meri kõlab,
Kõlab lahkelt lauludest!
Mis wõib mõnusam weel olla,
Mõnusam kui lauluhääl!
Laulgem õues, laulgem laanes,
Laulgem Eesti mäede peal!

Kuulwad wanemate waimud
Laulu häälte helinat,
Nii kui mere lainte hüüdmist,
Nii kui metsa kohinat,
Siis nad teewad tähte leeris
Taewalikka pühasid.
Wanemuise kandle keeled
Laulwad rõõmu laulusid.

Eesti laul, sa kõla helest'
Üle metsa, üle maa,
Pilksel pimel, kurwal ajal
Elu küünal ole sa!
Oh, et wäljarändand wennad
Jõuaks isamajasse!
Seoks laulu lõngad ühte,
Mis on läinud laiale!

Eestimaale.

Läänemere koidu-kalda peal
On Eesti rahwa hooned.
Tereta mu kallist isamaad,
Tuule õhk, kui sinna saad!
Eestimaale!
Nii hüüdsid kõik mu elu sooned.

Käisin wõõral maal ja mere peal :
Oh oleks koju jõudnud !
Eesti rahwa waprust, truudust ka
Kusagil ei leidnud ma.
Eesti randa
Ma olen jälle waljult sõudnud.

Kui ma nägin, kuis mu isamaa
Seal ehas koidu kullas,
Oh kuis waljust tuksus süda siis !
Oh kuis kõlas laulu wiis !
Eestimaale !
Seal tahaks ikka olla.

Kaljuwald.

Oh Kaljuwald !
Üks wapper mehe meel
Su rinnal rändab weel.
Küll tuuled tormawad,
Su pinda peksawad,
Oh Kaljuwald !
Sa seisad liikmata,
Sa kindel Kaljumaa.

Kui tormidega tapled,
Wägew wõitleja,
Siis wõiad oma lapsi
Kalju waimuga,
Ja kõlad kõrges koidu-kullas
Sa Kaljumaa.
Oh Kaljuwald :

Wanemuise laul.

Ma kõndsin kord Endla wee ääres
Nii nukra meelega :
Mu kannel kaebas ja nuttis,
Kõik künkad kaebasid ka.

Seal leidsin kalda pinnalt
Ma lapse rohu seest,
Ta oli ainu üksi
Ja nuttis südamest.

Oh Wanaisa, ma palun,
Mull anna see lapsuke ;
Tal pole ei isa, ei ema,
Ta on weel nii wäetike.
Ta kaswis ja õitses mu käel,
Kui lõhnaw lehepuu,
Ja laulis kord lahkelt mu kannel,
Siis laulis ka tema suu.
Kui Endla oli surnud, —
Ja Endlat armastas ta, —
Siis kaebas ja nuttis mu Iuta,
Kõik künkad kaebasid ka.
Kui oli kaua ju laulnud
Ja kaua ka kaebanud,
Siis Endla järwe end heitis
Ja Endlas on uinunud.
Ja Jaani öösel waatab
Ta läbi udu wee,
Kas taewa tähed weel tõuswad,
Kas käib weel lindude tee.
Ta puhkab järwe põhjas,
Ju tuhat ajastat, —
Oh hinga rahus, mu Juta,
Kõik lapsed ka magawad.

Linda laul.

Sealt Läänemere kalda pealt
On kuulda Linda leina häält,
Ta ohkab raskest südamest
Ja leinab kallist kaasakest.
Oh Kalew, et nii wara sa
Ju pidid surmas närtsima !
Ma olen üksi ilmas nüüd,
Ei olnud sul, ei minul süüd.

Mu silmawesi täitis ju
Tükk kuiwa heinamaad ja soo,
Weetilgad järweks jooksewad,
Kus lapsed kaldal mängiwad.
Seal mängib ükskord roõmsaste
Su kõige noorem pojuke,
Su kotkas ja su rauast rind,
Mu tuike ja mu pesalind.
Oh Kalew, tuleks uuest sa
Weel tedre tütart kosima!
Kui kaua, kallis, tahad sa
Küll kalmu kambris wiibida!
Kui kuuled sarwe pae pealt
Ja wainult Wanemuise häält,
Siis surma lõngu lahuta
Ja tõuse uue jõuga!
Ei saa siis Linda leinama,
Ei silmawesi woolama,
Siis tulen uue iluga
Ja uuest hõiskab Eestimaa.

Sull olen end annud.

Sull olen end annud
Suu, südamega,
Ja truudust sulle wannud,
Mu armas isamaa.
Oh õitse weel kaua,
Mu isade maa,
Sa maa, kus palju wilja
Ja waimuwara ka.
Sul on haljad metsad,
Hea õhk heinamaal.
Siin tundsin rohkest rõõmu
Ja rõhkust raskel a'al.

Siin leidsin ma sõprust,
Mis kõwem kui raud
Ja heal ajal hüüdis
Mind ühte rõõmulaud.
Sa oled mind kaitsnud,
Kui kilp minu ees,
Ma olen rahu maitsnud
Su männa metsa sees.
Sa oled mull kallis,
Mu isade maa!
Weel surma woodil tahan
Sind kiita lauluga.

Ei tea.

Ei tea, mis saab sest küll saama,
Et nõnda nukker mu meel;
Üks muistene jutt ei taha
Mul meelest minna weel.
Nüüd wesi nii waikselt woolab
Ja taewas on selge kui klaas,
Ja õhtu kulla sees ehab
Uks haljas õitsew paas.
See kõige kenam neiu
Seal istub pae peal;
Ta riided on Kungla kullast
Ja õhtu õhust ta hääl.
Ta lahutab läikiwaid juukseid
Ja laulab üht laulu siit.
Kes sõlmis need laulusalmid?
Kes weeretas laulu wiit?
Ja wee peal lõngub lootsik,
Ja lootsikus seisab üks mees;
Ei näe ta woolawat woogu,
Ei kiwa, ei kaljusid wees.
Ma mõtlen, nii sõitja kui lootsik
On pea hukka läind,
Ja seda on pae pealt neiu
Oma laululõngaga teind.

Lauljate lahkumine metsast.

Nüüd head ööd sul, metsake,
Head ööd, head ööd!
Kõik lilled kaua õitsege,
Head ööd, head ööd!
Ja wõtke õhtu-õhuga
Weel palju reisjaid rõõmusta,
Head ööd, head ööd!

Sul head ööd ka, kaljukünk,
Head ööd, head ööd!
Kas näen sind weel, haljas rünk!
Head ööd, head ööd!
Mu rind küll tuksub rahuta,
Kui wiimist kord sind näen ma,
Head ööd, head ööd!

Kui lahkun eluajaks ka,
Head ööd, head ööd!
Oh lille õhk ja mets ja maa,
Head ööd. head ööd!
Kus ma küll käin, kus liigun ma,
Teid tahan meeles pidada,
Head ööd, head ööd!

Eesti hääled I.

Nutja neiu.

Neiu nutab, nugissilm,
Õite ilus õhkab ilm.
Neiu, nägus, nooreke,
Miks sa nutad härdaste?

Mina kurdan kalmu na'al
Kallil koidu-ärke a'al,
Sest mu wahwad wanemad
Muru all siin magawad.

Ime lapsed, ilusad,
Walu woodist tärkawad;
Põue pisaratega
Õrnu õisi kastan ma.

Kastan kuni koidu aim,
Hiiu aja wägew waim,
Hakkab wana wõimuga
Eesti elus helkima.

Siis mu silmapisarad
Helmedeks end heidawad;
Siis ma mängin kandle peal:
„Ela, õitse, Eesti hääl!"

Ilmarine.

Ilmarine istus hilja
Tuule tuide tape all,
Kotkas kandis kalju wilja,
Mättal mängis mere tall.

Ilmarine wõlwis wõrku
Wilu wana lõngadest,
Seadis sekka noori, nõrku
Taara taadi rõngadest.

Waatad läbi wõrgu wilu
Õisi Hella*) helmedes,
Ilmub Hiiu päewe ilu
Kalmu kulmu kelmedes.

Eesti healed II.

Wana aja waimu wara.

Wana aja waimu kulda
Pandi palju paha mulda;
Seal ta suigub Tooni süles,
Wähe leitakse weel üles.

Kalewite kalmul.

Ära tõtta tuppa iauale,
Astu Kalewite hauale,
Õhtu awab au wärawad,
Taara toas tuled särawad.

Räägiwad, kuis Linda leinahääl
Õrnalt, hellalt heljus heina peal;
Kuu, kes kumab üle udumaa,
Hakkab kullast kangast kuduma.

Wärawasse waos utu parw,
Luha loigul laulab lutusarw,

---

*) Hella ehk Hellake on ilu ja elu, mida Ilmarine tule ja tuule, wee ja walguse wäega muištesel ajal surelikkudele ilmutas.

Õue õlal paisub torupill,
Nurme nõlwal nutab oru lill.

Ööpik hõiskab õitswal lehepuul,
Kalju kaarel kõlab mehe huul,
Meri mängib mättal liiwaga,
Öö sind puutub pehme tiiwaga.

Wete wahust wälja weerewad,
Taewa tuule üles keerawad
Wana aja wahwad wõitlejad,
Maa ja mere suured sõitlejad.

Hobu, ilmunud kord iluga,
Kaetud oma aja wiluga,
Elustud nüüd waimu wägedest,
Hirnub üles hiiu mägedest

Sulewid ja ausad Alewid,
Olewid ja kanged Kalewid
Pilwe pinnal pidu peawad,
Wägipulka wahwast weawad.

Wõitlejad, kel pole nime weel,
Tõuswad Taara tuppa ime teel,
Astwad alla päewa piireni,
Kestwad koidu kullakiireni.

Koit toob koju, mis meil peidetud,
Unustuse urka heidetud:
Muistse päewe kalmu kalju peal
Kõlab waimu wäe walju hääl.

Wõõral maal.

Mu sõprade hooned seal kinkude peal,
Ja isamaa wäljade laulude hääl,
Mu isamaa nõmmed ja õitsewad puud,
Kui teid aga leiaks, ei nõuaks ma muud.

Oh pilweke, kuhu sa ruttad küll nii ?
Mu isade maale nüüd sõnumid wii :
Mul terwita kõiki, kes tunnewad mind !
Oh rutta nüüd peale, sa ujuja lind !

Ma olen kui wangis. Oh kuuleks ma weel,
Kuis mõnusast kõlab mu isade keel !
Kui uinuks siis surmas, siis leiaksin ka
Ma rahu su rüpes, mu isade maa.

Nüüd jumalaga, wanemad !

Nüüd jumalaga, wanemad
Ja sugulased, tuttawad !
Miks oled nukker, eideke,
Miks on su silm nii punane ?

On ilm täis kurjust, kadedust
Ja wihawaenu, waledust ?
On wõõras wallas wale keel
Ja wõõral rahwal wõõras meel ?

Kui ma maailma läbi käin
Ja ise suutu puhtaks jäin,
Mis koormab mind siis kadedus
Ja wõõra walla waledus !

Ja oleks ma kui wõõras lind,
Mu isamaja tunneb mind,
Miks ohkad weel, mu eideke,
Miks on su silm nii punane ?

Ei salga ära emakeelt,
Ei anna lapselikku meelt ;
Kõik ilma ilu, au ja kuld
On nende wastu must, kui muld !

Sa oled wait, mu eideke,
Ei nuta enam härdaste;
Siis jumalaga, wanemad
Ja sugulased, tuttawad!

Meie elu-hallik.

Me elu on üks hallik,
Mis kaljust wälja keeb
Ja läbi lilleaedu
Ja orjawitsu läeb.

Ta läheb läbi metsa
Ja läbi luha ka,
Ent wiimselt woolab merde
Ja heidab hingama.

Aasta wiimsel õhtul.

Üks ajastaeg on läinud
Ja teine tulemas,
Pikk tee on ära käidud
Ja käidud Issandas.
Meil wastu Issand tõtta,
Meid oma hõlma wõta!
Oh kustuta kõik meie süüd,
Meil ole ikka saatjaks nüüd!

Kuis palju lapsi rahus
Nüüd põrmus puhkawad,
Kes mullu weel nii rõõmsast
Ja julgest õitsiwad!
Nad on nüüd koju jõudnud,
Mu sõber ühes sõudnud,
Üks sõber armas, weata, —
Oh surma süles uinus ta!

Kes teab, kuis ilma merel
Weel tuuled huluwad;
Kes teab, kuis mere lained
Weel paati peksawad!

Meil head reisi anna,
Meid rahu randa kanna!
Meil anna julgust kõige eelt,
Ent siis ka sõbralikku meelt!

Õhtu laul.

Öö nüüd jõuab jälle
Oma rahuga;
Kuldne õhtu päike
Läinud hingama.

Heinamaa pealt kõlab
Weel üks laulu hääl,
Ja ka ööpik laulab
Halja oksa peal.

Jõe lained woolwad
Läbi heinamaa,
Woolwad läbi metsa
Merde hingama.

Une tiiwad kõikwad
Üle metsa, maa.
Kaitsjad une tiiwad,
Mind nüüd katke ka!

Laul.

Wennad, wõtkem wahwast laulda,
Laulgem rõõmsast südamest!
Mets ja maa ja meri kõlab,
Kõlab lahkelt lauludest.

Mis wõib mõnusam weel olla,
Kui üks hele lauluhääl!
Laulgem õues, laulgem laanes,
Laulgem kõrges kingu peal!

Kui kõik ühes meeles laulwad,
Kaob ära waew ja piin;
Laul on meile taewast antud:
Inglid laulwad Eedenin.

Aadu Reinwald.

A. Reinwald on see teine Eesti laulik, kes ennast ilma pikema kooliskäimise abita ise on nii kaugele harinud, kus tema luuletused teda seista lasewad. Oma enese tahtmise ja püüdmise abil, aga mitte teise nõu najal, on ta oma waimupõldu wäsimata hoolega harinud, kunni see lehti, õisi ja wilja kandma hakkas. Reinwaldi luuletuste üle ei ole mitte kerge ühist otsust teha; seda üksi wõime kohe kui juhtmõtet tema sünnituste läbiwaatamise eel üles panna, et ta l u u l e t a j a, s ü n d i n u d l u u l e t a j a on, kellel wäga head anded. Reinwaldi esimene kirjatöö on tema W i l l a n d i l a u l i k. Selle raamatuga sai tema nimi otsekohe tuttawaks, ning arwati seda laulude kogu kõige paremate Eesti waimusünnituste sekka. Selles raamatukeses on 62 algupäralist luuletust, 15 rahwalaulu ja 8 mõistatust. Kui meie laulud „Pulma rõõm", „Kohtumeestele", „Wana tüdruk" wälja heidame, siis wõime seda laulude kogu kõige paremate Eesti luuletuste sekka arwata. Nende laulude seast leiame meie tõeste Eesti luuletuse pärlid. Lauliku südame tundmise wiis on loomulik, õige ning ei kisu end mitte elu tõsidusest ega nähtawast ilmast liiga palju lahti; selle juures on aga luuletaja waimulend ikka nii waba nagu linnul, kes küll kõrgele tõuseb, aga ikka weel maailma riiki jääb; enam jagu Reinwaldi ilusaid laulusid on just selles raamatus. Sa näed raamatukest lugedes kohe ära, et noor laulik just kui teiste waimude sekka üles tungida tahaks.

Kord märkad sa tema wiisides Kreutzwaldi waimu lehwimist, kord lendab ta Schilleri eeskuju järele („Igatsus") luule riiki. Ka Koidula on laulikut oma lugudega elustanud („Laimatule"). Kõige enam on Reinwald siin Kreutzwaldi omaks eeskujuks wõtnud, nii et meie siin mitme laulu juures tema osawust küllalt kiita ei wõi. Kreutzwald on paleuslikkude mõtete kujutaja, kõrgemale tungiw ja ülespoole tõstew jõud lehwib meile tema luuletustest wastu. Sedasama leiame meie ka Reinwaldi lauludest. Reinwald on Kreutzwaldi ütlemise wiisi kõige enam järele aimanud; ning kui meie need kaks tükki kokku wõtame, siis näeme nende mõlemate laulikute sugulust. Kreutzwald on ilusatele wõõrastele lauludele oma Eesti keele loonud, Reinwald on aga oma enese ilusatele mõtetele selle Kreutzwaldi keele annud. Mõnes laulus näeme meie ka, et laulik end Kuhlbarsi ilusatest lugudest on waimustada lasknud. Ühe sõnaga ära üteldud: Reinwald on oma luuletuse waimu iga tähtsama Eesti luuletaja sünnituse abil harida püüdnud. See ei tee talle mitte häbi, waid au. Meie näeme aga ka, et laulik end oma eeskujudest ka wabaks hoida mõistab ning sünnitusi ette toob, mis just Reinwaldi enese olu üles näitawad. Niisuguseid laulusid leiame meie sellest esimesest raamatust küllalt. Isamaa ja rahwa armastus on noore lauliku südant waimustusega täitnud ning ilusamad wiisid tema kandlest wälja meelitanud.

Reinwald on selles raamatus ka waimulikkude laulude luuletamises katset teinud, kellest „Paabeli orjapõlwe mälestus" kõige parem on. See laul tunnistab, et luuletajal piibliliste sündmuste kirjeldamiseks hea osawus on. Niisamuti on Reinwald siin regewärssides õige ilusaid mõtteid õiges wormis kujutanud.

Sellest esimesest raamatust saame meie laulikut kui rikaste luuleannetega wäljaehitatud ja paleuslikult püüdjat noortmeest tundma; terwest raamatust lehwib terwe ja elaw hingeõhk läbi, mille lõhn meile ikka ja ikka jälle headust ja Eestimaad meele tuletab.

W i l j a n d i l a u l i k u t e i n e j a g u ilmus hea hulk aega hiljem. Sellest jaost näeme, et luuletaja tundmine palju isemoodilisemaks on läinud, et ta sügawamale tungib ja sügawamast tuleb. Ma ei wõi siin praegu mitte ütelda, kumma luulelisi südame tundmusi ma kõrgemaks pidama pean, kas Koidula wõi Reinwaldi omasid. Kuna Koidula oma lauludes täieste süda on, on Reinwald enam nagu — kui ütelda lubatud, — s ü d a m e s i l m, mis kõik seda näeb, mida Koidula tunneb.

Selle raamatu laulud „Sõbrale," „Ära wõta," „Igawene aeg" ja „Paradiis" on Reinwaldile palju wastalisi teinud. Ja kui ma ütelda julgen, siis ongi need neli luuletust, mis Reinwaldi nime mitmel pool nimetamataks ehk wastu meelt nimetatawaks on teinud. Tema muud laulud pole selle juures mitte süüdlased. Need neli ülemal nimetatud laulu on üksi need süüdlased. Nende laulude kuub on ilus ja soraw, aga nende sisu ei kõlba mitte meie ristiusu piiri sisse. Loetagu neid luuletusi, kui wäljaspool ristiusku seiswaid sünnitusi ja peetagu neid ka selleks. siis ei tee nad mõistlikule inimesele midagi kahju. Aga et niisugust põhjust raske igale lugejale jalge alla panna on, siis oleks parem olnud, kui need laulud mitte ei oleks ilmunud. Usus on wäga palju luulelikka kohtasid ja külgesid, keda laulik omaks looks kududa wõib ja seda, kui sisu ja kuue poolest ilusat kuju, igale lugejale ja läbistikusele inimesele pakkuda. Teiste rahwaste laulikud on wana Greeka usulisi mõtteidki wäga ilusal

wiisil tarwitanud, miks meie siis sedasama ka risti-usuliste mõtetega teha ei wõiks? Minu arwates ei peaks luuletus mitte sugugi uskude põhjustesse wõi dogmadesse puutuma; ta käigu selles piiris, mis dogmad ette kirjutawad, ja seal on priiust küllalt. Meie soowime, et kõnes olew laulik niisuguseid luuletusi enam ei awaldaks, sest niisugused mõtted ei ole sugugi uued, ja luulelised ei ole nad ka mitte ja Eesti rahwale ei too nad mingit kasu. Isegi sakslased ütlewad, et niisugused luuletused juba „unmodern"id olla. Reinwald on aga ka hulga laulusid loonud, millest Looja kiitus nagu koidukaste lugeja peale langeb; neid leiame tema paremate laulude seast.

Mõned wiimased Reinwaldi laulud, nagu „Napsi Mats" ja teised selles toonis luuletatud laulud, ei saa mitte tema paremate sünnituste wastu, neil ei ole sellest waimust osakestki sees, mis ülemal nimetatud kiiduwäärilistest lauludest läbi käib. Ka ei wõi meie neile midagi pikka eluiga ette kuulutada; niisuguseid sünnib ka liht salmitagujate sulest küllalt ilmale. Reinwaldi peasiht luule põllul on — paleuslikka ja tundmusrikkaid laulusid luuletada. Sellest, laulu jumalast temale ettemääratud teest ei wõi ta mitte kõrwale minna, ja see tee on nii ilus ja kullane, et tema kõrwal tuhanded lauliku hõbesõnu ja kuldakannelt imestawad. Reinwaldi sulest on peale neid siin nimetatud laulusid weel palju teisi ilmunud ajalehtedes ja kalendrites. Aga meil ei ole wõimalik neid siin oma arwustamise alla wõtta, sest et nad ühes kogus mitte lugejatele tuntawad ei ole. Meie wõiksime ehk küll ühest wõi teisest rääkida, aga sellest ei saaks lugeja ometi mitte seda ühist pilti, mille wärwid siia ja sinna nüüd laiali laotatud on. Wiimasel ajal oleme meie lauliku sulest õige pisut wilja näinud. Meie ar-

wamine, et laulikul see ilm weel wanaduse karmi käega südamest ära pühitud ei ole, kus ta luuletas:

„Siis hõisates mu mõtted tõusid.
Kui mere lained lendama . . ."

Kodule.

Kuldne Kalewite kodu,
Taaralaste lõbus maa,
Sulle laulab lahkest kägu,
Ööpik suure häälega.

Lõuna wõlwist päikse palge
Hiilgendab su oru öös,
Põhja wirmaliste walge —
Selle paistel palju töös!

Haljad wäljad, wainud, ojad
Paistwad pärli-särawal;
Kalewite pikad pojad
Seiswad walguswärawal.

Lääne lained laulwad lusti,
Uhkelt kuulab rind ja rand;
Waimud sirutawad püsti,
Raputawad maha und.

Jälle rääkwad rinnus hääled
Wabaduse walgest a'ast;
Laulikute kandle keeled
Kõlisewad kodumaast.

Jälle kuuluks kanget koha
Ennemuistse metsa puist,
Õitseb Emajõe luha
Armsa, lahke iille suist!

Kuldne Kalewite kodu,
Taaralaste lõbus maa,
Sulle laulab linnu sugu,
Sakalaste laulik ka.

Rahu.

Silm luges sini taewas
Neid tähte-miljonid,
Mis ütlemata ilul
Seal kõrges hiilgasid.

Suur õnnistus ja rahu
Seal nähti elamas;
Silm kiitis kõrget waimu,
Kes neid seal paigutas.

Ja soowis lenda sinna
Alt külma oru seest.
Üks kuldne rahukodu
Tal kõrges läikis eest.

Oh põrmulaste sugu,
Maailma miljonid,
Mill rändate nii rahus,
Kui tähed, elu teed!

Õhtu päike.

Õhtu päike, puista kulda
Üle metsa, muru, maa;
Puista kõnet pilwe põue —
Minu südamesse ka!

Mets siis heidab une sülle,
Muru magab rahuga,
Pilw ja minu süda sala
Mõnda tõtwad kaebama:

Rääkwad õnnest, rõõmust,
Waba walgeist ilma-[rahust,
Kunni paneb uni peale[dest,
Neil ka pehmet hõlmakest.

Õhtu päike, puista kulda
Üle metsa, muru, maa,
Puista kõnet pilwe põue,
Minu südamesse ka!

Tähekene.

Kaugelt udulisest ilmast
Tõusis mul üks täheke,
Tõusis, wilkus, kadus silmast
Waimutaewa tumesse.

Igatsedes silm ja süda
Otswad hiilgust ülewelt,
Aga nad ei leia teda
Paksu udu pilwedelt.

Oh et külm ja uduwilu
Läheks lendes minema!
Siis mul armsa tähe ilu
Paistaks kuldse palgega.

Pisarad.

Kewadise koidu a'al
Wara kõndsin niidu ra'al:
Tuhat, tuhat pisarat
Heina ladwus kiiksiwad.

Küsin ühte sedamaid:
Pisar, kust sa siia said?
Kiigud tormi tuule ees
Koidu paistel rohu sees,

Kostab wastu: Kuuled sa,
Muru all mu kodumaa;
Sinna minu wanemad
Muistena mind külwsiwad.

Tasa õhtul tuleme
Mustast kodust murule,
Öösel teine teisega
Nutu külwi mõtlema.

Paistab taewas päikene,
Lähme jälle mullasse;
Öö meid walus ilma lõi,
Sest ei walgust näha wõi.

Kuulsin halet kaebamist:
Silmad läiksid pisarist —
Palju neist siis nutsin ma
Teiste hulka kastessa!

Kuldrannake.

Kuldrannake,
Mil jõuab laew su kaldale!
Ju wara, kalli koiduga,
Su poole wõtsin purjeta,
Silm siiski weel ei kallast näe
Siit üle kõrge lainemäe.

Kuldrannake,
Mil jõuab laew su kaldale!
Siin alles wõõra ilma piir,
Ei läigi ranna siniwiir
Sealt üle elumere wee,
Kus lõpeb minu laewa tee.

Kuldrannake,
Mil jõuab laew su kaldale!
Ma ohkan siin kui wäsind lind,
Et waikne elumere pind
Ja torm ei laewa lendes a'a,
Nüüd hilja sinu randa saa'.

Kuldrannake,
Mil jõuab laew su kaldale!
Küll õhtu päikse paiste käes
Sind juba nagu kaugelt näes,
Oh siiski raske, wilets järg,
Sest tee on hirmus pikk ja märg!

Kõrkus.

Oh ära lase ennast
Nii kõrksest wärwida,
Et ise arwad wennast
Sa ennast parema!

Kus uhkus aset wõtab,
Seal katkeb õnne tiib;
Kus kõrkus südant petab,
Sealt rahu tema wiib.

Seal rumaluse lasu,
Kus kõrkus leidnud teed,
Ehk arwad saama kasu,
Kui teenid tema ööd?

Küll wistist ise tead,
Kuis lugu rukkiga:
Ta kõrged püsti pead
On ikka iwata.

Kes õppind tarkuskeele,
Sel süda madalas;
Kel kõrkus täitnud meele—
Kui põlew kadakas!

Ta sütib praginaga
Ja kustub sedamaid;
Pikk tuli põleb waga,
Kust teised sooja said.

Sul kõrkus saadab naeru
Ja laia pilkamist;
Küll rahwas karukaeru
Saab wiljast tundma wist.

Laimatule.

Kui kurjad kiusukeeled
Sind mustaks määriwad,
Nii et ju muude meeled
Sind hukas usuwad;

Kui wale paksud pilwed
Aupäikest warjawad,
Kui tagaselja tuuled
Su õigust siduwad:

Siis ära wasta wäega,
End püüa tasanda,
Ei uue teo tööga —
Siis saad wast eksima!

Waid mine waikse kohta,
Seal kaeba nutuga
Sell oma hädaohtu,
Kes näeb, mis salaja.

Küll ta su au ja õigust
Toob lõuna walgele,
Et õnnerikast lõikust
Saad kätte wiimate.

Minu süda.

Minu süda, ära
Jõgi ole sa,
Mis seal ikka woolab
Mure mürina.

Minu süda ära
Meri ole sa,
Mis seal kõrgeis laintes
Kohab rahuta.

Minu süda, ole
Õhkaw lilleke,
Mis seal niidul, orus
Õitseb puhtaste.

Minu süda, ole
Waikne metsamaa,
Mis seal ikka seisab
Rahus, riiuta!

Oma linnale

Kui Wanemuine peidu a'alt
Mul kannelt laenaks kõrgelt maalt
Siis Wiliandi, Eesti linn,
Sull kaunist kiitust laulaksin.

Kui pruut seal mäe peal paistad sa,
Su ümberringi wiljamaa;
Ja õisi kannab nurm ja aas,
Sul rahwas peiuks ärkamas.

Ei õitsenud sul läinud a'al
Üht roosilille rinna naal,
Waid leinalaulu hüüdis lind,
Ja — orjawitsad peksid sind.

Nüüd Maarja rüpes magawad
Need muistsed paksud pimedad;
Ei jõudnud keelda kurjad käed,
Mis toimetasid taewa wäed.

Küll käind sul sõalaste jalg,
Küll niiske seisnud sinu palg;
Küll hirmsad tormid pimel ööl
Su ümber mässand wõidu tööl:

Kõik aga ei sult häwita
Öö jõudnud oma katkuga,
Sest Eesti weri, waim ja meel
Su walwja wendes elab weel!

Neid kolme hoia, isamaa,
Neid truuilt põues paisuta!
Siis jõuame ka saajale
Ja uue Eesti ajale.

Kui alles.

Ah, kui weel alles noores eas,
Ma mängsin teiste wende seas,
Kui alles isa õue peal
Mind hõikas ema helde hääl ;
Ah, kui weel alles haljal aal,
Kui alles mängsin karjamaal,
Kui alles süüta, wäikene,
Suud andsin armsa isale !
Siis olin mina mureta,
Siis mängsin hellast eluga !
Ei näinud minu nõder silm,
Kuis kuri, kawal on maailm.
Siis alles kuri elu, siis
Mind isa kodust wälja wiis :
Mind kutsus, kiskus karedalt.
Kui poega ema tiiwa alt.
Nüüd elan kaugel noorus-aast,
Ja isamajast, tutwast raast —
Neid puistanud on elu tuul
Kui kuiwi lehti mihklikuul !

K u u.

Kuu paistis taewa sina sees,
Üks ingel mängis tema ees ;
Wait seisid paksud pilwed kõik,
Ja tasa kuulas tähte riik.
All orus hulgus tormi töö,
All nutsid hinged läbi öö :
Hääl hoigas tume waluga,
Ei ingli mängu näinud ta.
Kuu, kunas kumab kambrisse
Su läige laane lastele,

Meil öö ja orud sügawad!
Nii ohkasiwad pisarad!
Kuu paistis taewa sina sees,
Org läikis äkki tema ees. . .
Kas ingel kuldse kandlega
On alla tulnud mängima?
Jah, waata nüüd, sa nõder silm,
Mis imelik näis ärkaw ilm,
Kes pika põrgu-une käest
Sai äratatud taewa wäest:
Ta tõuseb tänulauluga,
Ta hõiskab läbi laia maa:
Nüüd kuulge org ja kuulge muu,
Ta äratas mind, kuldne kuu!

Lõpetatud.

Lõpetatud laul ja töö.
Tere, õhtu, tere, öö!
Heidan wäsind waikseste
Igawese unele!
Silm on pime, suu on waik,
Ootab sügaw sängi paik.
Päike paistab kurwalt weel
Wana ilma wiimsel teel.
Kiusu walu-wärinad
Kaugel, tasa kohawad;
Waenlane ja wihamees
Seiswad raske mõtte sees.
Üksnes arm ja sõprus weel
Nuttes käiwad kirstu eel,
Kunni haua äärele
Saadab laul ja kelluke.
Sinu põhja, sügaw haud,
Närtsib noorus, ilu, jõud!
Wend ja õde, waata sa —
Nõnda sünnib sulle ka!
Lõpetatud laul ja töö.
Tere, õhtu, tere, öö!
Heidan wäsind waikseste
Igawese unele.

Elu öösе.

Hirmulikud lennu pilwed
Tõusewad mul elu ööst;
Kuldsed kujutused kutswad
Wälja wana ilma wööst!

Aga põhjamata pime,
Kellest lendab 'äbi käik;
Alla unenäo orgu
Ilmaski ei paista päik'.

Kõrgest paistwad kallid il-
Selged, pühad päikesed [mad,
Oh et sinna sügawusest
Jõuaks udu-auru eest!

Sārama.

Kuis käib sul kuldne päike,
Mu armas isamaa,
Kes muiste õnneläike
Sul süütas särama?

Ta tõuseb Taara kojas
Küll endse iluga,
Näeb aga sinu majas
Kõik kurtes puhkama!

Oh et üks taewa wägi
Sind wõtaks ärata,
Küll siis su õnne mägi
Läeks uuest särama!

Taewa tähed.

Waiksel öösel tähekesed
Taewa ruumis rändawad,
Hiilgusküünlad, igawesed,
Walgustawad ilmamaad.

Kui ma tõstan silmad üles
Nende hulka waatama,
Kuis nad õndsa rahu süles
Paistwad kulla iluga:

Pisaraid neil wastu puistan
Siis ma waikse rõõmuga;
Kõrgeid kuulutusi tuiskan
Sinna, kus mul rahumaa!

Millal saan ma, tähekesed,
Teie keskel elama?
Millal minu igatsused
Ükskord kokku teiega?

Aitke mind sealt taewa pe-
Wagast ilmas elada, [rest
Tooge taewa läikwast merest
Ilma orgu walgust ka!

Et ma walge walendusel
Põlgaks pimeduse tööd,
Kulla läike juhatusel
Maha jätaks patu teed.

Kannata!

Mu isamaa, küll kaua kandsid
Sa walu wermeid salaja,
Mis widewikul teada andsid

Sa päikse weerul nutuga;
Küll lootsid, ootsid otsata:
Nüüd oota weel ja — kannata!

Ei taewa taga enam walge,
Mis ootsid aastasadades;
Oh pööra koidikule palge
Ja kiida Loojat tänades,
Kes sind ei lasknud wäsida:
Ta aitab, aga — kannata!

Su elutäht on koidu põues
Ju hiilgmas waikse iluga,
Ta walgusterad sinu õues
Sind sundwad surmast ärkama.
Küll hiljem tõuseb päike ka;
Kuid oota weel ja — kannata!

Õ i e d.

Tuul puistas toome õisi
Mu kambri akna all,
Nad lendsid ühest teisi,
Kui hirmu wärinal.

Ma waatsin kaua aega,
Kui keersid kadudes,
Ja katsusin neid käega —
Oks puhtaks pudenes!

Kui pilwed, tõusid tasa
Mul mõtted südames:
Ma nägin elu wõsa
Kord walges õiedes.

Nii õitsid muga salgad
Maailma mägedel,
Meid jootsid õnne tilgad
Ja päike hiilgusel.

Ja laiu õisi liigut
Üks kuldne tuuleõhk —
Neid tasakeste kiigut
Kaug igatsuse õhk.

Tuul aga, oh sa ime!
Tuul tõusis waljust seal
Ja lõõtsus läbi pime
Mu elu wõsa peal.

Ja õie wihma sadas
Kui laia lume nüüd;
Ta wainu walgeks kudas,
Kui walge surnurüüd!

Tuul kaua puhus kõle, —
Ta puhus pehmeste,
Mu hingel oli hale,
Et — õis nii õrnake.

Sureja.

Paista tasakeste, taewa päike,
Ennemuistse hella wiisiga!
Wana ilmas rändan wiimseid käike,
Suigun warsi surma wilussa.

Teie, taewa tuuled, käige kõrgest,
Winged marud, wiitke pilwega:
Minu waim läeb üle mäest ja orgest
Kõrge kuude poole lendama!

Igaweste wäsind waatab sinna
Peale tähte walge sügaw silm,
Lennates ta igatseb siit minna
Kodumaale, kus on ilus ilm!

Ah mis magusad on mõtted sinna!
Kaugelt kutswad ingli helinad.
Näen Jerusalemma lustilinna
Paradisi süles sinawat. —

Õitsege, oh rõõmsad roosid, kaua
Püha päiksepaiste walgusel!
Hinged, waatke läbi oma haua
Kõrget suweõitsmist ülewel!

Teie, rõõmsad linnud, laulge lugu
Õhu riigis, halja taewa all,
Aga inimeste uhke sugu,
Tunne laulu, mis on kaugemal!

Paistku taewas kaua koit ja eha,
Läikgu tähed waikse ööse a'al!
Õhtu, õhtu ligi, öö on wiha,
Teine päike paistab kaugel maal!

Elu haawad.

Kui eksiline elusaatus
Su hinge sisse haawu lööb
Ja tulewiku õnnetaewas
Kõik au ja hiilge ära sööb;

Kui kuldse lootuskoidu kuma
Su walupilwed warjawad
Ja taga pilwe, häbi orus,
Sa seisad, palgil pisarad:

Siis jälle enda uuest heida
Sa elusaate sülesse
Ja niiskeid nutusilmi tõsta
Weel igatsedes ülesse.

Seal näed sa, kuidas kõrgeil kätel
Aeg häbipilwi ära aab
Ja sinu surnud, walus süda
Uut õnne, rahu, rõõmu saab.

Siis jälle õnnetuse orgu
Sul sinab taewas tähtega,
Ja kaugel lootuskoidu kambris
Lööb kuldne leek sul loitama.

Ja nõdra inimeste naerud
On wäsind, otsas, hingamas,
Sest sinu eksituse süüdi
Aeg — kõrgem käsi — kustutas.

Kas igaweste kustsid ära
Nad tulewiku taewastes? —
Oh küsi kõrgelt, ma ei mõista,
Ma wastaks sulle unistes.

Õ h t u l.

Lahkelt lapsi lahkumaie
Hõikab õhtukelluke,
Päewa waewast puhkamaie
Une pehme rahule.

Igatsus ja hingamine
Surma riiki reisiwad,
Rõõm ja rahusoowimine
Hüüdwad palju paremat.

Kuldses ilus kuu seal ku-
Tuhat tähte sätendes [mab,
Taga taewapiiri punab
Õhtuilu silma ees.

Waga meel ja süda,lootke,
Kõrbest waates kõrgele, —
Ilusamat ilma ootke,
Kunni waim saab lennule !

Sakalamees.

Ma olen sündinud sakalamees
Ja elan kesk isamaa südame sees !
Las läikida lõuna pool päikesed puha
Ja lääne pool mängida lainete koha :
Mu ümber on isamaa hiilgawad piirid
Ja walwaja wendade sõbralik truu,
Mu orusse wälguwad walguse wiired,
Sest kodukest kiidab mu süda ja suu.

Ma olen sündinud sakalamees
Ja kõnnin ta kullaste piiride sees :
Siin leian ma lilledestläikijad raad
Ja sinajat, rohelist, wiljakat maad ;
Siin lendawad linnud ta metsade põues
Ja loowad mul lehekuul laulusid küll,
Siin särawad tähed ta toredas õues
Ja kõnniwad koidud ta kaarede all !

Ma olen sündinud sakalamees
Ja seisan kui sammas siin marude ees,
Las kiita, kohada, hulguda nad,
Ei jalge all kiiguta kaljulist maad !

Kus wahwuse jälgi mu isade jálad
On astnud ta muististe mägede peal,
Seal uidawad minugi sammude salad,
Ehk wuhiseb, müriseb marude hääl.
Ma olen sündinud sakalamees
Ja kõnnin weel kuninga Kalewi tees.
Kui kullased kujud ei peta siin mind,
Siis kerkib weel kodumaa kaljune rind;
Meil sügawas südames sooja weel õhkub,
Mis toonase tulede leekidest jäi;
Ta ajuti põrinal põlema lõhkub,
Ehk kollete põhja küll maetud sai.
Ma olen sündinud sakalamees!
Ju muiste mu isade wahwus siin kees,
Kui sõad ja katkud kõik kihasid tantsil
Ja wägewast wõideldi Wiljandi kantsil.
Oh nüüd on kõik kadunud, waremes magab,
Ja haljendab weregawäetud muld!
Sealt Uku meil õhtutel õnne weel jagab,
Sest olgu see koht meile kallim kui kuld!
Ma olen sündinud sakalamees
Ja läigin, kui koidikul kullatud prees,
Ja waatan ma wendasid siia ja sinna:
Kõik wiiwad weel ohwrit mu hiide ja linna.
Sest kindlaste seisab, ei karda nüüd kadu,
Ta põhi on wahwuse wägedest paas.
Oh keeda weel, katel, kui muiste, meil mõdu,
Me joome ta terwiseks põhjani klaas!

Laula ikka.

Laula ikka, laula sa:
Elagu mu isamaa!
Jumal andku seda õnne,
Mis tal wanast oli enne.

Laula ikka, laula sa:
Kaswagu mu isamaa!
Saagu suureks, kõrgeks puuks,
Aus ja ilus heleks kuuks.

Laula ikka, laula sa:
Õitsegu mu isamaa!
Tema tulus õiemagu
Olgu oma rahwa jagu.

Laula ikka, laula sa:
Kandku wilja isamaa!
Ihus, waimus saagu kangeks,
Et ta igawest ei langeks.

Lillekesele.

Tere, armas lilleke
Halja rohu süles!
Jälle uuest kewade
Äratand sind üles!

Jälle armas Jumal tõi
Sulle kuldse kuue,
Päike patsi lahti lõi,
Sidus siidi uue.

Pähä nüüd sa pruudiau
Rohuriigis saanud,
Kunni wilum mihklikuu
Saab sind närtsitanud.

Elulained minule
On kui lillekesed:
Õitswad noorelt kewade,
Närtsiwad kui lehed.

Musta kuube.

Mu musta kuube kanda
Ma tahan auga
Ja kätt see peale anda
Sul, armas kodumaa!

Mu isaisad käisid
Kõik musta kuue sees,
Sest jäägu uued wiisid:
Ma olen Eestimees.

Ja tahan mustas kuues
End ikka ehtida,
Mis mulle ema luues
On jätnud pärida.

Talwel.

Lõhnaw, ilus sui on läinud,
Käes on kurblik talwe tund,
Loomus, mis meil rõõmu tei-
Magab muressurma und.[nud,

Halja, rohelise muru
Katab kinni walge waib,
Õues kiunub tuul ja maru
Haledast kui walu kaib.

Noored lilled nutwad wangis,
Kinnikaetud palgedel,
Tähte tuli walgeis hangis
Särab kuldsel hiilgusel.

Linde suus on lein ja kume,
Kõrbes tuisud kõhawad,
Kahwatanud taewa jume,
Wainul kõndwad wärinad.

Ära rööwind külma käre
Päiksel puna põskedelt,
Kustunud ta kuldne säre,
Wiltu waatab ülewelt.

Ümberringi öö ja udu,
Pakatanud pime ilm:
Oh mill näeb weel lille radu,
Kewadet mu kurblik silm!

Karl Eduard Malm.

Lauliku Karl Malmi iseäraline tunnistäht on see, et meie tema lauludest, mis wõõrast kirjandusest niihästi keele kui meele poolest Eesti lauludeks ümber loodud, ära näha wõime, et tema sügawa tundmisega luuletaja on, et ta sooja südame ja osawõtliku hingega on luuletanud, et ta seda kaasa on tunnud, mis algupäralise laulu luuletaja ise on tunnud, et ta selle lauliku südamekeeli omas rinnas weel korra on nagu algupäraliselt helistanud. Kes seda arwab, et ühe laulu ümbertõlkija ise mitte ei pruugi luuletaja olla, see ei arwa õieti, ei tunne asja. Laulu ümberpanemine ei ole mitte käsitöö, ühest keelest teise keele ümberkirjutamine, waid see töö on täitsa teist laadi: laul peab — kui wõimalik seda sõna meie keeles ütelda — ümbertuntud, rikka luuleandelise südamega ilusas keeles ümberluuletatud saama. On üks laul sel kombel Eesti keele toodud, siis on ta ka meie laul, kui tema esialgselt küll wõõral wäljal ilmale tuli. Sel kombel käib laulik wõõral wainul laululille seemet otsimas, et teda kodumaa lauluwainule kosuma ja kaswama wälja külwata. Seda wõime meie lauliku Malmi tööde kohta tõeks tunnistada. Malm on üks meie osawamatest ümberpanejatest. Tema lauludest on enam jagu lugedes nagu päris algupäralised lood. Meie tuletame siin paljalt ühe niisuguse sünnituse meele, nagu „Üks kask meil kaswab õues.“ Malmi ütlemise wiis on ülilihtne ja rahwakohaline, tema keeles ei leia meie kuskilt

pikki ütlusi wõi lauseid. Ka ei ole luuletaja end oma ümberluuletamise juures kuskil orja kombel algupäralise sünnituse külge kinni sidunud. Sagedaste leiame ka, et — pidi laul täitsa Eesti waimu ja tundmiseelu kohta sündima — ta teda lühendas ehk uusi suguaimusid saksakeelsete asemele pani. Nii pani ta saksakeeles pruugitud sõna „Lindenbaum" (pärn) asemele eestikeeles „kask". Pärna ei kaswatata meie maal mitte nii üleüldiselt kui kõiwu wõi kaske, sellepärast ei oleks ka see tundmine, mis kedagi pärnapuu peale mõteldes liigutab, mitte nii üleüldine kui tundmine, mis kase nime nimetades meis tõuseb. Malm pani omad esimesed laulud nagu lisakesed raamatusse „Uut ja wana;" sealt läksiwad nad lugemiseraamatusse ja sealt noore ning wana suhu. Kui meie Kuhlbarsi laulude kohta ütelda wõime, et nad ilusate wiiside abil rutem rahwa suhu läksiwad, siis wõime Malmi omadest ütelda, et nad rahwalikkude lugemiseraamatute läbi sinna jõudsiwad. Need kaks teed on siiamaani meie laulude wäljalaotamise juures kaunis tähtsad olnud. Seda ütleme muidugi heade laulude kohta, sest halbu ei wii ka wanker mitte rahwa sekka. Meie näeme, et mitmed wäga kenad laulud, mis, nii moodi ütelda, leselt ilmuwad, kas ajalehtede sabas ehk mujal, jääwad ka enamiste sinna. Muidugi teada oleks need laulud lahkemalt wastu wõetud saanud, kui nad kimbukeses oleks ilmunud.

Malmi lauludest on enam jagu koolile kirjutatud wõi ümber pandud, need on weel iseäranis tema walmid ja lastelaulud. Ka need laulud, mis meie siia oma kogusse oleme üles wõtnud, on kooliraamatute jaoks luuletatud. Laulik on, nagu näha, otstarbe pärast luuletanud, mitte luuletuse enese, südame waba tungimise pärast. Mil wiisil ta siis luuletaks ja kui

kõrgele tema lend ulataks, kui ta wabalt oma laulu häält tõstaks, selle üle ei wõi meie siin midagi otsust anda, sest meil ei ole seks materjaali käes.

Kask.

Üks kask meil kaswab õues,
Just maja ukse ees,
See oli lapse põlwes .
Mu armas seltsimees.
Ta andis wilu warju,
Ta mahl mind kosutas,
Ta kohin sagedasti
Mu südant jahutas.

Kui suureks sain, siis pidin
Ma kottu lahkuma.
Ma tahtsin wiimast korda
Ta alla istuda.
Ta lehed kohisesid,
Kui lausuks salaja :
Jää, sõber, isamaale,
Siit leiad rahu sa !

Nüüd olen kaugel ära
Ja mõnda waewa näind,
Ja mõni kallis lootus
On mulle tühjaks läind.
Ei kase kohin taha
Mu meelest kaduda,
Kui kostaks minu kõrwa :
Siit leiad rahu sa !

Kabel.

Mäe peal wäike kabel seisab,
Paistab alla kaugele.
Orus, jõe ääres hõiskab
Priske karjapoisike.
Tornist kõlab kella helin
Surma laulu lauldakse :

Poisi laulmine jääb soiku,
Ta jääb kuulma ülesse.
Neid, kes enne orus hõi-
Lauluga seal wiiakse, [sand,
Poisike, ka sulle mäe peal
Nõnda ükskord lauldakse.

Karjase pühapäewa laul.

Üks pühapäew on see :
Kõik waikne weel siin wälja
Ma üksi walwan ; kella [peal ;
Nüüd kostab tasaste. [hääl

Kui sala wäega
Mind tõmmataks nüüd põlwili:
See on, kui paluks hulgani
Suur rahwas minuga.

Kõik taewas sinine
Ja selge, nii kui peaks ta
Ju nüüd wast lahti minema.
Üks pühapäew on see.

Põhjamaa kuningas.

Miks seisab põhja rüütli hulk
Seal mere kalda peal?
Mis nende pime kuningas
Seal otsib kepi naal?
Ta walged juuksed peas
On lahti tuule käe,
Ja üle meresilma
Ta hüüab kurwaste:

„Sa tige rööwel saare peal,
Kus minu tütar on?
Ta kandle mäng, ta laulu hääl,
Need olid minu õnn.
Su warga teo läbi
Nüüd tütrest ilma ma;
Sest sul on hirmus häbi,
Mul walu otsata."

Waat', kalju koopast astub
Kes hirmus näha pealt,[mees,
Ta peab hiiu-mõõka käes,
Ja tõstab naerdes häält:
„Kas sul on wähe rahwast?
Miks andsid riisuda?
Kas pole seda wahwast,
Kes tapleks minuga?

Kõik rüütlid seda kuulewad,
Ei ükski usalda.
Ja kurwalt küsib kuningas:
„Kas üksi jäetud ma?"
Noor poeg siis astub ette:
„Taat, kas sa taplemist
Ehk usud minu kätte,
Mul küllalt jõudu wist?"

--„Mu poeg, noor oled sina
Ta õppind sõjamees,--[weel,
Ja siiski mine, sinu käel
Näib mehe rammu sees.
Säh, wõta, julge weri,
See kuulus mõõk mu käest!
Kui langed, — neelgu meri
Mind õnnetumat meest."

Ja kohisedes lõikab paat
Nüüd läbi lainete.
Kõik wait, ja pime kuningas
Wast kuulab hoolsaste.
Ju kuulub sõakisa
Ja mõõga helin ka,
See paneb ümberkaudu
Kõik kaljud kõlama.

„Mis teie, mehed, näete
Nii küsib pime mees.[sealt?"
„Mu mõõk, ma tunnen tema
Nii tähtsalt helises: [häält,

„Õnn saagu kuningale !
Au tema pojale:
Ju rööwel maha langend,
Tal warga palk on käe !“

Kõik jälle waikselt seiswad.
Weel kuuleb pime mees:
„Mis mina kuulen tulewat
Ja kohisewat wees?“
„Eks see su poeg ei ole.
Kes tuleb mõõgaga?
Su kähärpeaga tütar
On paadis temaga.

„Mu armsad lapsed, tere [ka !“
Nii kaldalt hüüab ta.
„Mis mul nüüd wiga elada
Ja surra rahuga?
Poeg, mõõga paned kirstu
Mu seltsiks puhkama,
Ja sina, tütar, saadad
Mind hauda lauluga.“

Belsatsar.

Ju südaööaeg ligi on
Ja rahus hingab Babilon,
Weel aga kuninga lossi pealt
On kuulda kära ja lauluhäält.
Sest ülewel perega prassimas
On Belsatsar, Babeli kuningas.
Ta lauas istusid sulased,
Jõid kallist wiina nagu wett.
Kuldpeekrite kõlin ja joomatrall,
Sest rõõmu oli kuningal.
Ta ise oli nii juua täis,
Et pea tal uhkusest ringi käis:
Ta hullul meelel teotas,
Jehoowa Jumalat hirwitas.
Ta sulastel oli sest hea meel,
Nad kihutasiwad kuningat weel.
Ja kuningas näitas käega:
Poiss jookseb ja tuleb rutuga,
Ta kannab kuldriistu ja karikaid,
Mis Jumala kojast riisutud said.
Siis kuningas wõttis karika
Ja täitis ääreni wiinaga.

Ta tilgatumaks joob ära see
Ja teotab siis hirmsaste:
Jehoowa, mis ma sust hoolin ka,
Eks Babeli kuningas ole ma?
Sai tulnud see teotus tema suust,
Käis wärin tal kehast läbi ja luust,
Kõik kära jäi soiku jala pealt,
Ja ükski toas ei teinud häält.
Ennäe, mis kole wiirastus see?
Käe sõrmi seina peal nähakse.
Need kirjutawad tulega
Umbsõnu ja kaowad korraga.
Ja kuningas üsna kahwatas,
Põlw põlwe wastu tal lõdistas,
Kõik sulased on kohkund ja wait,
Küll naer ja nali otsa said.
Ja targad katsusid asjata
Neid tuletähti lugeda.
Selsamal öösel pimedas
Sai sulastest tapetud kuningas.

Kõigekõrgema truudus.

Kesk meres seisab kalju,
Ta ümber wesi keeb,
See peksab küll wastu kalju,
Aga kalju seisma jääb.

Torn paistab mäe pealt alla,
Ta seisab tuule käe,
Küll tuuled näriwad kallal,
Ei kiwigi lagune.

Torm tuleb kohinaga
Ja raputab tammepuud,
Ta peksab muist lehed ma-
Ei kõigu ise puu. [ha,

Kõigekõrgema truudus sei-
Weel kindlam kui kalju [sab
[ja torn,
Ta haljendab ikka ja õitseb,
Ei tee talle midagi torm.

Pääsukeste laul.

Lapseea laul, lapseea laul
Mõlgub meeles alati;
Kus see kuldne aeg, kus see kuldne aeg
Jäänud ometi?
Mis siis pääsuke, mis siis pääsuke
Laulis minnes, tulles ka,
Kas weel külas see, kas weel külas see
Peaks kõlama?
„Läksin sügisel, läksin sügisel,
Olid kirstud, kastid täis;
Tulen kewadel, tulen kewadel,
On tühi neis."
Kuula lapse meelt, kuula lapse meelt,
Eks see tarkust kuuluta!
Oskab linnu keelt, oskab linnu keelt-
Mull' seleta.
Oh mu kodumaa, oh mu kodumaa,
Saaksin uue tiiwa peal
Sulle lennata, sulle lennata
Ma ükskord weel!
Kui ma lahkusin, kui ma lahkusin,
Näitas õnne täis mul ilm;
Tulin tagasi, tulin tagasi,
Kõik tühi, külm.
Tuleb pääsuke, kaswab warake,
Aga südant keegi ka,
Kui ta tühjaks läind, kui ta tühjaks läind,
Ei täita saa.
Ükski pääsuke ei too sinule
Kadund õnne tagasi;
Külas laulab ta, külas laulab ta,
Kui ennegi:

„Läksin sügisel, läksin sügisel,
Olid kirstud, kastid täis;
Tulen kewadel, tulen kewadel,
On tühi neis.“

Lootus.

Et ähwardagu kuigi talw
Küll lumega ja jääga
Meid matta, — külap kewa-
Ju wiimaks wõidab wäega.[de

Ja katku udu paksuste
Küll ära päewa silma,
Ta paistab läbi ometi
Ja rõõmustab kõik ilma.

Et puhu, tuul, ja mässa peal'!
Ei mina hirmust tea;
Küll salamahti, ootmata
Ju lehtkuu jõuab pea.

Maa haljendades korraga
Siis nagu unest ärkab,
Ja naeratab sinise taewasse,
Rõõm rohuga üles tärkab.

Maa ennast õitesse ehitab,
Ja hallikad kohisewad,
Kui rõõmu pärast nutaksid,
Et kewadet jälle näewad.

Mu süda, ära ehmata,
Kui külmast kõik on jäätand,
Üks suur ja kallis kewade
Maailmale weel seatud.

Ja näitku ilm kui põrgu haud,
Eks Isa kõrge käega
Kõik pööra? Usu: kewade
Ju wiimaks wõidab wäega!

Teekäija öö-laul.

Kes sa taewast ilmunud
Waewa, walu wähendama,
Kahe wõrra wiletsaid
Kahe wõrra rõõmustama,
Oh, ma tülist tüdind ära,
Tühi waew, rõõm tühine!
Kallis rahu,
Tõtta, tule minule!

Teekäija saeweskis.

All saeweskis täna
Ma wäsind istusin,
Ja mõttes wete mängi
Ja rattaid waatasin.

Ma panin pooles unes
Ka saagi tähele,
Kui kuuse pakust läbi
Ta tormas rutuste.

Pakk oli nagu elaw,
Ta walust wabises,
Ta kiiksus ja ta kääksus,
Siis nõnda pirises:

„Teekäija, õigel tunnil
Sa siia tulidki,
Sest otse sinu pärast
Mind waewatakse nii.

„Su eest, kui pea käidud
On sinu elutee,
Saab pikaks uneks tehtud
Sest puust üks särgike."

Ma nägin neli lauda,
Meel oli raskeks läind, —
Ma tahtsin otsust nõuda,
Ei ratas enam käind.

Wäejooksja.

Trumm müriseb, rinnas astume:
Kui kaugel weel paik ja kui pikk on tee!
Oh oleks kõik möödas ja surnud mees!
Ma kardan, süda weel lõhkeb mu sees.

Teist armsamat sõpra mul polnud kui see,
Kes praegu surmale wiiakse;
Ja mind sai kästud, et pidin ka
Ta saatjate hulgast olema.

Nüüd wiimselt päewa walgust ta
Saab näha, sest juba nartsuga
Ta silmi katawad: Jeesus Krist
Sull andku igawest hingamist!

Tuld üheksakesi andsime,
Neil kaheksal kuulid lõid kõrwale,
Et haledus käed oli lõdwaks teind, —
Mu kuul on ta südamest läbi läind.

Päewa tõusul.

Ju koidupuna ehtes
On päike tulemas,
Ta tõuseb udu sängist
Kui kõige kuningas.

Sa kõige looma algus
Meil antud Jumalast,
Sa kena taewa walgus,
Oh tere tulemast!

Sind nähes loom saab rõõm-
Kõik lilled ärkawad, [saks,
Neil kaste silmis hiilgab
Kui rõõmu pisarad.

See, kes sind lõi, oh päike,
On armu hallikas,
Ta olgu, wennad, meile
Ka hinge kuningas!

Kuu walgel.

Kuu juba tõusnud üles;
Kuldtähed taewa küljes
Kui tuled särawad.
Nüüd metsas waikne asi,
Ja mööda raismikusi
Seal udu jooned keerlewad.

Ilm waiknes hoopis ära.
Kus on nüüd tema kära?
See kadus päewaga.
Ta on kui waikne tuba,
Kus wäsind hingel luba
Töö wäsimusest puhata.

Kuu näitab nagu oleks
Ta läinud üsna pooleks:
Ta terwe täieste!
Siin meie otse nõnda
Ei mõista, näegi mõnda,
Mis siiski naeruks paneme.

Kõik waesed inimesed
On tühjalt suurelised,
Ei mõista paljugi,
Kõik warju taotame
Ja endid kulutame,
Ei targemaks saa ometi:

Jehoowa, armu heida
Ja anna tarkust leida,
Et tühjast seisame;
Et meie, rõõmu nähes
Ja ikka õigust tehes,
Kui wagad lapsed elame.

Kui aeg, mis sinu teatud,
Meil lahkuda siit seatud,
Siis wii meid rahuga!
Ja wõta oma riiki
Ja pane nende liiki,
Kes teeniwad sind lõpmata.

Nüüd Jumal hoidku hinge!
Mu wennad, sängi minge,
Ju wiluks läinud öö!
Meist keela, Jumal, kahju,
Ja anna meile rahu
Ja meie haige naabrile!

Eluloolised tähendused.

Dr. Friedrich Reinhold Kreutzwald.

F. R. Kreutzwald sündis 14. detsembril 1803 Wirumaal Jõepere mõisas, kus tema isa aidamees oli. Tema isa läks pea Kaarli mõisa elama, kus noor Kreutzwald esimesi Eesti rahwalaulusid ja muinasjuttusid kuulda sai ja neid armsaks pidama õppis. 12-ne aasta wanusena tuli Kreutzwald Rakwere linna elementarkooli ja sai pärast sinnasamasse kreiskooli (1817). Läks siit ära ja sai Tallinnasse kaupmehe juure õppima pandud. Ei olnud tal selleks sugugi lusti. Aastal 1820 läheb Kreutzwald isa juure tagasi, kes nüüd Harjus Ohulepa mõisas elas. Siin laulab talle Jakob Fischer esimesi lugusid Kalewipojast. Siit läheb Kreutzwald wennaste koguduse wanema Genge nõu peale Tallinnasse seminaari koolmeistriks õppima ja saab Dietrich Jürgensoniga tuttawaks. Kreutzwald jätab selle nõu maha, läheb Peeterburisse kodukoolmeistriks ja walmistab end suurkooli wastu edasi; saab üliõpilaseks ja astub Peeterburi tohtriakadeemiasse. Tuleb siit Tartusse tudeerima. Saab siin tohtriks. Läheb 7. märtsil 1833 Wõru linna tohtriks, kus ta 20. juunini 1877 elas ja töötas. Wiimse aja elas ta Tartus oma wäimehe Blumbergi juures. 1826 saab Kreutzwald Faehlmanniga tuttawaks, aitab 1838 Õpetatud Eesti Seltsi asutada. Kreutzwald annab 1840 esimese raamatu „Wiina katk“ wälja. See kuulus mees suri Tartus 13. Augustil 1882 ja maeti Tartu surnuaeda 16. Augusti kuu päewal maha. Kreutzwaldi tähtsa-

mad kirjatööd: „Wiina katk“ (1840), „Waga Jenowewa ajalik elulugu“ (1842), „Sipelgas“ I. ja II. (1843 ja 1861), „Reinuwader rebane“ (1851), „Maailm ja mõnda jne.“ (1848), „Paar sammukest rändamise teed“ (1853), „Maa ja mere pildid“ (1861), „Kalewipoeg“ (1861), „Eesti rahwa enne muistsed jutud“ (1866), „Kodutohter“ (1879), „Wiru laulik“ (1865), „Tuletorn“ (1871), „Rahunurme lilled I. ja II.“ (1871 ja 1875). Pärast lauliku surma ilmus lugulaul „Lembitu“ (1885). Üksikuid wähemaid kirju ka ajalehtedesse on Kreutzwald weel palju kirjutanud.

Johann Woldemar Jannsen.

Jannsen sündis 4 Mail 1819 Wändra mõisa wesiweskis. Käib peale isa surma wõõraste juures karjas. Läheb wiimaks köstri Koch'i juure kooli. Tugew laulumees. Saab pärast Wändra köstriks ja klaasiwabriku koolmeistriks. Õpib siin hoolega edasi. Palub a. 1845 ajalehe wäljaandmiseks luba, aga asjata. 1848 hakkab Jannsen „Sõnumetoojat“ wälja andma. Aastal 1851 läheb Jannsen Pärnu linna koolmeistriks. Aastal 1857 tuleb „Postimehe“ wäljaandmise luba. Jannsen asub lehe toimetajaks; esimene number ilmub 5. juunil 1857. Jannsen läheb 1863 Tartusse elama ja 1. jaanuaril 1864 ilmub „Eesti Postimehe“ esimene number. Jannsen asutab 1865 „Wanemuise“ seltsi 24 teise mehe abiga. Aastal 1869 annab Jannsen „Eesti Põllumehe“ wälja. Jannseni teised kirjatööd: „Siioni kannel“ 983 laulu (1845—1860), „Sõnumetooja I.—VII.“ (1848—1860), „Eesti Postimehe õhtukõned“ (1869), „Siioni ohwri altar“ (1862), „Eesti laulik“ (1860), „Paganate öö ja koit ehk Missioni leht“ (1861). Jannseni kirju on suur hulk.

Lydia Jannsen (L. Koidula).

Lydia Jannsen (Koidula), Johann Woldemar Jannseni tütar, sündis 12. detsembril 1849. Oma esimesed lapseea päewad elas ta oma sündimise kohal Wana-Wändra köstri kauni kohakese peal ära. Selle esimese lapsepõlwe mäletamisest on ka wististe laul: „Meil aiaäärne tänawas.“ tärganud; sest lõbus ja kaunis oli köstri Jannseni lapsukestel muidugi kohisewast metsast ja rohelistest nurmedest ümberpiiratud kodupaiga tänawas mängida ja luule idukesi juba lapselikus waimus tärkama panna. Sealt lahkus Lydia Jannsen aastal 1851, kui ta isa Johann Jannsen Pärnu linna Ülejõe Eesti laste koolmeistriks läks. Pärnus astus Lydia ülemasse linnatütarlaste kooli, mille ta kunni wiimase klassini läbi tegi. Juba sellel kooliajal katsus ta oma luulejõudu ja luges oma koolisõpradele mõned Saksa keeles salmitud laulukesed ette, aga koolilauas ei tulnud ta kõrgemad waimuanded mitte just nähtawale. 1863 asus ta oma wanematega Tartusse elama ja seal on ta oma rahwale Koidulaks saanud. Ta laulis kõlawalt, kunni ta Dr. Michelsoni abikaasana Kroonlinna elama läks, kus ta 30. juulil 1886 oma wõitleja elukäigu lõpetas.

Dr. Mihkel Weske.

M. Weske sündis 17. jaanuaril 1843 Wiljandi maakonnas, Paistus, Holstre walla Weske talus. Oma kõige noorema elu-ea elas ta isamajas karja hoides ja muud tööd tehes ära. Esimese kooliõpetuse sai ta õndsa Jaan Adamsoni käest ja Paistu kihelkonna koolist. Siis hakkas ta Paistu õpetaja Woldemar Hanseni juures end missioni ameti peale õppimiseks ette walmistama. Tuli sealt Tartu gümnaasiumi ja läks

siis Leiptzigi missionimajasse missionääriks õppima. Siin tegi ta hoolega tööd, aga üks tõsine silmapilk tema ja missionimaja direktori wahel kaotas Weske peast selle mõtte ära. Ta läks missionimajast wälja ning astus Leiptzigi suurkooli, kus ta kuus aastat Soome sugu keeli uuris ja õppis ning doktori aunimega aastal 1872 kodumaale tagasi tuli. Siin elas ta esiotsa ilma kohata Tartus, kunni ta ülikoolis eestikeele lektoriks nimetatud sai. Aastal 1875 andis ta oma esimese laulude kogu „Laulud wiisidega“ wälja. Sest ajast saadik on Weske kodumaa elust ja olust sooja südamega osa wõtnud ja mitmed ning mitmed isamaalised laulud awaldanud. Tema tähtsamad kirjatööd on: „Laulud wiisidega“, „Eestikeele healte õpetus“ ja mitmed muud saksakeelsed ja eestikeelsed teaduslised ja õpetlikud kirjad. Weske on mitmel pool keeli uurimas ümber reisinud ja oli wiimati weel peale aasta aega Ungari maal. Siis määrati ta Kaasani ülikooli Soome sugu keelte prohwessoriks, kus ta 4. mail 1890 suri.

Carl Robert Jakobson (C. R. Linnutaja).

Sündinud 14. juulil 1841 Tartus; suri 7. märtsil 1882 Wändras, Kurgjal. Oma noorepõlwe päewad elas Jakobson Tormas ära, kus tema isa köster oli. Siin sai ta ka oma esimese kooliõpetuse. Omas 16. eluaastas astus noormees Walga seminaari. 19. aasta wanaduses sai ta Torma köstriks. Siin sai ta oma edasipüüdwate mõtete pärast mõjuwate meeste juures palju waenlasi ja lahkus wiimaks Tormast ning sai Jamburisse koolmeistriks. Siit lahkus ta peagi jälle ning läks Peeterburisse, kus ta õppides ja õpetades tööd tegi, kunni ta wiimaks gümnaasiumi koolmeistriks sai. Siin sai ta kuulsa maalimisekunsti prohwessori

Köleriga kokku, kes teda Eesti meeles äratas ja kinnitas. Oma awaliku kirjanikuameti algas ta ka siin. Tema sulest on ilmunud: „Uus aabitsa raamat“ (1866), „Kooli lugemise raamat I.“ (1867), „Wäikene Geografia“ (1867), „Kooli lugemise raamat II.“ (1874), „Kooli lug. raam. III. (1876), „Saksakeele õppimise raamat“ (1878), „Helmed“ (1880), „Kolm isamaa kõnet“ (1870), „Arthur ja Anna“ (1868), „Teadus ja seadus põllul“ (1869), „Wanemuise kandli healed“ (1869), „Rõõmus laulja“ (1872), „C. R. Linnutaja laulud“ (1870). „Sakala“ ilmus 11. Märtsil 1878 esimest korda. Jakobson oli ühtlasi ka üks meie kõige suurematest poliitika juhtijatest. Tema kirju on suur hulk, mis ta kõnedena ja „Sakala“ juhtkirjadena wälja annud. Linnutaja nime olla ta omale ühe mäe järele pannud, mis Tormas on.

Friedrich Karl Johann Kuhlbars.

Friedrich Kuhlbars sündis 5. Augustil 1841 Sangaste-Laatre kihelkonnas, Uniküla koolimajas, kus tema isa Jakob Kuhlbars koolmeister ja wallakirjutaja oli. Esimese õpetuse sai Kuhlbars kodu isa käest; selle peale wiidi ta Tartu linna „Bernhofi kooli,“ kus ta 1½ aastat õppis ja siis kreiskooli läks. Seal oli ta jaanuarist 1855 kunni nelipühini 1858, 3½ aastat. Nüüd oli Kuhlbars lühikese aja Peeterburis ning õppis siis Tartus elementaarkoolmeistrite seminaaris 1859—1861 koolmeistriks. Noor koolmeister oli nüüd lühikese aja Lätimaal kodukoolmeister ning sai siis Wiljandi poislaste algkooli koolmeistriks kutsutud; peale seda õpetas ta weel mitmes muus Wiljandi koolis. Kuhlbars'i sulest on ilmunud: „Laulik koolis ja kodus“ (1868), „Wanemuine ehk neljakordne laulu lõng“

(1870), „Kuulsad waimulikud segakoorid" (1871). Peale selle on Kuhlbars weel mõned kirjad ajalehtedes ilmutanud.

Karl Eduard Malm.

Karl Malm, Rapla kiriku õpetaja ja Lääne-Harju praost, on aastal 1837 Tallinnas sündinud. 1854 sai ta Tallinna gümnaasiumist läbi ja oli peale seda 1½ aastat Ambla kirikumõisas kodukoolmeister. Läks 1856 Tartu ülikooli õpetajaks õppima, kus ta 1860 oma õppimise lõpetas ja 1861 theoloogia teaduse kandidaadiks sai. Juba Amblas hakkas noormees ennast Eesti kirjawaraga tutwustama ning tegi sellega kõigel omal tudeerimise ajal tegemist. Peale ülikooli lõpetamist oli Malm jälle kaks aastat kodukoolmeister. 1864 sai ta Raplasse kutsutud ja selsamal aastal kiriku peale laulatatud. Aastal 1878 sai meie kirjanik Lääne-Harju praostiks nimetatud. Malm oli juba Amblas tõlkimist katsunud ja kirjutas aastal 1857 ka mõnda „Postimehes." Ühes Kreutzwaldiga astus ka Malm „Postimehe" esimeses aastakäigis wälja ja soowitas uut (Soome) kirjawiisi, mis eest aga mõlemad Tartu ja Pärnu Postimehes hurjutada saiwad. Malm kirjutas aastal 1870: „Wana ja uut," 1872: „Laulud nelja healega," 1873: „Laulud ja loud I." Pärast: „Laulud ja loud" II. ja III. 1878 ilmus: „Maailma nõu hull nõu, Jumala nõu hea nõu" (Caspari jär.). Peale selle on Malm weel waimulikka laulusid ja ka ühe wäikese rehkendamise raamatu lastele (õige loomuliku) ja ilusa piibliatlassi wälja annud. Malm suri aastal 1900.

Aadu Reinwald.

Aadu Reinwald on Wiljandi maakonnas, Wiljandi kihelkonnas, Uusna wallas, Juurika talus, 25. detsemb-

ril 1847 sündinud. Tema isa Jüri (Juurik) Reinwald oli selle wäikese talu peremees ja orjas wakuraamatu järele Uusna mõisat. Reinwald ütleb ühes kirjas ise: „Juuriku talu, kus ma omad esimesed hälliaastad mööda saatsin, on looduse poolest ütlemata kena. Kolme mõisa — Tarwastu, Wana-Tennasilma ja Uusna — metsad piirawad teda ümber nagu roheline müür; ta seisab nagu üksik rahuline saarekene meres. Kui armsad, kui ilusad oliwad seal mulle lapsepõlwes lilled, õied ja linnu laulud, kewadised kuldsed hommikud ja sügisesed hõbedased kuupaistesed ööd! Kõik liikus ja unistas nii rikkas luuletuse lainetes, et ma isegi imeks ei pane, kui sealt mõned pisarad lapsukese südame külge kaswasiwad." Raskete aegade pärast jättis Reinwaldi isa Juuriku talu maha ja tuli Tarwastu walda, Ilissa talusse. Et noor poisike koguni terane oli, wõttis isa nõuks, teda nii kaugele koolitada, kui jõud wähegi ulatab. Aga kui Aadu külakoolist läbi oli saanud, rikkus ootamata õnnetus kõik tema lootused ära. Tema isa oli s i l l a k u b j a s ja oli oma ametit pidades karistuse alla langenud. Sest õnnetumast päewast saadik jäi mees põdema, kunni ta wiimaks ära suri. Nüüd sai kõik koorm A. Reinwaldi kaela ja edasipüüdja noormees pidi taluohjad oma kätte wõtma ja ema ning hulga teiste laste toitjaks jääma. Kõige selle juures ei unustanud wirk mees õppimist ära; ta wahetas õpetatud meestega hoolsaste kirju, luges iga uut ajalehte ja raamatut suure isuga. Dr. Kreutzwald ja C.R. Jakobson pidasiwad temast suurt lugu. Kreutzwald olla talle üksi pealt saja sõnumiku saatnud. Kui Reinwald sedawiisi oma waimu oli kosutanud, hakkas ta kirjatööle. Tema tähtsamad tööd on: „Wiljandi laulik" I., II. ja III. jagu. Mitmed kalendrid ja muud kirjad. Peale seda on tema lauludest wäga mitmed weel siin ja seal laiali ajalehtedes ilmunud.

Waremini on ilmunud
üleüldine kirjakogu nr. 1,

Fr. R. Kreutzwald, **Paar sammukest rändamise teed.**

Hind 1 m 65 penni.

Eesti Kirjanduse Seltsi Rahwakirjanduse toimekonna poolt wäljaantaw **„Üleüldine kirjakogu“** toob j ä ä d a w a wäärtusega kirjatööd kirjanduse, teaduse ja tehnika alalt ja nimelt:

1. Wanemate ja uuemate Eesti kirjanikkude üksikud kirjatööd ja kirjatööde kogud;

2. Maailma kirjanduse kõige paremad tooded wõimalikult algkeelest tehtud heades, lühendamata ümberpanekutes;

3. Ülewaated iga üksiku teaduse ja tehnika haru üle. Eesti asjatundjate poolt ja Eesti olude kohaselt arusaadawalt ja selgelt kokku seatud.

„Kirjakogu“ numbrid ilmuwad nii tihti kui Seltsi rahaline jõud lubab.

Ilmunud numbrid wõib igast paremast raamatukauplusest saada ehk (puhta raha eest) otsekohe tellida Eesti Kirjanduse Seltsilt Tartus. Ladu on „Postimehe“ raamatukaupluse juures.

Praegune ettewõte tahab Eesti lugejale tõsise p õ h j a l i k u hariduse saamiseks abinõud kätte muretseda, ilma milleta meie rahwas suurte, kõrgesti haritud rahwaste keskel mitte ei suuda edasi saada. — Iga Eesti lugeja peaks sellepärast enesele kohuseks tegema iga uut numbrit omale muretseda

„Kirjakogu“ wõib ilmuda ainult rahwa otsekohesel toetusel Annetused „Kirjakogu“ hääks wõetakse tänuga wastu ja tarwitatakse ettewõtte laiendamiseks. Adres: „Tartu. Eesti Kirjanduse Selts. Üleüldine Kirjakogu.“